

Е-списание

Географ

gegraf.bg

Год. III, брой 3, 2018 г.

Издание на Българския географски портал – Географ БГ

ISSN: 2534-949X

Редакционна колегия

Проф. д-р Румен Пенин – *главен редактор*

Доц. д-р Мариан Върбанов

Доц. д-р Георги Бърдаров

Доц. д-р Милен Пенерлиев

Доц. д-р Галин Петров

Гл. ас. д-р Димитър Желев

Гл. ас. д-р Евгения Сарафова

Радка Цингова

Валентина Стоянова

Николета Деспова

Редактори

Елеонора Николова

Таня Иванова

Снимка на корицата: автор Гургана Лаптева, Български антарктически институт

© Материалите, използвани в списанието, са авторски и правата върху тях принадлежат на издателя. Разпространяването и публикуването на целите текстове или на части от тях без изричното писмено разрешение на редакцията водят до правните последици, предвидени в Закона за авторското право и сродните му права.

Съдържание

От главния редактор	5
ГЕОГРАФСКА НАУКА	6
За нуждата от нов поглед върху демографската ситуация	6
в България	
<i>Доц. д-р Георги Бърдаров</i>	<i>6</i>
Антропогенизация и самовъзстановяване на ландшафтите в землище Столът, община Севлиево	
<i>Гл. ас. д-р Мария Петрова</i>	<i>12</i>
Природни защитени територии в мегалополис: по примера на Санкт Петербург	
<i>Доц. д-р Григорий Исаченко</i>	<i>20</i>
Интернет на нещата в контекста на концепцията за интелигентните градове	
<i>Антонина Атанасова</i>	<i>23</i>
Произход, развитие и съвременно състояние на българското етническо малцинство в Албания	
<i>Теодора Малинова</i>	<i>30</i>
ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ	38
<i>„Поколение на иновациите“ – първият проект на Географ БГ за обучение на учители по география</i>	<i>38</i>
Презентационни умения в помощ на учителя	
<i>Гл. ас. д-р Донка Петрова</i>	<i>43</i>
Използване на дигиталните технологии в обучението по география и икономика	
<i>Валентина Стоянова</i>	<i>52</i>
ПО СВЕТА И У НАС	57
Българското розово масло получи статут на защитен продукт в Европейския съюз	
<i>Адриан Илиев</i>	<i>57</i>
Три пъти в облаците над 8000 метра	
<i>Боян Петров.....</i>	<i>63</i>
Културно-цивилизационното послание на маврите в Андалусия	
<i>Калин Сейменов</i>	<i>69</i>
Социално-икономически особености на стопанството на Швеция	
<i>Ивайло Тотев</i>	<i>92</i>
Антарктида – труднодостъпната ледена красавица	
<i>Гергана Лантева</i>	<i>103</i>

Географски срещи в Кали	
<i>Димитър Желев, Велислава Симеонова</i>	124
Български социални предприемачи проучиха опита на свои колеги в Швеция	
<i>Пламена Димитрова</i>	136
ГЕОГРАФСКИ СЪБИТИЯ И НОВИНИ	146
Географският фестивал събра стотици участници край брега на Дунав	146
<i>Географ БГ</i>	146
Българското географско дружество отбеляза достойно юбилейната 2018 г.	
<i>Гл. ас. д-р Димитър Желев</i>	165
180 години от рождението на Старозагорския митрополит Методий Кусев – обзор на честванията	
<i>Благовест Илиев</i>	174
IN MEMORIAM	189
Мимоза Георгиева Контева	189
Никола Стойчев Тодоров	193
Условия за публикуване в е-списание „Географ БГ”	200

От главния редактор

Уважаеми читатели,

Първите два броя на списание „Географ“ доказаха необходимостта от продължаване на дейността му. Редакционната колегия е благодарна на читателите за техните позитивни отзиви и предложения.

Благодарим и на авторите, изпратили своите научни и научно-популярни статии, които вярваме ще бъдат интересни и полезни за читателите на географска информация.

Пред вас е третият брой на списанието с разнообразна научна тематика, свързана с актуални аспекти на географското познание: демографската ситуация в България, ландшафтната екология и антропогенното въздействие върху природната среда, опазването на природата в рамките на големите градове, концепцията за интелигентните градове, българското етническо малцинство в Албания.

В рубриката „Географско образование“ се разглеждат различни негови аспекти, иновации, презентационни умения, използване на дигитални технологии и др.

В рубриката „По света и у нас“ ще пътуваме до различни точки на света от Антарктида, през Колумбия и Испания, от Швеция до Хималаите. Ще научим защо българското розово масло получи статут на защитен продукт в Европейския съюз.

Продължаваме да Ви информираме за актуални събития и новини из света на географията. Ще научим как Българското географско дружество достойно отбеляза 100-годишнината от създаването си и как протече Четвъртият географски фестивал в Русе. Отделяме място за 180 г. от рождението на Старозагорския митрополит Методий Кусев – виден български духовник и общественик, един от водачите на движението за църковна независимост и национално обединение, създател на парка „Аязмото“.

И в бъдеще ще разчитаме на активно ви участие и по този начин заедно да използваме възможностите на виртуалното пространство и да споделяме своите географски виждания, достижения и преживявания. Това е един от начините те да достигнат до много хора, имащи отношение към най-древната и най-интересна наука – Географията!

проф. д-р Румен Пенин

Гл. редактор на е-списание „Географ“

За нуждата от нов поглед върху демографската ситуация в България

Доц. д-р Георги Бърдаров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

e-mail: gburdarov@gea.uni-sofia.bg

В последните години у нас, за добро или лошо, демографията все повече влиза във фокуса на общественото внимание. За добро, защото демографската криза е сред най-големите ни предизвикателства като общество, и за лошо, защото в България за демография се говори с много клишета и тотално неразбиране на ситуацията и същността на процесите.

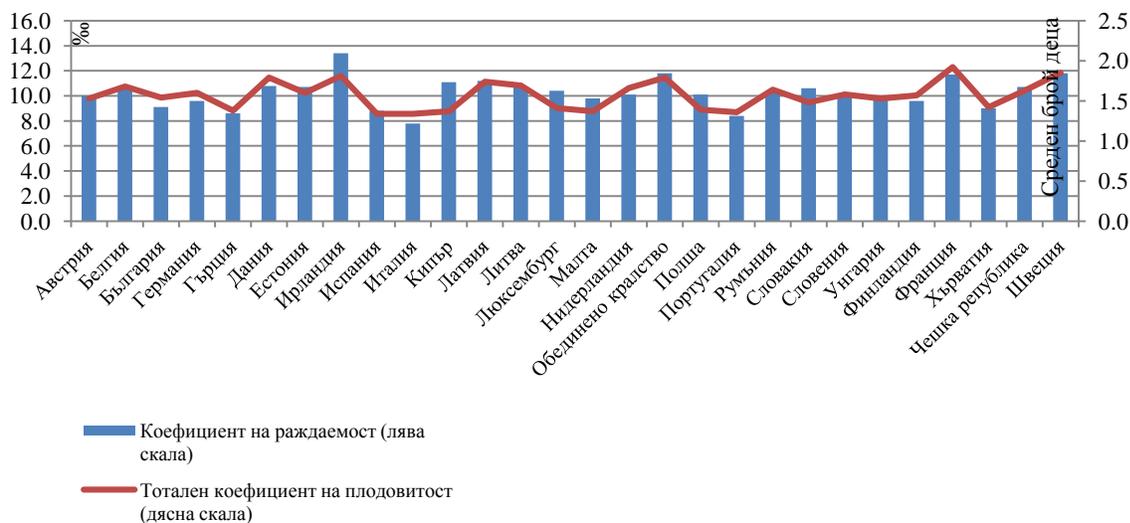
Две са най-големите и вредни демографски клишета, разпространявани у нас – ниската раждаемост и намаляването на населението в абсолютни бройки. Едното не е вярно, другото не ни е проблем.

Кое не е вярно? Не е вярно, че раждаемостта ни е ниска. България има нормална раждаемост за европейска държава на този си етап от своето развитие. У нас битува една абсурдна носталгия за това как в миналото сме имали многодетни семейства и как съвременните българи са егоисти и антипатриоти, защото не искат да имат по много деца. Това е невярно, несериозно и дори глупаво. Първо, в миналото наистина сме имали много раждания, средно 6–8 на една жена, но и детската смъртност е била изключително висока (около и над 100%), т. е. близо една трета от тези раждания са завършвали със смъртност до навършване на едногодишна възраст, още една трета до 7–10-годишна възраст, а средната продължителност на живота е била 40–45 години. Между живота преди стотина години в България и днешния няма нито една пресечна точка и да се правят аналогии, а на базата на тях и осъдителни заключения показва липса на елементарни познания за развитието на света и съвременните процеси. Нашите баби и дядовци, за чиято висока раждаемост толкова мечтаем, са били неграмотни, закрепостени за едно парче земя, живеещи в постфеодална държава без пенсионно-осигурителна система, за които многото раждания (и надеждата част от тях да оцелеят!) е бил единственият начин да осигурят старините си (които в техните

представи започват някъде около 45-та им годишнина!). Крайно време е да осъзнаем, че днес имаме коренно различни демографски модели на мислене и поведение на хората, в сравнение с преди 50 или 100 години, и тези нови модели са функция на технологичните, икономическите и социалните промени в развития свят. Демографският модел в миналото се е обуславял от висока раждаемост, висока детска и обща смъртност, липса на образование и възможности за реализация и пътувания, и средна продължителност на живота 40–45 години. Днес искаме да се възползваме от всички достижения на съвременния свят, образование, технологии, възможности за реализация, за пътувания, жилищен и цялостен комфорт, модерни професии, искаме да живеем все по-дълго, до 80, 90, че и повече години и в същото време да имаме свръхвисока раждаемост. Двата процеса са пряко свързани помежду си и са обусловени от променения начин на мислене на човечеството днес. Не може да искаме от едни хора да живеят в XXI в. с всичките възможности, предизвикателства, но и изисквания на този XXI в., а в същото време да мислят и да се репродуцират като в XVIII в.

И тук пак трябва да се отбележи, че България има съвсем нормална раждаемост за европейска развита държава и естествено се вписва в демографските тенденции на съвременна Европа. Тоталният коефициент на плодовитост в България за 2017 г. е 1,6, като в Европа варира от 1,1 за Италия (най-ниския) до 1,9 за Ейре (най-високия), раждаемостта ни е 9‰, като отново в Европа тя варира между 7,6‰ за Италия до 12,9‰ за Ейре (фиг. 1).

Тогава възниква въпросът защо всяка година НСИ изнася данни за все по-намаляващия брой родени бебета в България, което предизвиква апокалиптични реакции в страната. Нищо сензационно или драстично не се случва в последните години, а все по-намаляващият брой родени бебета се дължи на това, че днес в репродуктивна възраст влиза поколението, раждано между 1995 и 2000 г., когато беше достигнат пикът на демографската криза (1997 г. естествен прираст -7‰), т.е. все повече намалява контингентът детеродно население, а не раждаемостта. И спокойно може да се прогнозира, че догодина ще се родят още по-малко бебета, по догодина още по-малко и така ще е докъм 2025 г., когато броят им ще започне бавно да нараства, защото тогава в репродуктивна възраст ще влизат ражданите след 2005 г., когато имаме леко повишение на тоталния коефициент на плодовитост. Но и това увеличаване няма да се дължи на факта, че хората ще раждат повече, а на това, че ще е по-голяма кохортата детеродно население.

Фиг. 1. Коефициент на раждаемост и коефициент на плодовитост в държавите членки на ЕС, 2016 г.

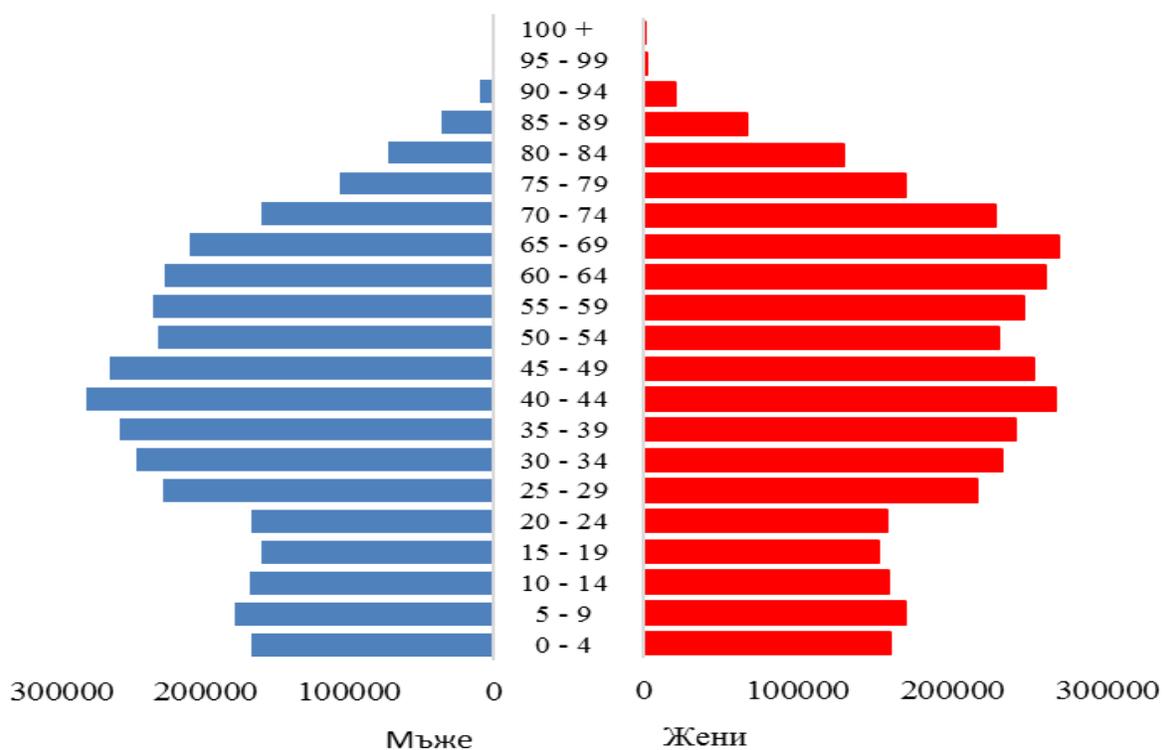
Източник: НСИ

Реално високият отрицателен естествен прираст на България (за 2017 г. -6,5%) се дължи не на ниската раждаемост, а на много високата ни смъртност. България със своите 15,5‰ обща смъртност е на първо място в цяла Европа, а дори имаме общини (в Северозападна, Централна Северна България, Краището), където смъртността надхвърля 30%, каквато се регистрира само в региони с военни конфликти или големи болестни пандемии.

По отношение намаляването на населението ни в абсолютни бройки и апокалиптичните тези, че България умира и изчезва, е необходимо да се отбележи, че няма никакво значение колко ще бъде населението ни – 9, 7, 5 или 3 млн. д., а какво стои като процеси зад това намаляване. Има държави с аналогична територия, като Ейре (70 000 km² и население от 4,8 млн. д.), която както видяхме вече е най-прогресивно развиващата се демографски европейска държава. Още повече Ейре е много показателен пример в още две отношения: в началото на XIX в. тя преживява демографски взрив и достига население от 8 млн. д., но в средата на века то се редуцира наполовина заради жестока гладна епидемия (породена от болест по картофите!) и тя така и повече никога не достига, дори и не доближава тези стойности на населението си, което не ѝ пречи да се развива успешно демографски. Второ, Ейре само допреди половин век е сред най-бедните европейски държави и с най-тежка демографска криза (през 50-те години на XX в. емигрират 80% от

родените през 30-те, а населението ѝ се редуцира до 2,5 млн. д.!), а днес е сред най-прогресивно развиващите се.

Какъв е реалният демографски проблем на България тогава? Това са два силно обезпокоителни процеса – драстичните вертикален и хоризонтален демографски дисбаланс. Вертикалният е в съотношението младо – възрастно население. България е абсолютен парадокс, защото има една от най-ниските средни продължителности на живота в ЕС (74,8 г.), но пък най-застаряло население. България е единствената държава в цялата човешка история, при която при един от двата пола, в случая женския, най-голямата кохорта население вече е в пенсионна възраст (за жените през 2017 г. това е групата 65 – 69 г.). Това драстично и силно обезпокоително за всички социални и икономически сфери на държавата застаряване се дължи на огромната по обем емиграция на хора в активна трудоспособна и репродуктивна възраст.

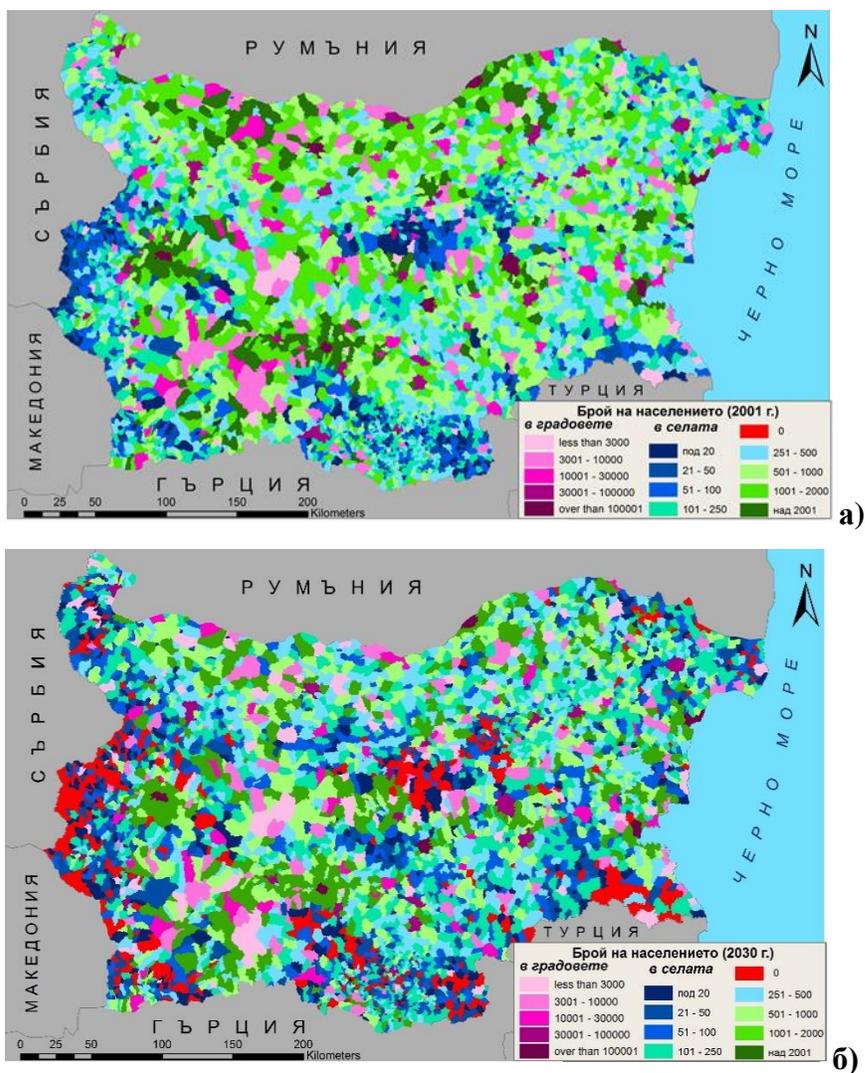

Фиг. 2. Полово-възрастова пирамида на България за 2017 г.

Източник: НСИ.

Териториалният дисбаланс също е драстичен, ние имаме концентрация на младо, активно население по осите София – Кулата и София – Бургас, с отклонението за Варна, и огромни депопулирани ареали в северозападна, централна северна и североизточна България, среднопланинския пояс на Стара планина и Средна гора, Краището, района на

Странджа – Сакар. Според прогнозни данни (Илиева, 2018) през 2030 г. 42% от населението на страната ще живее в петте големи града (София, Варна, Бургас, Стара Загора, Пловдив). Всяка една система, а държавата е точно такава система, за да функционира успешно се нуждае от относителен баланс между отделните ѝ съставни елементи, каквито в случая са регионите и областите, и когато се получава такъв дисбаланс между тях цялата система почва да буксува.

Фиг. 3. Брой на населението по населени места – а) през 2011 г.; б) през 2030 г.

Източник: Илиева, 2018

Демографската ситуация в България е обратима и с правилния фокус и работа в правилната посока в обозримо бъдеще можем да постигнем позитивни демографски резултати. Подобни примери около нас в Европа има не един и два, освен Ейре, такива са Финландия, Естония и др.

Как можем да го постигнем? Да очакваме някакво сензационно вдигане на раждаемостта с каквито и да е мерки (друг е въпросът, че нямаме и пари за такива пронаталистични мерки!) е несериозно. Единственият път за изравняване на демографските дисбаланси е да опитаме да увеличим дела на младото население в страната. Това може да стане само ако се създадат социално-икономически условия, които да стимулират младите да останат и създават семейства и деца в България. На по-късен етап можем да говорим за реемиграция на част от заминалите и образовалите се навън, разбира се, такава реемиграция може да се получи само при условие, че държавата ни функционира и се развива като нормална европейска. Задължително трябва да се работи и с традиционната българска диаспора от Украйна, Молдова и др. И задължително България трябва да има проактивна имиграционна политика, насочена към хора от трети страни, с нужния образователен и професионален ценз, които могат да бъдат привлечени за работа в България. Това са пътищата за справяне с демографската ни криза, всичко останало в съвременния свят и условия е утопия.

Промяната може да се постигне чрез радикални промени в образователната система, които да я направят адекватна на съвременното развитие на технологиите и нуждите на пазара на труда у нас, качествена реализация на младите хора след завършване на съответната степен на образование с нормални за Европа доходи, работещи регионални политики, повече социална сигурност и справедливост в обществото.

И още нещо, в България е крайно необходимо да се разработят стратегии и програми с хоризонт 2050 г., да видим какви ще са светът и Европа тогава и как България ще се позиционира в този свят, и по този начин да започнем да изпреварваме процесите и промените, а не да ги следваме с десетки години забавяне.

България определено има бъдеще, включително и демографско, но само ако променим начина си на мислене и възприемане на реалността, фокуса си и съответно с това посоката на работа, ясно осъзнавайки как и накъде се развива съвременният свят.

Литература

Бърдаров, Г., К. Цветков (2015). Застаряване на населението като заплаха за националната сигурност на България. Национален конгрес по медицинска география, С.

Бърдаров, Г., Н. Илиева (2018). Хоризонт 2030: Демографски тенденции в България, Фондация „Фридрих Еберт“.

Антропогензация и самовъзстановяване на ландшафтите в землище Столът, община Севлиево

Гл. ас. д-р Мария Петрова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

e-mail: petrova.mariq@gmail.com

Землището на село Столът се намира в община Севлиево в пределите на Предбалкана. С настоящата разработка е направен опит да се разкрият особеностите на антропогензацията и самовъзстановяването на ландшафтите в тази част на Централен Предбалкан.

Избраното землище включва в границите си следните населени места (вж. Приложение 1):

- село Столът с население 238 ж. според последното официално преброяване от 2011 г. (247 ж. към 2017 г.);

- село Боазът с население 53 ж. според последното официално преброяване от 2011 г. (37 ж. към 2017 г.) – до 1978 г. е махала на с. Столът;

- село Дялък с население 8 ж. според последното официално преброяване от 2011 г. (7 ж. към 2012 г.) – до 1978 г. е махала на с. Столът;

- Керяци, Дългодреите, Цвятковци, Дълбоки – махали, за които няма данни в Националния регистър на населените места (НРНМ). Няма постоянно население, но има сезонно обитавани къщи.

За определяне на ландшафтната принадлежност на изследваното землище като основа е използвана втората класификационна система на ландшафтите в България, разработена от Н. Тодоров, А. Велчев и Н. Л. Беручашвили (1989).

Ландшафтите в разглеждания район принадлежат към клас **планински**, тип **топломерени хумидни**. При обособяването на таксономичната единица тип ландшафти са използвани показателите **средногодишна температура, °С; дни на устойчиво задържане на температурата над 10°С**, а от комплексните климатични показатели – **индекс на сухотата на Де Мартон (J) и индекс на овлажнение на Торнтуюйт (Im)** (вж. табл. 1). Други автори, използващи комплексни климатични показатели при обособяването на

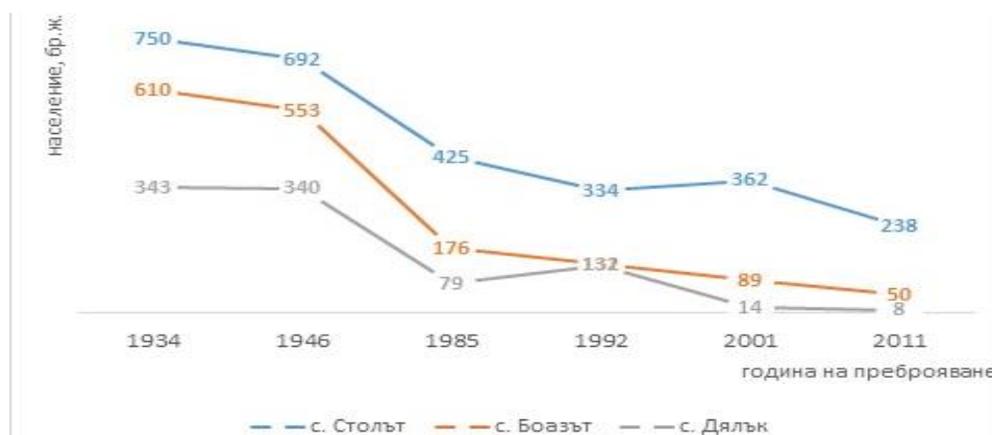
таксономичната единица тип ландшафти при разработването на ландшафтни класификации са А. Попов и кол. (1993), А. Попов (2001), Ст. Недков (2003), Г. Петров (2009) и др.

Таблица 1. Определяне на тип ландшафти – землище Столът

Тип ландшафти	Показатели			
	Средногодишна температура, °С	Устойчиво задържане на температурата над 10 °С, дни	Индекс на сухотата на Де Мартон (J)	Индекс на овлажнение на Торнтгейт (Im), %
Топлоумерени хумидни	7 - 11	160 - 200	40 – 60	19 - 59

В пределите на тип топлоумерени хумидни ландшафти е диференциран подтип ландшафти със смесени широколистни гори на базата на преобладаващите естествени (коренни) растителни формации, чието формиране се обуславя най-вече от хидроклиматичните условия.

Избраното землище представлява интерес по отношение на антропогенизацията и самовъзстановяването на ландшафтите, тъй като включва в себе си територии, в които през годините с най-голям брой селско население в изследвания район (1934 г.) и в страната (1946 г.) антропогенното натоварване е било значително. При направена съпоставка с данните от официалните преброявания след 1946 г. се установява значително антропогенно „разтоварване“ поради рязкото намаляване на броя на населението (фиг. 1).

Фиг. 1. Динамика на населението в землище Столът за периода 1934 - 2011 г.
(по данни от НРНМ - НСИ)

Това е най-осезаемо при с. Дялък, където населението намалява близо 50 пъти от 1946 г. досега. Видимото временно увеличаване в броя на населението в селото за периода 1985

– 1992 г. вероятно може да се обясни с вътрешномиграционните процеси от гравитиращите около него махали Керяци, Дългодреите, Цвятковци, Дълбоки, за които, както вече бе споменато, към настоящия момент не може да бъде намерена информация в НРНМ и в които има само сезонно живеещо население. Обработват се само стопанските дворове на единични къщи, а селскостопанските земи и овощните градини са отдавна изоставени.

Антропогенизацията в изследвания район е разностранна. Голяма част от горските площи в миналото са изсечени и превърнати в обработваеми земи, овощни градини, ливади, развито е било пасищното животновъдство. Отделни масиви от изсечените широколистни гори се залесяват с нетипични за тези ландшафти иглолистни гори от черен бор. Това води както до изменение на растителността в новосъздадените горски ландшафти, така и до изменение на киселинността на почвата и промяна на процесите на функциониране в целия природен комплекс.

Значителното отслабване на антропогенното натоварване в териториите на тези села създава предпоставка за появата на пустеещи земи, които в течение на десетилетия са подложени на сукцесия и самовъзстановителни процеси, водещи до постепенна смяна на биоценозите. Израстването на широколистни видове в залесените участъци постепенно измества иглолистните. В границите на землище Столът са избрани 18 ландшафтни точки (ЛТ) (*Приложение 1*), в които е извършено описание на вертикалната и хоризонталната структура на ландшафтите, тъй като именно те са важен критерий при установяване на степента на антропогенизация и самовъзстановяването на природно-териториалните комплекси. Както пише Н. Тодоров:

„Антропогенното въздействие изменя не само същността на създаване на хоризонталната структура, но и характера ѝ. Това много често води до опростяване, изменение, а и понякога до изчезване на отделни комплекси. ...

При селскостопанската антропогенизация се изменя типът вертикална структура, като се създават огромни територии с един тип вертикална структура, което се дължи на културите, които се отглеждат – царевица, пшеница и много други.“ (Тодоров, 2013, с. 75).

Самовъзстановителни процеси се наблюдават както в обработваемите земи и градини между селата, така и в стопанските дворове на изоставените и вече необитавани къщи. Пример за такива е описаната ландшафтна точка (ЛТ 7) в с. Дялък, представляваща

храстово-тревен природно-териториален комплекс с голяма сложност на вертикалната структура на мястото на отглеждани преди кореноплодни и зърнено-бобови култури. Тревните видове формират няколко етажа, най-ниският от които е 10 cm и е представен от червена и бяла детелина. Забелязват се единични видове шипка (*Rosa canina*) с височина 1,50 m и проективно покритие 30% (снимка 1).

Снимка 1. Дървесно-храстов природно-териториален комплекс на мястото на изоставен стопански двор (ЛТ 7)

В с. Дялък интерес по отношение на самовъзстановителните процеси представляват и изоставени отдавна стопански дворове – някогашни овощни градини. Такава описана ландшафтна точка (ЛТ 5) е дървесно-храстов природно-териториален комплекс с много голяма сложност на вертикалната структура (снимка 2). Единичните овощни дървета са придружени от представители на обикновения дрян с височина 1,50 m и неголямо проективно покритие, представители на дъба с височина 1,60 m, представители на глога с

височина от 60 cm до 1 m. Тревната покривка, представена най-вече от червена детелина с височина до 60 cm, е с много голямо проективно покритие.

Аналогични напреднали самовъзстановителни процеси се установяват и върху територии, заети в миналото с овощни градини в най-западната част на землището – между село Боазът и село Дисманица (от землището на с. Млечево). Показателен пример е описаната ландшафтна точка (ЛТ 14) в горско-храстов природно-териториален комплекс (*снимка 3*). Забелязват се разредени дъбови дървета с височина до 2 m, както и подраст от дъб с височина 20 cm. Сред тях личат единични овощни дървета от някогашните градини. Вертикалната структура се усложнява допълнително от представители на шипката с височина до 1,5 m.

Наблюдаваните самовъзстановителни процеси в изкуствено залесени с иглолистни гори участъци се отличават със следната особеност: подрастът е от широколистни представители – типични за територията видове и липса на подраст от иглолистни. Такъв участък се разкрива в южната част на землището – между махалите Керяци и Дългодреите. Описаната ландшафтна точка (ЛТ 12) представлява млада дъбово-габърова гора с височина 25 m. Във високите етажи на вертикалната структура се наблюдава междувидова борба на дъба и габъра с останалите екземпляри от черен бор. Близостта до дърво обуславя наличието на единични представители на върбата. Има храстово-дървесна преходна ивица от шипка и подраст от габър с височина 1,70 m, завършваща с голям участък от папрат (*снимка 4*).

Общото във всички проучени елементарни ландшафтни единици е наличието на редица антропофити и антропохори – акация, ясенолистен явор, глог, шипка, папрат и др. Разкрива се зависимостта, че степента на самовъзстановеност на ландшафтните е силно зависима от дълбочината на антропогенно натоварване на изследваната територия. Възможен сценарий за бъдещо развитие на тези природни комплекси при продължаващи процеси на обезлюдяване е тяхното възвръщане като естествено функциониращи горски природно-териториални комплекси, в които обаче неизменно ще личи някакъв белег на антропогенизация.

Снимка 2. Горско-храстов природно-териториален комплекс на мястото на бивши овощни градини (ЛТ 5)

Снимка 3. Горско-храстов природно-териториален комплекс на мястото на бивши овощни градини (ЛТ 14)

Снимка 4. Самовъзстановяване на габърова гора в участък с изкуствено залесена борова гора (ЛТ 12)

Литература

Велчев, А., Н. Тодоров, Н. Беручашвили. Ландшафтна карта на България в М 1:500 000 – В: Сборник доклади от VI конгрес на българските географи. Велико Търново. 1989.

Недков, С. Особенности на структурата и динамиката на нископланинските ландшафти в Западна Средна България. Автореферат. София, 2003, 28 с.

Петров, Г. Ландшафтни особености на източната част на Средния Предбалкан и северните склонове на Елено-Твърдишка планина. Автореферат. Велико Търново, 2009, 40 с.

Попов, А. Геоекологична класификация на ландшафтите в България. Основни подходи и принципи. – В: Годишник на Софийски университет, Геолого-географски факултет, Книга 2 – География. Том 91, 2001, 27 - 38.

Попов, А., Д. Топлийски, Г. Балтаков. Основни принципи на геоекологичната класификация на ландшафтите в България. – В: Обучението по география. 1993, №5, 2 - 5.

Тодоров, Н. Някои аспекти на антропогенизираните ландшафти. – В: Юбилеен сборник „40 години катедра ЛОПС“. София, 2013, 72 - 75.

Природни защитени територии в мегалополис: по примера на Санкт Петербург

Доц. д-р Григорий Исаченко

Санкт-Петербургски университет

e-mail: greg.isachenko@gmail.com

Ландшафтите на Санкт Петербург – най-големия мегалополис в света в зоната на тайгата (бореални иглолистни гори), се отличават с голямо разнообразие. При това четвърт от градската територия е заета от ландшафти с естествена растителност - иглолистни, смесени и широколистни гори, различни типове блата, където естествените природни процеси имат водеща роля. Високата степен на урбанизация, свойствена за град с петмилионно население, не „отменя” естествените динамични тенденции, характерни за ландшафтната южна подзона на тайгата.

От 2002 г. междудисциплинарен колектив от географи-ландшафтоведи, геоботаници, ботаници и зоолози (с участието на автора) се занимава с изследването и проектирането на мрежа от специални природни защитени територии (СПЗТ) в Санкт Петербург, които през 2018 г. са заемали площ от 61,4 km², или 4,3 % от територията на града. Методологията на изследване се основава на детайлното картографиране на ландшафтно-динамична основа с използване на геоинформационни технологии. До момента за всичките 15 съществуващи (СПЗТ) в Санкт Петербург са съставени едромасщабни (1:5000 – 1:10000) карти на ландшафтите, растителността, находищата на редки видове растения, направена е пълна инвентаризация на флората (висши растения, мъхообразни, лишей, а за някои СПЗТ – микобиота и водорасли, и фауната на гръбначните животни).

Публикувани са 7 монографии за отделните СПТЗ и Атлас СПТЗ на Санкт Петербург (2016 г.) (фиг. 1), в които са включени материали от 12 изследвани СПТЗ. Освен това са направени изследвания на почти всички СПТЗ, предвидени в перспективата на Генералния план на Санкт Петербург.

Фиг. 1. Тематични издания

Комплексните изследвания на СПТЗ на Санкт Петербург позволиха съществено да се разшири представата за разнообразието на ландшафтните местоположения и растителните съобщества, а също и за съвременните процеси в ландшафтните и растителността, свързани с природните фактори (в частност затоплянето на климата) и последствията от различните антропогенни въздействия.

Според данните на ландшафтния мониторинг на мрежата от СПТЗ на Санкт Петербург най-динамични са природните комплекси в изоставените земеделски земи, осушените торфени блатата, бившите находища за добив на торф и бреговете на Финския залив: в течение на няколко години тук може да стане смяна на растителни съобщества, а в някои случаи и на формите на релефа.

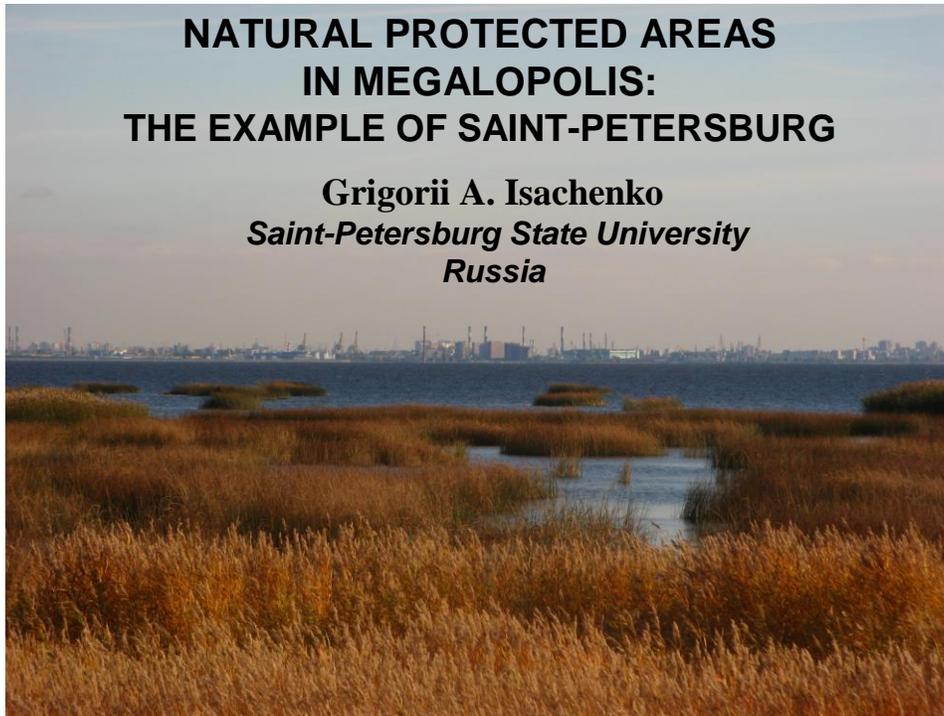
Резултатите от непрекъснатата динамика на естествените и антропогенно-преобразуваните ландшафти на Санкт Петербург са важни не само от гледна точка на запазването на еталоните на дивата природа в СПТЗ, но и за поддържането на приемливо качество на средата на обитаване на жителите на града. Именно затова е изключително

важно да се правят научни изследвания и да се провежда мониторинг на състоянието на природната среда в СПТЗ.

ПРЕЗЕНТАЦИЯ НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК ПО ТЕМАТА

**NATURAL PROTECTED AREAS
IN MEGALOPOLIS:
THE EXAMPLE OF SAINT-PETERSBURG**

Grigorii A. Isachenko
Saint-Petersburg State University
Russia

Интернет на нещата в контекста на концепцията за интелигентните градове

Антонина Атанасова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

e-mail: toniyaatanasova123@gmail.com

От началото на XXI в. все по-голяма популярност набира концепцията за интелигентните градове. Това е породено от факта, че днешните градове се срещат с различни предизвикателства, което се дължи на глобализацията и непрекъснатия ръст на градското население. Днес повече от половината население на Земята живее в градове, като се прогнозира, че до 2050 г. там ще живее 68% от световното население или ок. 6,3 млрд. д.

Пренаселеността в урбанизираните ареали поражда различни социални, икономически, екологични проблеми, които превръщат градовете в не толкова привлекателни места за живеене. Много градски територии срещат предизвикателства, свързани с управлението на отпадъците, липсата на места за рекреация, затруднения достъп до чиста питейна вода, замърсяване на въздуха, тероризма, престъпността и др.

Производствените дейности, транспортната инфраструктура, автомобилите, проблемите с изхвърлянето и събирането на отпадъци, водят до замърсяването на околната среда. В пиковите часове трафикът е много интензивен, а задръстванията създават трудности за хората да стигнат навреме до работните си места. В тези часове предвижването с транспортно средство от една точка на града до друга отнема много дълго време, а знаем, че времето е най-ценният ресурс за съвременните хора. Допълнително ситуацията се усложнява от социалните предизвикателства, с които те се сблъскват, като високите нива на безработица, особено сред младите хора, бедността и силното социално разслоение и не на последно място здравословните проблеми, породени от мръсния въздух, стреса и др.

Увеличението на градското население се дължи на факта, че градовете предлагат повече възможности за работа, по-добър достъп до услуги, като образование, здравеопазване, възможности за забавление и др. В същото време процесите на глобализация, които оказват влияние на градските територии изискват адекватни и интелигентни решения за оптимизиране на градската жизнена среда и за съхраняващи природния ландшафт градски икономики и транспорт.

Нарастването на населението в градовете и успоредно с това растящите нужди на хората водят и до съкращаване на обитаемото географско пространство и влошаване качествата на природните ресурси или тяхното пълно изчерпване. Това означава, че развитието и планирането на градските територии трябва да бъде съобразено с концепцията за устойчиво развитие.

Когато говорим за интелигентните градове, трябва да отбележим, че няма едно унифицирано определение за тях. В последните години в научната литература се появиха различни дефиниции за това какво е интелигентен град, като в повечето от тях акцентите са: подобряване на градската среда и качеството на живот, използването на информационните и комуникационните технологии, наблюдението, анализът и събирането на данни от всички елементи на градската инфраструктура и разработването на различни модели и сценарии за развитие.

Концепцията за интелигентните градове е всеобхватна и включва всичко, което е свързано с подобряване на жизнената среда в градовете и начина на живот на хората в тях.

Що се отнася до използването на информационните и комуникационните технологии, те са задължителни в създаването и развитието на умните градове, тъй като спомагат за по-доброто планиране и управление на градските системи.

В световната практика съществуват много интелигентни и конкретни решения, които могат да бъдат приложени на различни места по Земята, разбира се, съобразено със спецификите и особеностите на всеки един град.

Поради ускорения ръст на урбанизацията, наличните услуги трябва да задоволяват нарастващите потребностите на гражданите. В последните години се отчита забележителен растеж на дигиталните устройства – смартфони, сензори, интелигентни уреди и др., които се свързват и „комуникират“ помежду си чрез Интернет на нещата (Internet of Things - IoT). В миналото е било невъзможно свързването на всички тези устройства, докато днес събирането и анализирането на данни и информация за управлението на дейности и дългосрочното планиране и развитие е необходимост.

Например чрез камери и сензори, инсталирани в различни градски части, може да се събира информация в реално време за процеси, които протичат на територията на града, като свободни места за паркиране, трафик по пътищата, информация за нивата на ФПЧ (финни прахови частици във въздуха), изхвърляне на отпадъци и планиране на маршрути за тяхното

Сензорните устройства за събиране на специфични данни се използват за наблюдение на всеки велосипедист, паркомясто, превозно средство и др. Развитието на Интернет позволи много хора да се свързват помежду си, а впоследствие и обекти. Така само през 2011 г. се оказва, че броят на взаимосвързаните обекти е много повече, отколкото на хората.

Използването на Интернет на нещата подобрява градската среда и повишава качеството на живот на гражданите, като това се постига чрез прилагането на ефективни общински услуги, насърчаване на публичната трансформация, добра организация и облекчаване на трафика, наблюдение на количествата на замърсителите в атмосферния въздух, поддържане на безопасността и доброто здраве на населението. Интернет на нещата позволява да се проследява информация в реално време за трафика по пътищата и да се планират различни маршрути и модели на движение, които да намалят задръстванията.

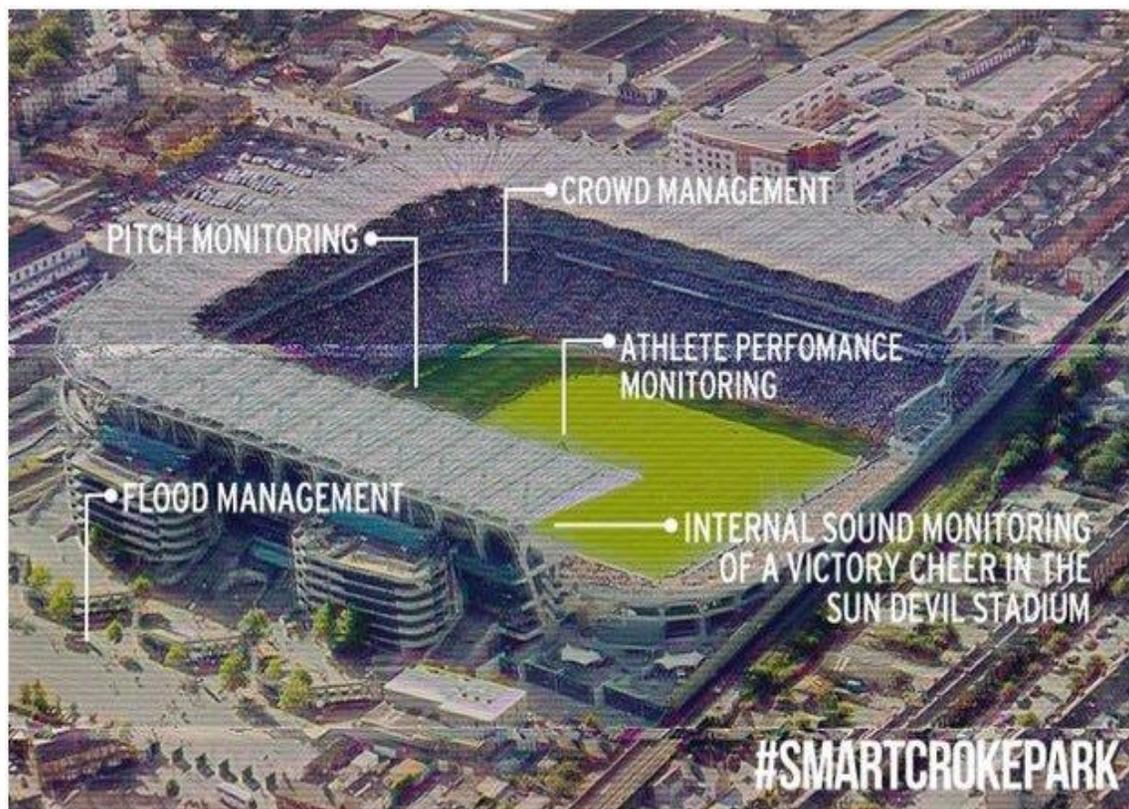
Връзката между физическата и ИТ инфраструктурата изгражда нова комуникация от типа „машина към машина“ за интелигентни градове, която заедно с новите характеристики на мрежата управлява комуникационните платформи в тях. Тъй като приложенията на IoT (Internet of things), са многобройни в следващите параграфи ще бъдат представени няколко практики от различни градове:

Първият пример е от *Ирландия – Интелигентният стадион „Крок Парк“ (Croke Park)*. Проектът за интелигентен стадион е разработен в сътрудничество между Университета в Дъблин, Интел, Майкрософт и Келтската спортна асоциация. Какво всъщност представлява този проект? Компанията Интел разполага сензори във всички части на стадиона, които събират информация и данни, и те се съхраняват в професионалната платформа за „облачни услуги“ – Microsoft Azure. Стадионът е с капацитет за 82 300 души, като той е третият по големина в ЕС. На него се провеждат различни келтски спортни игри, футбол, музикални концерти, културни събития и др.

Изследователите в Университета в Дъблин прилагат различни анализи на събраните данни, с помощта на които се подобряват и обогатяват усещанията на феновете и зрителите, редуцират техния въглероден отпечатък и спомагат за по-доброто управление на стадиона. Чрез тези сензори се следят нивата на шум в реално време, като по този начин се спазват параметрите за нивата на шума, установени в страната. Освен това се следи и скоростта на вятъра. Това е важно, тъй като посетителите имат достъп до покрива на стадиона (17 етажа нагоре) и възможност да видят целия град от високо, а чрез мониторинга на скоростта на

вятъра персоналят на стадиона може да взема информирани решения дали е безопасно да бъдат допуснати хора до покрива.

Освен това се събират и данни за феновете, които се анализират в облака, екипът проучва движението им, за да предотврати сблъсъци между агитките и осигури тяхната безопасност.

Фиг. 2. Интелигентният стадион „Крок парк“ в Дъблин – Ирландия

Друг иновативен пример е от окръг *Маями-Дейд (САЩ) за управление на водата*. Там чрез широкообхватна инфраструктура се поддържа система за защита на жителите и околната среда от течове и разливи. С Интернет на нещата (IoT), включваща облачна база данни и хиляди сензори, събиращи данни като налягане на водата, дебит и валежи, департаментът за вода и канализация на Маями-Дейд (WASD) разработва по-интелигентен начин за управление на водите, обслужващи над 400 000 домакинства в целия окръг.

Чрез специална система се следят и събират данни от водопроводните и канализационните тръби, измервателните уреди и помпи, като така се измерва и анализира употребата на вода, идентифицират се проблемите и тенденциите.

Друг пример за развитие на интелигентните градове чрез Интернет на нещата (IoT) е *Array of things в Чикаго* – градска мрежа от програмируеми, модулни възли, които се инсталират в града за събиране на данни в реално време за околната среда, инфраструктурата и дейностите на града за научни изследвания и обществено ползване. Тази интелигентна градска мрежа измерва различни фактори, които влияят на жизнеспособността в града, като качеството на въздуха, нивата на шум и др. Първите възли, които са инсталирани в града през 2016 г., съдържат сензори за измерване на температурата, барометрично налягане, светлина, вибрации, въглероден оксид, азотен диоксид, серен диоксид, озон и шум. Такъв пример можем да дадем и от Барселона, Амстердам и др.

Добра практика за управление на отпадъците е поставянето на камери в контейнерите, които правят по няколко снимки на ден, за да се получат данни и информация колко са запълнени контейнерите и кога е необходимо да бъдат събрани от камионите. По такъв начин се определят и по-интелигентни маршрути, като това не позволява да се препълват кофите и боклукът да прелива на земята, а по-пълните контейнери се събират първи.

За редуцирането на консумацията на електроенергия в града Барселона прилага много успешна практика. В целия град обикновените улични лампи са подменени с ЛЕД осветление, като са инсталирани и сензори, и когато бъде отчетено движение, лампите светват. Тази практика е не само до редуциране на консумацията на електроенергия, но и до намаляване на разходите на града.

Градовете са място за живот, за работа и забавление, място, където хората се чувстват добре.

Интернет на нещата са необходим инструмент за създаването и развитието на интелигентните градове. Предвид това, че технологиите са навсякъде в нашия живот и постоянно се усъвършенстват е немислимо да си представим създаването на оптимална градска жизнена среда без тях. Още повече, че освен подобряване комфорта на градските жители, те спомагат и за съхраняване на природната среда, което е особено актуално и важно в контекста на глобалните изменения на климата и непрекъснатия ръст на градовете и градското население.

Литература

Albino, V., U. Berardi, R. M. Dangelico. Smart cities: Definitions, dimensions and performance. 2012.

Bellisent, J. Getting clever about smart cities: new opportunities require new business models, Vendor Strategy Professionals, 2010.

Caragliu, A., C. Del Bo, and P. Nijkamp. “Smart Cities in Europe”- *Journal of Urban Technology* 18: 2, 65 – 82, 2011.

Harrison, C., B. Eckman, R. Hamilton, P. Hartswick, J. Kalagnanam, J. Paraszczak, and P. Williams. “Foundations for Smarter Cities”. - *IBM Journal of Research and Development* 54: 4, 1 – 16, 2010.

Talari, S., M. Shafie-khah, P. Siano, V. Loia, A. Tommasetti, J. Catalao. A review of smart cities based on the Internet of things concept, 2017.

World Bank - Urban development – www.worldbank.org (достъпен на 3 януари 2019 г.)

<http://customers.microsoft.com/en-us/story/gaelic-athletic-association-croke-park-it-technology-azure-cloud-windows10> (достъпен на 2 януари 2019 г.)

<https://arrayofthings.github.io/> (достъпен на 1 януари 2019 г.)

https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/umni_gradove/2016/07/11/2793393_internet_na_neshtata_-_pazar_za_trilioni/ (достъпен на 3 януари 2019 г.)

Произход, развитие и съвременно състояние на българското етническо малцинство в Албания

Теодора Малинова
e-mail: tmalinova90@gmail.com

Българи и албанци съжителстват на Балканите повече от 13 века. От историческа гледна точка това е период, който обхваща господството на две могъщи империи – Византийската и Османската.

Темата за българското етническо малцинство в Албания съществува от години. Тази проблематика възниква още със създаването и признаването на независима албанска държава – 1912 г. Страната ни е сред първите, които признават през 1913 г. албанската държава и през 1914 г. установяват дипломатически връзки с нея. Едва през 2017 г. обаче албанският парламент в Тирана одобрява Закон за защита на малцинствата, в който българо-етническото население официално получава статута си на малцинство.

И въпреки вековното си съжителство, отношенията между тези два народа все още не представляват особен интерес и идеята на тази тема е да се характеризират моментите на формиране на българското малцинство в Албания. Да се проследи развитието му през вековете, връзките му с албанския етнос, както и съвременното състояние на българското малцинство на територията на албанските земи. Актуалните измерения на „албанския феномен на Балканите“ се обуславят както от неговата териториална цялост, така и от липсата на славянски „субстрат“. На Балканите всички народи претендират за териториален обхват. Националната, културната и религиозната идентичност, а също така и многовековната история на народите предизвикват немалко конфликти. Безспорен е фактът, че албанците са имали (в редица периоди от хилядолетното минало на Балканите) и продължават да имат съществена роля в историческите събития.

Обект на настоящото изследване е българското малцинство на територията на днешна Албания, в частност Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора. Фокус се явява етнокултурната цялост и специфика на българското население. Средновековна България на няколко пъти владее земите на предците на днешните албанци и взаимоотношенията между албанци и българи и между илири и славяни имат дълга история.

Целта на настоящото изследване е да се анализира съвременното състояние на българското малцинство на територията на Албания и да се проследят етнокултурните му връзки с днешна България. От изключителна важност са и взаимоотношенията на българското малцинство и титулния албански етнос.

С анализирането на съвременното състояние на българското малцинство в трите области – Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора, целим да подобрим качеството на комуникация и обмен на добри практики, фокусирайки се в образование и наука. Една от нашите крайни цели е в българските университети да се обучават студенти от Албания с българско или албанско самосъзнание. От изключителна важност е и да се привлече качествена работна ръка с цел подобряване на икономическото състояние на страната. Не се изключва и идеята за месечен журнал на български език, който да достига до колкото се може по-голяма част от българите на територията на Албания и най-вече до изолираните населени местности в трите области, населени с етнически българи. Така наречената „библиотека на колела“ е добър вариант българското малцинство, което е между 50 и 100 хиляди души, да успее да се снабди с български литературни източници и да практикува българския език, език, на който днес нашенците в Албания общуват помежду си, но и го наричат „замразен български“. На този етап българите в Албания имат нужда и от адекватно запознаване с информация за социално-икономическите им привилегии като малцинство. Задълбоченият интерес към българските документи за самоличност е в резултат от тежката политическа ситуация в Албания, задълбочаващата се икономическа криза, както и големия процент на безработица. Всички тези действия следва да бъдат адекватно координирани с правителството на Република България.

Съществуват задълбочени анализи на етнокултурната идентичност на българското малцинство в две от трите основни области – Голо Бърдо и Гора, с автор доц. Веселка Тончева. В теоретичната първа част на труда със заглавие „Непознатата Гора“ е направен обзор на историята на областта. Представена е и гледната точка на самите горани за собствения им произход и история, за миграциите на общността, за стария и новия поминък – овчарството, гурбетите, печалбарството, в т. ч. сладкарството, и др. В края на първата част е представена традиционната култура на гораните в Албания. Етноложки са описани календарната и семейната обредност, традиционните музика и танц на гораните от няколко селища. Втората част на книгата е оформена като приложения, съдържащи теренни

материали, събирани в с. Шишавец, интервюта по различни теми, кратки словесни форми, както и песни (частично нотирани), които за първи път се обнародват в България, а и на Балканите. За българите в Албания се споменава и в труда на Светлозар Елдъров – „Българите в Албания“, както и в множество анализи и доклади за формирането и развитието в исторически аспект на българите на територията на Албания от много други български автори. За славяноезично население по Западните Балкани се споменава и в литературни източници на автора Серж Мате („История на албанците“, 2007). Миранда Викърс работи като политически анализатор към Международната кризисна група и е автор на „Албанците – съвременна история“ (2000). В своя литературен труд тя характеризира етнокултурната идентичност на албанския етнос в границите на историческите албански земи и съвременното му състояние. Акцентира и върху взаимоотношенията, политическите връзки и сътрудничество на албанците с останалите народи на Балканите, в това число и с българите.

Хронологически погледнато още в края на VI век започва масово заселване на славянски племена в земите на днешна Албания. Днес в три исторически обособили се области съществува славяноговорящо население, население с различен матерен език от този на етническите албанци. Трите района са изолирани един от друг и са с трудна комуникация помежду си. От физикогеографска гледна точка и Гора, и Голо Бърдо са планински райони, като до някои от селата на Голо Бърдо дори няма изграден път. Албанските земи не правят изключение и заселването на южните славяни в земите на днешна Албания става тогава, когато и заселването из останалите части на Балканския полуостров. Първото значително славянско нашествие, отбелязано от хронографите, е през далечната 548 г., когато славяните достигат адриатическия град Епидамн (днешен Дуръс), като в края на VI век славяните са превзели цяла Южна Гърция. Един от най-ключовите моменти за формирането на днешното българско малцинство в Албания е периодът на разширяване на границите на България до крайбрежието на Адриатическо море. Още около средата на IX век под българска власт попадат районите на Западна Македония и цяла Южна Албания, райони, населени със славяни. Следва да се отдели особено внимание на владетелите Симеон и Самуил, тъй като по време на тяхното царуване настъпва период на най-голямо териториално разширение на Първото българско царство в земите на днешна Албания. Исторически справки сочат, че дори още при хан Пресиян (836 – 853 г.) българското землище се разширява на запад,

достигайки до територии, които днес принадлежат на Албания. Има сведения, че по време на Първото българско царство българи са се укривали в планината Томор в днешна Албания („История на България. Том 2. Първа българска държава“; София, БАН, 1981). При управлението на цар Иван Асен II отново настъпва разширение на българските земи към Адриатическото крайбрежие.

Етническите българи се локализируют на територията на днешна Албания в гористи и трудно проходими местности. Днес броят им е между 50 и 100 хиляди души, като всички те са славяноезично население, считащо за свой майчин език българския. Народ на чужда територия, който спазва българските традиции и пее български народни песни. От тях 2/3 са мюсюлмани, а 1/3 са християни. Всички те представляват най-западната част от българската етническа и езикова територия на Балканския полуостров. По време на Възраждането те са неразделна част от българския народ и формиращата се българска нация.

Мала Преспа е една от трите области, където днес живеят от 5 до 7 хиляди етнически българи. Областта е лесно достъпна и се намира на западния бряг на Преспанското езеро. Границите на Албания са начертани на 17 декември 1913 г. от Международната дипломатическа конференция във Флоренция. Окончателното оформление на границата обаче се случва няколко години по-късно, като това най-вече се отнася за районите северно от Охридското и южно от Преспанското езеро. Това е и причината българските селища и числеността на българското население в Албания преди и след Първата световна война да не са еднакви (Елдъров, 2000). Днес на територията на област Мала Преспа се намират 9 български села. Характерното за Мала Преспа и околностите е, че 99% от етническите българи са православни християни. Езикът, на който говорят е български диалект. И въпреки че селата са изцяло православни сред тях има и такива, които носят албански имена и такива, които носят български имена – Горна Горица, Долна Горица, Туминец, Глобочани, Шулин, Цейре, Зърновко, Леска и Пустец. Основен фактор за масовото обезлюдяване на селата е миграционният процес. Днес в селата са регистрирани и албанци, и македонци. И въпреки силната асимилация, на която са подложени жителите с българско самосъзнание, те успешно запазват езика и традициите си, които са характерни и за много съвременни български села. Една от особеностите, характерна за българското малцинство в областта Мала Преспа, е че наричат езика си „замразен български“. Българо-албанецът Ервис Талури разказва с ентузиазъм за историята на своя род. С майка българка и баща албанец, Ервис

прекарва детството си в с. Врѣбник, област Корча. Чувства се българин и мечтае да доведе цялото си семейство в България. Прегръща идеята за „библиотека на колела“ и ентузиазирано споделя, че през 2017 г. открива в къщата си в с. Врѣбник първо издание на историческия роман „Железният светилник“ на Димитър Талев. Книга, която не е загубена в Албания, тя винаги е била там. Книга, която прадядото на Ервис е криел в кошери, по време на управлението на Енвер Ходжа. Книга, която днес баба му препрочита и пази...

По време на управлението на Енвер Ходжа границите на Албания се затварят и освен че държавата става атеистична, диктаторът прекратява връзката между населението на Албания с останалите държави. Тази изолация е успяла да накара етническите българи да съхранят своята идентичност още повече. Доказателство за това е, че в много от преспанските домове все още се намират първи български издания на възрожденски книги, написани на архаичен български език. Днес в селата на Мала Преспа като архитектурни паметници могат да се наблюдават християнски храмове, които са били опожарявани или превръщани в обори по времето на Енвер Ходжа. Такива са например пещерната черква „Св. Богородица“ от XV век в с. Мали Град. Православна скална черква има в село Глобочани, носеща името „Св. Благовещение“. Край с. Туминец е построен манастирът „Св. Димитър“. С помощ от Канада е реставрирана черквата „Св. Атанас“ в с. Пустец. Неразделна част от Първо и Второ българско царство е и град Берат. Днес градът е обявен за град-музей и е включен в списъка на световното и културно-историческото наследство на ЮНЕСКО.

Таблица 1. Брой на населението на селата от областта Мала Преспа

с. Пустец – 1500 д.	с. Туминец – 1000 д.	с. Горна Горица – 700 д.
с. Шулин – 650 д.	с. Долна Горица – 550 д.	с. Глобочани – 350 д.
с. Леска – 350 д.	с. Зърновско – 300 д.	с. Церие – 10 д.

Още със създаването на Албания в нейните граници попадат и две големи български села югоизточно от област Корча – Дреново и Бобошица. Именно и в Корча е и най-старата българска колония, където през 80-те години на XIX век е правен опит за отваряне на екзархийско училище (Елдъров, 2000).

Област Голо Бърдо е с население от 10 000 души. По своята конфесионална структура те са както мюсюлмани, така и християни. А по своята идентичност българската общност в областта е една от най-добре съхранените автохтонни области зад граница. В 23 села се

говори на български език, като 17 са изцяло български села, а останалите са смесени. От физикогеографска гледна точка селата са планински и труднодостъпни. Доц. Веселка Тончева е описала и анализирала населението на Голо Бърдо, фокусирайки се към етнографските детайли и специфики на традициите и най-вече на сватбите, правени в селата на Голо Бърдо. Сватбите в Голо Бърдо съдържат всички елементи на традиционна българска сватба. Песенният фолклор, изпълняван в Голо Бърдо се дефинира като български и се легитимира чрез български произход. В албанския културен контекст музикалният инструмент гайда не е бил приеман твърде добре, тъй като е инструмент с чужд „етнически” произход. На територията на Голо Бърдо са запазени крепости, черкви, манастири, икони, стенописи, уникални по рода си. Докато жените в Голо Бърдо са носители и пазители на традициите, то мъжете са били и все още са гурбетчии (Тончева, 2017). На надгробните плочи във всяко село имената на починалите са написани на старобългарски. В с. Стеблево е роден Христо Миладинов – баща на братя Миладинови. Днес съществува асоциация „Просперитет Голо Бърдо“, основана през 2000 г. и целяща опазването, развитието и изучаването на българските обичаи и традиции на района на Голо Бърдо. Дружеството работи все по-усилено с Република България, като благодарение на асоциацията и съвместната работа с България днес в столицата Тирана функционира неделно българско училище – „Христо Ботев“. Председател на асоциацията е Хаджи Пируши, който казва, че България за българите в Албания е много по-свята, отколкото за много българи в България.

Села с изцяло българско население (табл. 2):

Таблица 2. Брой на населението на българските села от областта Голо Бърдо

Връбница	15 д.	Лешничани	90 д.
Гиновец	10 д.	Мало Острени	540 д.
Голеища	Няма данни	Оржаново	80 д.
Големо Острени	1200 д.	Пасинки	300 д.
Заборие	Няма данни	Радоеща	300 д.
Извири	Няма данни	Стеблево	120 д.
Камен	Няма данни	Требища	2000 д.
Кление	140 д.	Тръбчаница	Няма данни
Койовец	200 д.	Тучепи	540 д.
Ладомерица	400 д.		

Източник: Българи от Голо Бърдо, Албания – територия, културно наследство и идентичност. Тончева, В. ИЕФЕМ – БАН; 2010.

Население с българско самосъзнание е локализирано и в областта Гора. Исторически погледнато под името Гора е позната нахия (административно-териториална единица в Османската империя, както и в днешна Сирия, Йордания и Ирак – *б.р.*) с 27 села. При утвърждаването на държавната граница между Кралство на сърби, хървати и словенци и Албания областта Гора е разделена на две части. Днес на територията на Република Албания се намират 9 горански селища, а в Косово 19 селища. Съществуват редица хипотези за произхода на гораните, но още проф. Анастас Иширков пише, че „помашкото население в областта Гора е българско“. Населението изцяло изповядва исляма, а най-голямото село в областта е Шищевец – 1500 души. Вътрешното название на говора в Гора е горански или още познат като „нашенски“ език. Редица експерти твърдят, че гораните са преселници от Източна Стара България от времето на богомилите. Има горански песни, в които се пее за Черно море. Съществува версия, че известната българска песен „Боряно, Борянке“ е създадена от гораните в с. Борье на територията на днешна Албания. Твърди се, че по-късно песента е била пренесена и в България. Днес обредното пеене в област Гора е все още живо и функциониращо. Нивото на съхраненост на традиционните знания и култура сред гораните в Кукърска Гора (Албания) е все още доста високо, патриархалният модел е все още жив, календарната и семейната обредност са съхранени. Днес все още в албанската част на Гора съществува силен спомен за България, която е била позната сред „нашенци“ като „стара майка“. Познат израз сред гораните е и „плачи майка Булгария“ и това е показателно, но по време на режима на Енвер Ходжа вероятно забраните са заличили и това знание. Отварянето на общността към света, влиянията на медиите и въобще на модерния свят, както и съвременните гурбетчийство и миграции са причина за постепенното изгубване на традициите и именно тук е акцентът на настоящото изследване – съживяване, поддържане и интегриране на етнокултурната идентичност на българския етнос, неподлежащи на забравя традиции и култура.

Албания и албанският етнос стават все по-актуални сред европейските си съседи поради желанието си да се присъединят към Европейския съюз и по отношение на Косовския въпрос – тема, засегната по време на историческата срещата на върха ЕС – Западни Балкани, която се проведе на 17 май 2018 г. в град София. В доклада си за Западните Балкани Европейската комисия препоръча започване на преговори за присъединяване на

Македония и Албания. Албания е развиваща се държава с модерна отворена пазарна икономика, готова да посрещне чуждестранни инвеститори. В този ред на мисли можем да обобщим, че актуалността на темата се засилва. Днес в Албания съществува закон за защита на малцинствата, който възстановява една справедливост, базирана на масирани исторически свидетелства. С официализирането на статута ще се улеснят социално-икономическите връзки на България с българското малцинство в Албания, като основна цел на изследването е да се анализира съвременното състояние на българското малцинство на територията на днешна Албания и етнокултурните му връзки с България. И в трите области – Мала Преспа, Голо Бърдо и Гора, се предприемат различни дейности за съхранение на идентичността, културата и традициите сред населението. И Хаджи Пируши (председател на асоциацията „Просперитет Голо Бърдо“), и Ервис Талури („Българско-Албанско дружество“) работят по интегрирането и съхраняването на етнокултурната идентичност на българското малцинство. В Албания предстои преброяване на населението, след което броят на българите ще бъде официализиран. До този момент етническите българи са били вписване в графата „други“, тъй като едва през 2017 г. получиха статута си на малцинство и са деветото официално признато от правителството на Албания малцинство. Не на последно място би следвало да се обърне внимание и на предстоящ преговор с местните власти в трите области за реализирането на българско училище, тъй като населението, което говори на български диалект, започва да изучава задължително албански език в училище, но не и езика, който всички етнически българи смятат за матерен.

Литература

Мете, С. 2007. История на албанците.

Викърс, М. 2000. Албанците.

Тончева, В. 2012. Непознатата Гора.

Тончева, В. 2012. Сватбите в Голо Бърдо.

Елдъров, С. 2000. Българите в Албания.

Clarke, J. I. 1972. Population Geography - Pergamon Oxford Geographies.

Zavalanie, T. 2015. History of Albania.

ГЕОГРАФСКО ОБРАЗОВАНИЕ

„Поколение на иновациите“ – първият проект на Географ БГ

за обучение на учители по география

Гл. ас. д-р Евгения Сарафова, гл. ас. д-р Димитър Желев

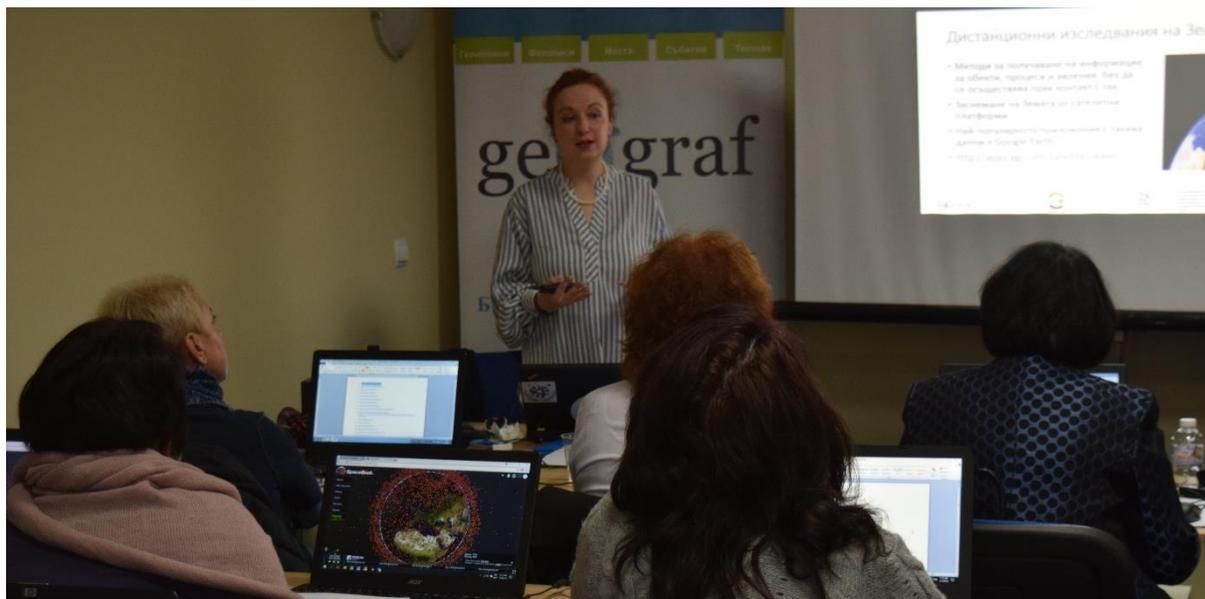
e-mail: evgenia@geograf.bg; dimitar@geograf.bg

Мисията на Географ БГ е да популяризира науката сред децата и младежите в България чрез висококачествено уеб съдържание и организация на събития, в които децата да могат да се забавляват, докато правят страхотни открития. Организацията ни бе създадена през 2014 г. и досега сме провели стотици научни работилници за деца и презентации пред учители и преподаватели. Уеб сайтът ни се посещава от около 15 хил. уникални потребители месечно. Организатори сме на Българския географски фестивал, в който участие вземат около 500 ученици, учители и студенти всяка година. През 2016 г. станахме победители в ПРОМЯНАТА 2016/2017 – най-голямата социално отговорна инициатива на Нова Броудкастинг Груп, която се осъществява в партньорство с фондация „Промяната” (част от мрежата на Reach for Change). От опит знаем какви проблеми и предизвикателства имат учителите в своята работа.

Целта на проекта „Поколение на иновациите“, част от програмата „Ти и Лидъл за по-добър живот“, бе да бъдат обучени до 80 учители по География и икономика от цялата страна за работа с иновативни географски технологии, така че да могат да ги прилагат в обучението на ученици в часовете си.

Обученията бяха проведени през месец февруари 2018 г. от гл. ас. д-р Евгения Сарафова, преподавател в Геолого-географския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, и от гл. ас. д-р Атанас Китев от Националния институт по геофизика, геодезия и география на Българската академия на науките. Учителите участваха в семинари и практически занятия, където на практика се демонстрираха дейности като работа с GPS на терен, сваляне на сателитни снимки, анализ и интерпретация, разработване на урок по

География чрез Google Earth и т.н. По този начин ние помогнахме на мотивирани учители да вкарат технологиите на XXI век в класната стая на практика.

Осъществяването на обучението компенсира цялостната липса от подобни обучения или внедряване на технологично обучение в часовете по География и икономика. Като преподаватели с опит в средното и висшето образование, категорично можем да твърдим, че знанията и уменията, които завършващите ученици притежават в 12. клас, а и в класовете преди това, са повече от нерелевантни спрямо времето, в което живеем. Това особено си проличава от гледна точка на потребностите на пазара на труда. Съвременното училищно

образование има сериозна нужда от внедряване на повече технологии, експерименти и демонстрации по време на час, за да може учениците да виждат на практика резултатите от световните научни достижения.

Само чрез образование на децата България може да се отлепи от дъното на класацията за внедряване на иновации в ЕС, където се намира през последните години. Ние вярваме, че учителите са най-големият ресурс на една нация. От тях буквално зависи бъдещето на обществото, защото те „моделират“ идните поколения. Работим активно вече 5 г. с учители по география от цялата страна и отдавна искаме да проведем обучения за използване на съвременни технологични достижения в обучението по география. Днес усвояването на науката е не просто учене на факти, написани в учебника. То е свързано с иновации и технологии. За съвременните деца GPS, Google Earth и Pokémon Go са достъпни и близки до тях технологични решения, но нямат място в българското училище, а в тях има иновации и наука, която може да се представи по интересен, достъпен и полезен начин.

Екипът ни продължава да среща огромно желание от страна на учители по География за провеждане на обучения, свързани със съвременните географски технологии. С проекта „Поколение на иновациите“ поставихме началото на една дейност, която ще развиваме и в бъдеще.

Презентационни умения в помощ на учителя

Гл. ас. д-р Донка Петрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет,

Катедра „Реторика“

e-mail: d.petrova@phls.uni-sofia.bg

Уменията за презентирание са все по-ценни в днешно време и презентациите намират приложения в различни ситуации – например, в обучителния контекст. Настоящата статия цели да представи някои водещи принципи и насоки за подготвянето, структурирането и оформлението на презентации.

Какви са ползите от презентациите в PowerPoint и защо са толкова популярни днес? Те са удобни за ползване. Наложили са се като стандартен модел за представяне на информация в много ситуации (например конференции). За презентатора имат предимството да го освобождават от записки и да служат като ориентир (вж. Atkinson, 2004). В добрия случаи подпомагат и разбирането от страна на аудиторията чрез поставяне на акцента върху ключови понятия, данни, изображения.

Презентациите обаче имат и редица недостатъци. Техният стандартизиран модел създава често илюзията, че съставянето им е лесно, което не е така и крайният резултат може да е много неефективен. Ако са претрупани (с текст, изображения) лесно могат по-скоро да затруднят аудиторията, отколкото да доведат до повече разбиране. За презентатора могат да създадат изкушение да чете директно от тях – което означава да извърне поглед от аудиторията и да изгуби контакта с нея. Оформени неподходящо във визуален план слайдове може да са трудни за четене. Това са само някои от недостатъците на презентациите като формат – могат да се открият и много други. Ето защо е важно да се подходи внимателно и умело към тяхното съставяне.

На първо място, преценявайки дали да ползваме презентация, важно е да определим за себе си какво ще ни донесе тя като полза в обучителния контекст – и ще има ли въобще такава специфична полза. Това е обвързано с ясната идея за нашата основна цел – целта може да бъде да информираме, да илюстрираме, да убедим, да мотивираме и др. (Mandel, 2000). Важно е да преценим дали именно форматът на презентации в PowerPoint, например, ще бъде най-добрият начин да постигнем тази цел. За да си отговорим на този въпрос можем

да се запитаме също какво нашата аудитория ще спечели от ползването на презентация и какво ще изгуби. Защото несъмнено има и неща, които рискуваме да изгубим – част от вниманието на учениците, например, или интеракциите с тях. Ако с ползването на слайдове няма какво да добавим към нашите думи, то няма толкова смисъл от тях. В тази връзка е важно и да се подчертае, че слайдовете са само инструмент, реалното представяне са нашите думи, коментари, обяснения. Ролята на презентациите не е да замести говорещия, а да допълва и илюстрира неговите думи. Те не са текстов документ, който да се чете самостоятелно.

Подготовка на презентациите

Предварителната подготовка и планиране на структурата на презентацията са залог за нашия успех. Следват някои ключови принципи, към които е важно да се придържаме (вж. Reynolds, 2012):

- Обяснения, съпроводени от картинни изображения, са по-ефективни от обяснения само с думи;
- Хората учат по-добре, когато информацията е представена като разказ, наратив, а не текст, който да четат от слайда;
- Хората учат по-добре от таблица/графика, съпроводени с наратив, отколкото ако им се представи таблица/графика с текст и наратив;
- Хората възприемат по-добре, когато върху слайдовете няма несвързан пряко с темата визуален материал.

Структуриране на презентациите

Структурата на презентациите можем да обособим като 3 основни части: въстъпление, основна част и заключение. Въстъплението цели да привлече вниманието на аудиторията в началото и да ги подготви за това, което предстои. Има различни начини, по които можем да започнем представянето си, които да увлекат аудиторията, например (Mandel, 2000):

- Разказване на история, интересен или забавен анекдот, свързани с темата;
- Задаване на въпрос, може да бъде и реторичен;
- С нещо неочаквано, изненадващо или дори шокиращо – статистически данни например, които да изненадат или озадачат аудиторията;

- Представяне на ярък, впечатляващ пример;
- Демонстрация, свързана с темата.

Началото е ключов момент за ангажиране на вниманието на нашата публика, затова е препоръчително да подготвим интересно въстъпление. След началното привличане на интереса е полезно да дадем кратка информация какво предстои да им представим, да научат, да чуят.

Заклучението също е важна част от нашето представяне и не бива да се пропуска – то придава усещане за цялостност и завършеност в съзнанието на нашите слушатели. Както и с въстъплението, съществуват различни начини, по които да приключим. Най-простото, но ефективно решение, е да се предложи обобщение на чутото, на най-важните изводи или принципи, които сме представили. В обучителен план това изпълнява ценна функция – затвърждава чутото в ума на учениците. Нерядко в литературата дори се препоръчва следният троичен принцип: кажете им какво ще чуят (в началото), кажете им го (в детайли, в същинската част), кажете им го отново (като обобщение, в края). Този подход има подчертани ползи по отношение на запомнянето на информация (Mandel, 2000).

Други начини да приключим презентацията са: разказване на история; даване на пример за приложението на нещо, за което сме говорили; отправяне на призив/насърчение към аудиторията (да приложат нещо от чутото, например); ползване на подходящ цитат.

Каква е уместната продължителност на въстъплението и на заключението? Тя зависи от общата продължителност на самата презентация – добре е всяко от тях да е между 1/10 и 1/8 от общото време, за да има достатъчно време за основната част.

Основна част

Добре структурираният материал е много по-разбираем за нашата аудитория и в много по-голяма степен се запомня. Подходящото структуриране на презентацията ще определи в голяма степен и нейния ефект – доколко аудиторията ще я разбере, доколко ще запомни информацията, доколко ще я приеме за ясна и логична. Има много различни подходи към структурирането на материала – можем да изберем подходящата спрямо самия материал, личните си предпочитания, времето, с което разполагаме. Основните от тях са представени в следващите параграфи (вж. Dlugan, 2015).

Хронологична подредба

Отделните части следват времева последователност, например: хронологично представяне на велики пътешествия, довели до значими открития; последователност на стадии, епохи, биографична информация. Честно научните презентации могат да следват подобен модел на хронологично описание на: предпоставки, хипотези, експеримент/изследване, събрани данни, анализ на данните, направени изводи. Тази подредба е лесно приложима, но крие риск да стане еднообразна и не е подходяща за открояване на ключови положения.

Географска подредба

Представяне на проявления на темата или описваното явление по географски райони – например по области в България, по държави. Ползите от тази подредба са, че се подчертават пространствените взаимовръзки между отделните елементи или явления, което може да създаде у аудиторията по-задълбочено разбиране за цялото. Дава възможност да се направят връзки и паралели, да кажем като се представят последиците от изграждането на нов язовир за конкретно населено място, за областта или региона и за държавата. Подредбата предполага ползване на карти, диаграми, макети. Тя обаче не е подходяща за всякакви теми – ако пространственият аспект и взаимовръзки нямат значение за темата, по-добре е да не се ползва тази подредба.

Предимства срещу недостатъци

При тази подредба се представят предимствата и недостатъците на някакъв феномен с цел сравнение между тях, правене на преценка, вземане на решение и др. Особено е подходяща при представяне на теми, които са по-сложни и нееднозначни. Например предложения за реформи, нововъведения.

Причина – следствие

Представят се източници на различни проблеми и техните последици. Например обезлесяване и почвена ерозия.

Проблем – решение

Представят се проблеми или предизвикателства в дадена сфера и възможни техни решения.

Последните два варианта за структуриране са също подходящи за по-комплексни теми, които изискват анализ, не само излагане на фактология. Този тип подредби също така създават интерес у слушателите, защото имат потенциала да порождават въпроси („Защо *a* води до *b*, винаги ли става така?“ и др.).

Тематична подредба

Една от най-лесно приложимите за много различни теми, при нея се представят различни аспекти (подтеми) на описваното явление – например презентация за училището с подтеми: създаване и история, патрон, база, брой ученици и профили и т.н., или представяне на даден географски район с подтеми като релеф, полезни изкопаеми, климат, почви, растителност, животни и т.н.

Неслучайно тази подредба се ползва най-често – тя е подходяща за почти всяка тема. При нея обаче няма толкова възможности за анализ и открояване на взаимовръзки, понякога нещата изглеждат отделени и фрагментарни; също така тук съществува рискът да се пропусне някой важен аспект/подтема.

Последователност или градация

Представяне на няколко обекта или явления в последователност спрямо някоя тяхна обща характеристика (това дава възможност често и за градация). Например – честота, размер, скорост, яркост. При такъв тип подредба, ако да кажем темата е за планините в България, то представянето може да бъде организирано от по-високите към по-ниските или обратно. Този подход към структурирането има като свои предимства това, че е лесен за съставяне и лесен и предвидим за следване и от аудиторията (след като научи на какъв принцип е последователността). Той обаче е истински ефективен само когато има смисъл обектите или явленията да бъдат сравнявани или градиращи спрямо дадената характеристика.

Комплексни/комбинирани подредби

По-дългите презентации може трудно да следват само един тип подредба, затова при тях често по-ефективно е да се използват комбинации от гореописаните. Например, ако темата е развитието на науката *география* в България, то може да се ползва тематична подредба с няколко подтеми: история на академичната дисциплина, ключови фигури, научни звена, където понастоящем се изучава. Всяка една от тези подтеми може да бъде сама по себе си организирана според някоя от другите подредби, например хронологично за първите две.

В допълнение към тези основни видове подредби, някои психологически принципи също могат да ни подпомогнат в процеса на избор как да структурираме съдържанието, а именно ефектът на първенството, ефектът на края, принципите на движение от конкретното към абстрактното и от абстрактното към конкретното. Накратко са представени в следващите редове:

- Ефект на първенството: информацията, дадена в началото, се запомня в по-голяма степен от тази, която следва (вж. Стефанова, 2015).
- Ефект на края: в края вниманието отново се изостря, така че информацията в края отново се запомня по-добре.

Прилагането на тези два ефекта, свързани с човешкото внимание и възприятия, означава най-важните неща (идеи, тези призови) да се въведат в началото и/или в края. Ако обаче представянето е по-дълго, ефектът на края може да бъде отчасти намален от ефекта на умората. Ето защо в такъв случай е по-добре да разчитаме предимно на ефекта на началото, а за края могат да се оставят ключови призови за действие, например – нещо, което не изисква сложна когнитивна обработка. Неслучайно подобни призови или насърчения често се повтарят и в заключението.

- Движение от конкретното към абстрактното или от абстрактното към конкретното: в първия случай от конкретни примери, ситуации, изображения се движим към по-цялостни принципи и заключения (абстрактното); във втория се започва с въвеждане на абстрактен принцип или теория и те се илюстрират с конкретни примери, образи и др. И двата подхода могат да бъдат ефективни, важно е да преценим кой ще е по-подходящ за ситуацията и темата, както и е

важно последователно да следваме някой от принципите, за да избегнем хаотичност и фрагментарност.

Оформление на слайдовете

Към оформлението на слайдовете трябва да се подходи особено внимателно – огромна част от проблемите, на които можем да се натъкнем, идват точно оттам. Водещ принцип тук е, че един слайд трябва да съдържа една основна идея, една графика, една таблица и една или две снимки. Текстът следва да е в минимално количество – в противен случай аудиторията се раздвоява в опити да чете и да слуша нас същевременно. Голямото количество текст също често означава презаливане с информация, както и дребен шрифт и трудно четене. Допълнителните елементи върху слайдовете, които не носят пряка информация, също не са препоръчителни – например картинки, лога, номера и прочее, които ангажират част от когнитивния ресурс на публиката, без да допринасят към нашето послание. В тази връзка е добре да преценим всеки слайд във връзка със съотношението сигнал – шум (Reynolds, 2012). Част от сигнала е всеки елемент, текстов или друг, свързан с нашето послание – това, което искаме аудиторията да научи и запомни. Шумът е всичко друго – елементи, които не обслужват нашето послание. Подобни елементи следва да се отстранят. Така например името на презентатора или темата е нормално да присъстват на заглавния слайд, но не е нужно да се появяват и след това като footer на следващите слайдове. Сложните преходи между слайдовете (анимирани, спираловидни и др.) в този смисъл също действат често като шум, без да подпомагат нашето послание. Ключовото е съотношението сигнал – шум да е категорично в полза на сигнала, с минимален шум.

Фон: фонът не трябва да е прекалено тъмен или претрупан с елементи. Някои готови образци са в този смисъл много тежки – с картинни елементи, които не допринасят пряко към нашето послание. Тъмните фонове пък крият риска при прожектирането да няма добър контраст или да се окажат натоварващи за очите на публиката. Нещо, което изглежда добре на нашия компютър, може да не е такова в залата – там сме силно зависими от наличната плоскост за прожектиране, светлината и др. Ето защо по-светлите и изчистени фонове са много по-сигурна опция (освен ако не сме проверили и не сме сигурни, че например черен фон с бели букви ще изглежда добре и четивно).

Цветовете: едно от важните неща е да изберем цветовете за текста, които да ползваме консистентно, тоест да не се сменят често цветовете. Лесно решение да е да се ползват два или три цвята – един за заглавия, един за текста и един за открояване на нещо по-важно (поярък, например). Създаването на добър контраст между фон и текст следва да е това, към което се стремим. Ако заложим на светлия фон, то тъмният текст ще създаден максимален контраст – черен, тъмно син. Червеното трябва да се ползва пестеливо – то е цвят, който натовазва погледа в големи количества. Затова е уместен ако искаме да открием част от текста, но не и като фон или за текста като цяло. Жълтото е цвят, който следва да се избягва изцяло – за текст и за фон. Макар да е най-забележимият сред цветовете, той често не се разчита добре при прожектиране и става напрегащ за погледа в големи количества.

Шрифт: за презентации се препоръчва ползване на така наречените *несерифни шрифтове* – това е термин от калиграфията; смята се, че тези шрифтове са по-ясни и четивни при ниска резолюция. Някои примери за тази шрифтове: Arial, Calibri, Verdana,Tahoma, Trebuchet MS, Impact, Lucida Sans. Това означава да се избягват някои традиционни шрифтове като Times New Roman, Georgia (те се смятат за по-подходящи за текстове на хартиен носител). Размерът на шрифта е друг важен въпрос: той не бива е под 24. Лесен ориентир е да ползваме за заглавията размер между 36 и 44, а за текста – между 28 и 32.

Процесът на презентирание

Ползването на слайдове означава, че внимание на учениците ще се разкъса – между слайдовете, нас, а може би и други неща, които ги отвличат. В този смисъл презентацията може да е компромис с част от това внимание, особено ако самата среда не позволява презентаторът да е до самата презентация (поради неподходящо организирано пространство).

Когато не говорим вече по даден слайд, той следва да бъде скрит, да не продължава да разсейва аудиторията. За тази цел може да се ползва бутон „В“ на клавиатурата – при показване на слайдовете на цял екран, натискането му води до поява на тъмен екран.

Нещо, което винаги следва да избягваме, е четенето от слайдовете. Това води до обръщане с гръб към аудиторията и монотонно четене. Слайдовете целят да допълнят нашите думи, не да ги заместят! Ето защо съвременните тенденции са към ползване на повече визуални елементи – изображения най-вече. Добре подбрани изображения, съчетани

с малко текст, могат наистина добре да илюстрират нашите думи – това е особено валидно за сфера като географията, в която има много неща за показване. Дадено изображение може да илюстрира, а може и да бъде отправна точка за дискусия и анализ. Например изображение на средновековен замък или друга забележителност може да е начална точка за обсъждане или разясняване на местния ландшафт и релеф, защо конкретното място е било избрано за строежа, какви предимства има това място, с какъв материал е строено, значението на близки реки за водоснабдяване и транспорт. На учениците могат да се поставят първоначално въпроси: „Какво смятат, че виждат? Какво им прави впечатление от снимката?“ и др. В някои случаи с подобни цели могат да се ползват и карикатури или видеа. Показването върху слайд дава възможности и за сравнение – например две снимки една до друга на два вида скали като основа за дискутиране на приликите и разликите между тях.

В заключение можем да обобщим, че презентациите могат да бъдат ценен инструмент, който да допълни традиционните начини на преподаване и да разкрие нови възможности – най-вече за илюстриране и подхранване на дискусии.

Литература

Стефанова, Н. (2015). *Кратък терминологичен справочник по обща и политическа реторика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“

Atkinson, M. (2004). *Lend me your Ears. All you need to know about making Speeches and Presentations*. London: Vermilion.

Dlugan, A. (2015). *How to Sequence your Presentation*. Достъпно от: <http://sixminutes.dlugan.com/sequence-presentation/>

Mandel, S. (2000). *Effective Presentation Skills*. USA: Thompson Learning.

Reynolds, G. (2012). *PresentationZen: Simple Ideas on Presentation Design and Delivery*. 2nd ed. CA: New Riders

Използване на дигиталните технологии в обучението по география и икономика

Валентина Стоянова

Старши учител, 69 СУ „Димитър Маринов“, гр. София

e-mail: valia_niki@abv.bg

Българските деца са много активни в интернет, което е възможност за подобряване на учебния процес. Техните навици за онлайн комуникация и използване на глобалната мрежа могат да бъдат използвани като база за постепенно пренасочване на учебния процес в новата дигитална среда.

В обучението по география и икономика има много добри възможности за използване на електронни ресурси. Достъпът до тях може да бъде свободен, или да се осигури чрез участие в национални програми и проекти, каквито са ИКТ в училище, „Твоят час“, предстоящи проекти, както и със съдействието на училищното настоятелство и Обществен съвет или спонсорство. Съвременните технологии и интернет дават широко поле за изява на всеки, добре е обаче да подбираме ресурсите, които искаме да използваме, и да се съобразим с изискванията на УП и учебното съдържание. Информационните и комуникационните технологии променят не само средствата, използвани до този момент в обучението, но и образователните ценности, потребности, интереси.

Електронните образователни ресурси, които са представени в настоящия материал, са съобразени с учебните програми по география и икономика и специфичните цели на обучението в съответните етапи.

Всеки един ресурс е обвързан с една или повече от деветте ключови компетентности, но най-вече с математически, дигитални компетентности, умение за учене, компетентности в областта на българския език и общуването на чужд език, социални и граждански компетентности.

Прилагането на електронните ресурси е възможно при всички типове уроци и технологии на обучение, като изцяло базирана на електронни ресурси урочна единица или в комбинация с други методи. Те могат да са част както от задължителната подготовка, така и да обогатят учебното съдържание в разширена и допълнителна подготовка.

От години ресурсите на електронните учебници по география и икономика са част от обучението в часовете по география и икономика в нашето училище. Те съдържат голямо разнообразие от ресурси, от една страна, като възможности на самия електронен учебник, с които може да се запознаете на сайтовете на съответните издателства. Към темите и урочните единици са добавени електронни ресурси, които включват различни тестови задачи. Възможно е да се използват в края на урока, в уроци за прегоговор и обобщение. Предимство е системата за оценяване, която показва резултата в реално време. В електронните учебници са включени не малко възможности за наблюдение на 3D-изображения в Google Maps, подбрани по теми и урочни единици. Чрез тях може да илюстрираме изучавания материал – да се покаже кратер на вулкан например, делта или естуар, да се направи сравнение.

Включени са и множество анимирани картосхеми, показващи редица изучавани явления и процеси, с помощта на които можем да въвеждаме нови понятия, да ги илюстрираме и коментираме. Като допълнителни ресурси са предложени презентации, снимки, видеа, които допълват или представят основния текст.

Друг широко използван ресурс са интерактивните карти, които позволяват поетапното въвеждане на новите понятия. В презентацията е представена поредица интерактивни карти за географското положение на България.

Интерактивните упражнения също дават широки възможности и са много подходящи при възможност да се работи с тях и с интерактивна дъска. Разработена е и система за оценяване. Могат да се ползват и в клас при уроци за упражнения, в компютърен кабинет или от учениците при самоподготовката им. При диагностика на работа с контурни карти на хартиен носител и в електронна среда се установи, че интерактивните упражнения допринасят за по-високи резултати при писмено изпитване.

Често използван ресурс са уроците с програма Envision – един компютър с много мишки. Учениците са свикнали с този начин на обучение още в начален етап. Подготвянето на уроци с тази програма е лесно и доста забавно, а провеждането им е свързано с много емоции от страна на децата. Необходима е презентация по дадена тема и набор от задачи, които могат да се представят в различен тип задача. Възможно е прилагане на снимки, видеа. Ценен елемент е оценъчната система, която позволява и по време на самия урок, и в края да

се следят резултатите, както на класа, така и на всеки ученик. Дава се пълна информация за работата на всяко дете и тези данни са добра основа за изготвяне на анализ.

В по-голямата част от часовете по география използваме комбинация от традиционни и съвременни дигитални технологии. В урока за Води на сушата включваме мултимедийна презентация, кратко видео, електронен учебник (тестови задачи), работа с карта, атлас учебник.

В 69. училище разполагаме и с интерактивна класна стая, като използваме програмата Net support school. Кабинетът позволява провеждане на уроци с активното участие на ученика, като системата дава възможност учителят да управлява класа от своя компютър, да комуникира с всеки ученик, да поставя индивидуални и групови задачи и да проверява резултатите, като в същото време има поглед над работата на всеки един ученик.

Възможности за включване в часовете по география и по други учебни предмети предоставят и редица образователни платформи: Национален образователен портал – интерактивни разработки по теми, Уча се – интерактивни уроци и упражнения, Hot Potatoes 6 и други версии – които дава възможност за съставяне на различни тестови варианти и използването им чрез мрежата на различни електронни устройства – компютри, лаптопи, таблети, Географ БГ (www.geograf.bg) – тестови варианти, презентации, много интересна и любопитна географска информация.

Голямо е разнообразието на интернет ресурси с географска информация. Използването им в отделни елементи от урока приковава вниманието на децата и често поражда интересни въпроси и дискусии.

Съществуват множество метеорологични сайтове, както и сайтът на Европейската космическа агенция, които следят атмосферните процеси в реално време. При изучаване на климата в 8. клас можем да покажем на учениците движението на циклоните и антициклоните, облачност, температури и други елементи, както и степента на замърсеност над отделни територии, например с въглеросен диоксид. Можем да го видим в различни проекции. Може да използваме информацията и при урока за съставяне на прогноза за времето.

При тема население в различните класове винаги можем да покажем изменението на броя на населението в реално време (world population), като това може да се приложи за населението на света и по континенти и държави, както и да се сравнят.

При теми за стопанство на света, континенти и страни, можем да използваме ресурси за отделни стопански отрасли, например енергетика, търговия, транспорт. Можем да разгледаме производството на електроенергия в различни страни, износ или внос осъществяват, какви енергийни източници използват, какво е количеството на въглеродните емисии – което обикновено поражда редица въпроси и дискусии в клас. Световната търговия от и към различни страни също може да коментираме с помощта на интернет ресурс. Тук е добре да направим сравнение между страни с голям външнотърговски обмен и такива с по-малък.

В обучението по география намира място и приложението флайт радар, освен че можем да проследим пътя на самолета, в който пътуват наши близки, може да го използваме при изучаване на транспорта, като покажем главните въздушни пътища, както и най-натоварените летища в света.

Чрез Google Earth можем да проследим промени в териториите във времето, при теми, свързани с екологичните проблеми на планетата, за да се проследят измененията, настъпили под въздействието на хората и да се анализира ситуацията, като изсичането на горите в Амазония, разрастването на градовете, изчезването на Аралско море и др.

Много добър начин за упражнение при политическата карта на света е сайтът, в който всеки от нас и учениците могат да проверят знанията си за географското положение и контурите на държавите и местоположението им на картата. Можем да го използваме в уроци за упражнение или при разширена подготовка, да поставим задача на учениците да се упражнят, след което да проверим уменията им за ориентиране в политическата карта, ценно е при подготовка за състезания, олимпиади. Сайтът <http://thetruesize.com> дава неограничени възможности за поставяне на практически задачи по картата на света. С помощта му всеки може да създаде географска карта с различно съдържание в зависимост от изучаваната тема и поставена от учителя задача. С този и предишния ресурс може да проверим какви са постиженията на учениците на ниво приложение при ключовите компетентности като очаквани резултати – локализира географски обекти на картата, което се отнася и за интерактивните контурни карти. Поставените задачи могат да се съобразят с интересите на децата – в различни области – спорт, изкуство, музика. Да се сформират екипи, които да представят общ продукт.

Дигиталните технологии дават също така много добра възможност за правене на междупредметни връзки и изготвяне на проекти. Електронните ресурси може да се използват още по-пълноценно с интерактивна дъска. При използване на електронни ресурси е необходимо да са подбрани подходящо към конкретните теми, без да се прекалява с тях, комбинирането им с интерактивни методи на преподаване и традиционни такива.

[ПРЕЗЕНТАЦИЯ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА](#)

ПО СВЕТА И У НАС

Българското розово масло получи статут на защитен продукт в Европейския съюз

Адриан Илиев

Публикацията е предоставена с любезното съдействие на адвокат Адриан Илиев.

Оригинално публикувана в www.Advocati.org; advocati@gmx.com

Един продукт, гордост на българите от векове, получи правна обосновка и статут на защитен продукт в Европейския съюз. Това е признание за историята на отглеждане на розите в Задбалканските полета, за качеството на розовото масло, прославило страната ни и гордост затова, че в много от световните марки парфюми то присъства и е неизменна част от производството им. Розовото масло се използва в производството на различни продукти, станали запазена марка на българския и международния пазар.

(26.09.2014) Чл. 49, §1 от Регламент (ЕС) №1151/2012 на Европейския парламент и на Съвета относно схемите за качество на селскостопанските продукти и храни позволява подаването на заявления за закрила в ЕС на наименованията на автентични и самобитни продукти – от „групи, които работят с продуктите, чиито наименования трябва да бъдат регистрирани“. В §1, б. „б“ от цитираната разпоредба е определено „по отношение на защитените наименования за произход и защитените географски указания, посоченият географски район [да] притежава характеристики, които значително се отличават от тези на съседните райони или характеристиките на продукта се отличават от тези на продуктите, произвеждани в съседните райони“. Това означава, че закрила по Регламент (ЕС) №1151/2012 се предоставя за продукти, произвеждани само на определено място в ЕС. След постъпване на заявлението Комисията осъществява свое проучване по чл. 50, §1 от Регламента и помества Публикация в Официалния вестник на ЕС за защита на съответния продукт (50, §2, б. „а“ от Регламента). В случай, че не постъпят възражения по чл. 51 от Регламента или постъпилите се окажат неоснователни, Комисията вписва в Регистъра на защитените географски наименования заявения продукт и му предоставя защитен статут за територията на ЕС. Именно по тази процедура се предостави защита и на европейския продукт „Българско розово масло“ (Bulgarsko rozovo maslo), в отговор на изпратената от българската държава Заявка ЕО №BG-PGI-0005-01050 от 26.10.2012 г. До момента в списъка на защитените европейски продукти с над 1200 артикула са вписани още 6 български продукта: роле „Трапезица“, пастърма „Говежда“, филе „Елена“, луканка „Панагюрска“, кайсерован врат „Тракия“ и суджук „Горнооряховски“.

В т. 5.1 от интересуващата ни Публикация българско розово масло е определено като „специфичен традиционен поминък на населението от Розовата долина. През неговата над 300-годишна история местното население развива специфични умения за обезпечаване на качествен посадъчен материал и отглеждане на розовите насаждения, като внася технологични нововъведения. При беритбата на розовия цвят в рамките на 20 – 30 дни се изискват особени умения и сръчност — за часове преди изгрев слънце до ранна сутрин се подбират само цветове, на които поне едно от най-външните венечни листчета е разтворено заедно с чашката, без да се нараняват стеблото и клоните, като се оставят за по-късна беритба неразцъфналите пъпки. При дестилирането на българското розово масло само опитният дестилатор може да прецени моментът на готовност за влагане в дестилационния

апарат на розовия цвят, да определи съотношението цвят:вода и оптималната температура на варене. Тези умения се предават от поколение на поколение и са основата на постоянно усъвършенстване на казаните за варене на българско розово масло, което е предпоставка за поддържане на качеството му“.

В т. 5.2 от Публикацията българското розово масло е отличено с неговата „богата ароматична характеристика, по-светъл, жълто-зелен цвят, много добри фиксативни качества, висока трайност на аромата, балансирано съдържание на летливи компоненти и въглеродороди.

Химичните показатели, специфични за българското розово масло, се дължат на условията в географския район и го отличават от розови масла, произвеждани в други региони на света. Те са: съдържание на цитронелол (24 – 35%), докато при други световни производители то е (39 – 49%); съотношението цитронелол:гераниол за българското розово масло е 1,1:2,5, а при други световни производители — 2,3:4,8. Специфично за българското розово масло е и наличието на множество характерни компоненти като фарнезол, геранил ацетат, и ниско съдържание на метил евгенол“.

По-конкретно българското розово масло е описано в т. 3.2 от Публикацията като „етерично масло (клас 3.2)“, получено чрез „водно–парна дестилация на цветовете на маслодайна роза (*Rosa damascena* Mill)“ и представляващо „масловидна прозрачна течност“ с жълт или жълто-зелен цвят и „характерен аромат на роза“, със следния хроматографски профил: етанол (до 3%), линалол (от 1 до 3%), фенилетилов алкохол (до 3%), цитронелол (от 24 до 35%), нерол (от 5 до 12%), гераниол (от 13 до 22%), геранилацетат (до 1,5%), евгенол (до 2,5%), метилевгенол (до 2%) и фарнезол (поне 1,4%); въглеродороди – С17 хептадекан (от 1 до 2,5%), С19 наситен въглеродород нонадекан $\text{C}_{19}\text{H}_{38}$ (от 8 до 15%), С19 ненаситен въглеродород с една или повече двойни въглеродни връзки нонадецен $\text{C}_{19}\text{H}_{36}$ (от 2 до 5%), С21 хенейкозан (от 3 до 5,5%) и С23 трикозан (от 0,5 до 1,5%).

В т. 3.5 от Публикацията са проследени специфичните етапи на производство. „Розоберът обичайно започва през месец май – най-напред в полетата с надморска височина около 300 – 400 м, продължава около 20 – 25 дни, когато розовите цветчета са достигнали необходимата зрялост — имат от 14 до 40 венечни листа с розово-червен цвят и приятен, характерен мирис. Брането на розовия цвят започва сутрин в 5:00–6:00 ч. и продължава до

11:00 – 12:00 ч. на обяд, (...) като преработката на розовия цвят се извършва в рамките на 10 – 15 часа след брането с оглед запазване на свежестта и качеството на суровината.

Транспортирането му към дестилериите (розоварните) се извършва незабавно след брането, а дестилацията се осъществява при денонощен режим на работа. Розовият цвят се сортира за директно преработване или за кратко съхранение до зареждане за дестилиране според часа на бране — не повече от 15 часа (при хладно време и температура на цвета до 20°C).“

По-нататък са разгледани фазите в производствената технология. „Дестилация: розовият цвят се влага в дестилатора в пропорция 100 kg на m³ от обема му и се смесва с вода в съотношение от 1:4 до 1:5; загрява се и под въздействие на парата и водата се превръща във вряща каша, която се разбърква автоматично. Етеричномаслените компоненти, увлечени от водните пари, се охлаждат, втечняват и събират в приемните съдове. За получаването на 1 kg розово масло са необходими средно около 3500 kg розов цвят.

Кохобация (концентрация) на дестилационните води: осъществява се в непрекъснато действаща кохобационна колона, в която първичният дестилат се подлага на многократна редестилация.

Отделяне, обезводняване и филтруване на розовото масло: етеричното масло се отделя във флорентински съдове, след което се пречиства от механични примеси и вода чрез подгриване до 30°C и филтруване.

Хамуриране: търговските партии се изготвят чрез хамуриране (смесване) на произведеното розово масло в една инсталация (вътрешнофирмени хамури) или чрез смесване на масла, произведени в различни инсталации.“

Съгласно т. 3.6 от Публикацията, готовият продукт се съхранява „в обособени охраняеми помещения, вкл. в банкови трезори, при температура 15°±5°C, без достъп на пряка слънчева светлина и топлинни източници, в затворени съдове с обем до 5000 g от термоустойчиво стъкло със специални запушалки на шлиф, недопускащи достъп на въздух, или в алуминиеви бидони с лаково покритие“. Транспортирането се извършва „в алуминиеви бидони с лаково покритие или в конкуми (традиционни цилиндрични съдове, чието гърло се затваря с коркова тапа и заварена метална пластинка отгоре), в стъклени флакони и фиолки. Конкумите се обличат в бял плат и традиционни атрибути – трикоълорна лента и шнур около гърлото, и гаранционна карта. Опаковките са различни и варират от 0,5

g до 5000 g. Конкумите или бидоните се транспортират в унифицирани дървени каси, сертифицирани кашони за превоз на опасни товари или обикновени здрави кашони от велпапе, с ограничение на теглото — до 10 kg нето“.

„Специфичните качества на българското розово масло – четем в т. 5.3 от Публикацията, – „се дължат на съвместното действие на свързани с географския район фактори. Климатичните условия, които влияят върху равномерния цъфтеж на розите, добивите и маслеността им, са умерената температура (15 – 25°C) и високата атмосферна влажност (над 60%), малката амплитуда между дневни и нощни температури и достатъчната почвена влага. Тези условия обезпечават равномерно и пълноценно цъфтене на розите и натрупването на големи количества висококачествено розово масло в розовия цвят. С оглед максимално извличане на ценните съставки, технологията за производство на българското розово масло изисква незабавната преработка на прясно набрания розов цвят при денонощен режим на работа, поради което дестилериите са разположени в непосредствена близост до розовите полета.“

Високите показатели, характерни за българското розово масло, са постижими благодарение на характерните условия, които предлага за осъществяването на процеса т.нар. „Розова долина“ в сърцето на България. В т. 5.1 от Публикацията е отбелязано, че „производственият район, където традиционно се отглежда маслодайната роза — Розовата долина – е в Централна България, в места с надморска височина от 370 до 625 m. Районът се отличава с леките песъчливи канелено-горски почви, които не задържат вода, и с благоприятни климатични условия за отглеждането на рози — мека зима със средна годишна температура 10,6°C, позволяваща образуването на цветодаващите пъпки през февруари, и висока влажност през месеците май и юни, която осигурява оптимални условия розите да изцъфтят бавно и равномерно в периода на розобера“.

По-конкретно, територията за производство на българско розово масло е очертана в т. 3.7 от Публикацията: пловдивските общини Брезово, Калояново, Карлово, Сопот, Стамболийски, Съединение и Хисаря; старозагорските общини Братя Даскалови, Гурково, Казанлък, Мъглиж, Николаево, Павел баня и Стара Загора; пазарджишките общини Белово, Брацигово, Пазарджик, Панагюрище, Пещера и Стрелча; и софийските общини Ихтиман, Копревщица и Мирково. Розова долина обхваща няколко обособени области. Долините на р. Стряма и р. Тунджа (от гр. Калофер на запад до гр. Твърдица на изток) очертават

Казанлъшка розова долина с дължина 94 km, широчина 12 km и надморска височина от 370 до 540 м. Казанлъшката розова долина е преобладаващо равнинна и подобно на обръч е опасана северно от Средна Стара планина (между вр. Ботев и Твърдишкия дял) и южно от Същинска Средна гора. Територията около гр.гр. Карлово и Калофер очертава Карловска розова долина с дължина 55 km, широчина 16 km и надморска височина от 380 до 625 м. Карловската розова долина е отворена на юг към Тракийската низина по пролома на р. Стряма през Средна гора, а чрез предпланините на гр. Калофер се свързва с Казанлъшката розова долина. Българската розова долина включва и южните склонове и полета на Централна Средна гора – от гр. Стрелча до пролома на р. Стряма северно от гр. Чирпан до Змеевския проход и до градовете Стара и Нова Загора.

Маслодайната роза (*Rosa damascena* Mill) е пренесена в Европа от околностите на гр. Дамаск в Сирия към XII – XIII в. от граф Брюйе на връщане от кръстоносен поход. Най-подходящи за растежа и цъфтежа на този вид роза условия са намерени именно в българската Розова долина. Първоначално пренесената към 1650 г. полудива посадка е селектирана в продължение на повече от 300 години, докато се постигне характерният български сорт червена „казанлъшка роза“. Българско розово масло се произвежда от XVII в., а от края на XVIII и началото на XIX в. се налага на световните пазари, като превръща България в основен доставчик за парфюмерийната и козметичната промишленост, фармацевтиятата, кулинарията. Скоро след възстановяването на българската държава (1878 г.) в Княжеството са приети първите нормативни актове, насочени към защита на качеството и чистотата на българското розово масло. През 1902 г. е въведена в експлоатация съвременната производствена технология с парен дестилационен казан. През 1922 г. е прието законодателство с цел да се подкрепи розопроизводството и розопереработката, в резултат на което възникват кооперации за преработка на розовия цвят и се строят голям брой кооперативни розоварни инсталации. До Втората световна война България задоволява 70–90% от световното потребление. Понастоящем (съгласно доклад на Института по розата и етеричномаслените култури в гр. Казанлък за Юбилейната научна сесия от 02.07.2007 г.) от Розовата долина към всички краища на света тръгват до 1,5 – 2 t годишно, което се равнява на 40–50% от световното потребление.

[Публикацията в Официалния вестник на ЕС може да се види тук.](#)

Три пъти в облаците над 8000 метра

Боян Петров

В началото на месец май 2018 г. известният български алпинист Боян Петров остана завинаги сред величествените върхове на любимите му Хималаи. В опит да покори осемхилядника Шиша Пангма (8027 m) той предприе самостоятелно изкачване, от което не се завърна. Въпреки безпрецедентната спасителна операция алпинистът ни не бе открит.

Боян имаше много приятели и сред колегията на географите. Той е почетен член на Българското географско дружество. Изнасял е няколко пъти вълнуващи лекции пред колеги и студенти в Геолого-географския факултет на Софийския университет.

В този брой на списанието в памет на Боян Петров публикуваме част от предоставените ни от него материали за книгата „География на Азия“ от поредицата на издателство „Булвест 2000“ – „География на континентите и океаните“.

Румен Пенин

През последните години като алпинист имах възможност да прекарам месеци наред в най-високите планини на света, да изходя много километри по ледници и да живея върху тях с месеци. Студеният им дъх смразява всички топлокръвни и каквото и да сложиш под спалния чувал, рано или късно ледът пронизва костите и бавно запълзва към мозъка.

Хималаите са най-високата планина на земята и в нея се намират 10 от 14-те осемхилядника. Най-източният от тези върхове е третият по височина в света – Канчендзъонга. Намира се на границата между Непал и Индия (щата Сиким). Масивът на върха се състои от четири върха високи над осем хиляди метра. Най-високият връх, Главна Канчендзъонга (8586 m), е изкачен за първи път от британска експедиция през пролетта на 1995 г.

Първо българско изкачване на Канчендзъонга

На 12 май 2014 г. се качих в Лагер 3 (7350 m), времето беше добро и реших на другия ден да атакувам. В 6 ч. сутринта тръгнах смело нагоре. Бързо набирах височина. Около обяд върхът започна да се обвива в мъгла и пътят ми нагоре започна да се вижда все по-лошо. Склонът ставаше все по-труден и все по-стръмен. Катерех напълно сам и неосигурен. Постепенно наклонът стана над 45 градуса, появиха се скали, пасажите ставаха все по-технични и прецених, че е по-разумно да се откажа. Връщането до щурмовата палатка се оказа трудно, няколко пъти пропаднах в ледникови цепнатини, а два пъти се хлъзнах няколко метра и едвам се задържах с пикела. На другия ден слязох в базовия лагер и разглеждайки детайлни снимки на върха видях, че съм стресих кулоара, който води към върха. В мъглата бях завил надясно твърде рано и се бях забил в непреступна стена без въже и партньор участък. Въпреки голямата умора от тази атака, само след само три дни почивка в БЛ отново поех нагоре.

На 19 май отново бях в Лагер 3. Времето беше слънчево и тихо. Този път тръгнах в 1 ч. през нощта. Най-тежкият момент от изкачването беше сутрешният студ. Беше около минус 25°C, без да отчитам поривите на вятъра. Катерих бързо, но колкото по-нагоре отивах, толкова по-често почивах. На два пъти през нощта спирах за по 20 минути, издълбавах малка площадка в стръмния склон, събувах се и масажирах измръзналите си крака. На разсъмване спрях под една скала, за да закуся и глътна малко чай. Загледах склона нагоре и видях, че върховият купол е доста сложен за разчитане. Лабиринт от скали и лед, като единствено парчета от стари въжета, които се подаваха тук-там те водят в правилната посока. Над 8400

м започнах да халюцинирам. Мозъкът ми страдаше от кислороден глад и започнах да чувам мъжки глад някъде пред мен. „Не си далече! Давай напред! Сега!...“ Спрях да почина за десетина минути, захраних мозъка с кислород и гласът изчезна. Продължих нагоре, кислородът отиде в мускулите на краката ми и гласът пак се появи. Водех диалог, но не точно. Потънал в мисли, изведнъж излязох на билото и видях върха – беше само на 50 метра вляво от мен. Крачка по крачка, бавно извървах последните метри. Видях молитвените флагчета и останах на два метра под тях. Уважих традицията да не се изкача на най-високата точка на този свещен за местните хора връх. Направих 360 градусова панорама с фотоапарата си. Облаци, слънце и стотици върхове...и българският флаг, забит на бамбукова пръчка 8586 метра над морето!

Каракорум е втората по височина планина в света, където гордо и самотно се издигат четири осемхилядни гиганта. Между тях най-личен и недостижим е суровият К2 (8611 m). Втори по височина е Гашербрум 1 (8068 m), следва Броуд пик (8047 m) и Гашербрум 2 (8035

m). В началото на миналия век италианците са имали честта и смелостта да бъдат едни от първите, които да изследват ледените простори на тази огромна планина. Географите са кръщавали ледниците и техните главни разклонения по името на видни общественици и изследователи – Абруци, Савоя, Филипи, Годуин Оустин и т.н. Най-дълъг е езикът на ледника Балторо, който като гигантска змия се гърчи между големите върхове в продължение на 65 km. Дебелината му надминава 200 m, а широчината е поне няколко километра. Повърхността му е набраздена с дълбоки резки подобно на гигантски мозък. През по-голямата си част Балторо е покрит с камъни и отломки, изхвърчали от ежедневните срутванията по околните скалисти склонове. Пътеката, по която вървят краката на хиляди носачи, трекери и алпинисти се гърчи в компромиса да бъде по-къса, но за сметка на това по-опасна. Преминават се снежни и ледени мостове, повечето от които имат кратък живот. Никой не е застрахован, че няма той да стане поредната глътка на гладния ледник.

Ледниците

Когато лятното слънце все пак успее да нагрее леда, хиляди потоци започват да текат, сливат се един с друг образувайки големи реки, които внезапно изчезват под повърхността и се появяват още по-бурни няколкостотин метра по-надолу. През нощта всичко замръзва, за да потече отново на следващия ден когато топлината решава колко, кога и къде.

Ледниците започват от подножията на големите върхове. Тоновете снежна маса, която лавините свличат в основата им прекристализира в лед. Постепенно, под действие на собствената си тежест, кристалните ядки започват да пълзят надолу, сливат се и образуват монолитен, гигантски леден организъм. В началото си той е зловещо и безпорядъчно начупен. Огромни кули стърчат хаотично наклонени без посока и ред. Намирането на безопасен път през тези участъци е изкуство. Преминаването винаги притиска сърцето ти в краката, а съзнанието крещи от страх, съзнавайки риска, в който се вкарваш.

Лагерите обикновено се организират в центъра на ледниковия език. Спи се на палатки, които се застилат с шалтета и постелки за изолация. И въпреки всички усилия, дъхът на ледника те застига, бавно прониква в кожата, ставите и накрая убожда нервите. Увит в дебели дрехи и пухен спален чувал, всяка нощ сънуваш горещи пясъци, пустинна жега, лъчите на слънцето.

Най-големият кошмар за хората когато стъпват по ледниците са ледниковите цепнатини. Движението по неравна основа, наклонът, земетресенията и пропаданията са едни от причините ледникът да се нацепва напречно или надлъжно. Всичко започва от малки повърхностни бразди, които постепенно се уголемяват. Природните катаклизми ги дооформят и превръщат в свършени капани за живи същества. Цепнатините биват открити, когато са толкова големи, че не е възможно снегът да ги покрие и скрие. Скрити са тези цепнатини, които зимните снеговалежи успяват да покрият и напълно да заличат знаците, че отдолу има пропадане. Дълбочината им варира от сантиметри, през няколко метра до бездънни пропасти, чийто край се крие в хилядолетната история на ледника. Дължината им е от няколко метра и достига до няколко стотин метра.

Първо българско изкачване на К2

На следващия ден след като слязох от Броуд пик (8047 m) развалихме базовия лагер, сбогувах се с Иван Томов и Младен Данков, те поеха надолу към Скарду, а аз тръгнах нагоре по ледника към подножието на К2. След само един ден почивка, заедно с четирима поляци и един италианец тръгнахме да катерим по реброто Абруци. Оттам преминава маршрутът, по който италианците Лино Лачедели и Акиле Компаньони изкачват върха през 1954 г. Бях отлично аклиматизиран и от базовия лагер стигнах направо до Лагер 2 (6200 m). Следващите два дни продължихме да напредваме в лошо време през скални отвеси и стръмни ледени полета. На третия ден стигнахме в щурмовия Лагер 4 (8000 m). От базовия лагер казаха на поляците по радиостанцията, че до обяд на следващия ден ще имаме „прозорец“ от хубаво време. Значи имахме шанс за изкачване!

През нощта на 31.07.2014 г. тръгнахме в атака. Беше спокойно и тихо, но много студено. Катерихме на светлината на челниците си. Още по тъмно преминах през най-трудния участък от маршрута – т.нар. Гърло на бутилката (Bottleneck). Първите слънчеви лъчи ме огряха на стръмния предвърхов купол някъде към 4:30 ч. сутринта. Отдавна бях изпреварил всички останали и бързо набирах височина. В 9:11 ч. бях на 8611 метра! Точно 60 години след първото изкачване от италианците. Триумф, който бях чакал 9 години, след неуспешния ни опит през 2005 г. Духаше вятър със скорост над 70 km/ч и заглушаваше всичко. Направих много панорамни снимки и след близо час прекаран на върха поех надолу. Някъде в Bottleneck-а изведнъж вятърът довя облаци, постепенно всичко се сгъсти и стана

пълнен white-out. Това е ситуация, при която всичко около теб става бяло, хоризонта и небето се сливат, уж слизаш, но в един момент загубваш представа накъде точно вървиш и падаш. Лагер 4 се намира по средата на гигантски склон без никакви ориентирни в радиус от поне 500 метра. Усетих, че без помощ няма да се оправя. Включих GPS режима на часовника и след минута вече имах посока и точно разстояние до палатката. Отдъхнах си. Спъвайки се и падайки многократно от загуба на представа за посока, аз все пак губех височина, но сигурно спазвах посоката към лагера. И така само след 40 минути малката ми палатка изведнъж изплува като спасителен остров пред мен. Същия ден слязох до Лагер 3, преспах и на другия ден след тежко и уморително слизане в буря успях да стигна до базовия лагер.

С изкачването си на три осемхилядника за 72 дни (от 20.05 до 31.07.2014), станах един от 35-мата, които в историята на алпинизма бяха успели да реализират подобен хеттрик. България стана 16-тата нация, която излъчва алпинист, който изкачва три 8000+ върха за под 100 дни.

Културно-цивилизационното послание на маврите в Андалусия

Калин Сейменов

Географ БГ

e-mail: kalin@geograf.bg

Увод

Пъстрата палитра от исторически и съвременни етнически, културни, религиозни общности, тяхното развитие във времето и пространството, е актуален изследователски въпрос в контекста на политиките, насочени към мир и социално консолидиране на световно и регионално ниво, както и в дискурса на съвременните етноконфесионални конфликти в Арабско-ислямския регион. Мавърската култура в Андалусия е типичен пример за исторически развила се и запазила своите символи във времето система от широкоспектърни нововъведения, утвърдили се в редица социални аспекти. Със своето присъствие, маврите създават подчертан архитектурен стил, очертават параметри на развитие в науката, образованието, музиката, налагат урбанистични модели и т.н. Целта на разработката е да се дефинира географското пространство на Андалусия, да се проследи културно-историческото ѝ минало и да се разкрият основните мавърски символи през призмата на географския анализ и културно-цивилизационния подход.

Географско пространство

Географско положение и граници. Андалусия е област с автономен статут, в южната част на Иберийския полуостров, част от територията на Испания. Обхваща площ 87 268 km² (17,3% от държавата). На север граничи с автономните области Кастилия Ла Манча и Естремадура, на североизток има граница с Мурсия. На изток, юг, югоизток и югозапад, границите са водни – със Средиземно море и Атлантическия океан, разделени с протока Гибралтар, където Европа се доближава до брега на Африка (н. Тарифа, т.нар. „Херкулесови стълбове“, разстоянието е едва 15 km). На запад Андалусия достига до държавната граница с Португалия.

Природни условия и ресурси. В значителен смисъл, историческото и културно-цивилизационното развитие на Андалусия, както и съвременното социално и икономическо състояние, са се формирали и развивали под въздействие на природните условия. Андалусия се характеризира със силно разчленен релеф, поредица от котловини, плата и високи планини. Южната част на областта се заема от хребетите на Сиера Невада (с най-висока точка на Иберийския полуостров – вр. Муласен, 3478 m). Планината е младонагънатата и представлява северно разклонение на Атласките планини в Северна Африка. Средната надморска височина в тази част е около 1500 m, сред най-значителните в Европа. Отделните планински дялове са разделени от дълбоки котловини, които благоприятстват изграждането на транспортно-комуникационната инфраструктура. На север планинските склонове са по-полегати и постепенно прехождат към платото на Испанската Месета, но на юг се спускат стръмно към крайбрежието, което е предпоставка за развитие на хидроенергетиката. Само в западната част на Андалусия релефът е низинен, където е оформена най-голямата акумулационна низина на Иберийския полуостров, днес превърната в обширни обработваеми полета. Под въздействие на геоложкото развитие, в планинските структури са разкрити и се експлоатират находища на желязна и медна руда (в Рио Тинто – сред най-значителните в Европа), на оловно-цинкови руди, живак, волфрам, антимон и др., а в съвременните кватернерни наслаги в низината се добиват пясъци, чакъли и инертни материали.

Климатът е субтропичен и се формира под влияние на географското положение, вертикалното разчленение на релефа и атмосферната циркулация. Средната годишна температура е с променливи стойности в отделни части от територията. В планините на Сиера Невада, поради височинната зоналност, въпреки географската ширина, рядко средните годишни температурни показания надхвърлят 8 – 11°C. Летата са прохладни, като през м. юли, стойностите достигат 18 – 20°C, а зимите са относително меки, с около 3°C, през м. януари, но често се регистрират и отрицателни температури – предпоставка за развитие на ски туризма (разположение на най-южните ски курорти в Европа). В низината на река Гуадалкивир климатичните елементи са съществено различаващи се. Със средна годишна температура 19,8°C, гр. Севиля е най-топлият град на континента. Тук през лятото се отбелязват много големи горещини. Средната юлска температура прехвърля 28°C (през м. юли и август 2007 г. са отчетени максимуми до 47°C под въздействие на сахарския вятър „широко“), а средната

януарска почти не се установява под 10°C. Валежният режим се определя от средиземноморски циклони (през зимата) и азорски антициклони (през лятото), които предизвикват поройни валежи и дълготрайни засушавания. Валежните количества са около 1000 mm по крайбрежието и планините, с намаляване на надморската височина и с отдалечаване от смекчаващата водна повърхност достигат 400 mm, със засилваща се неравномерност при вътрешногодишното разпределение. В провинция Алмерия падат под 300 mm, което създава полупустинен ландшафтен облик.

Съобразно с климатичните условия в Андалусия се развива и хидрографската мрежа. Основен повърхностен сладководен обект е р. Гуадалкивир (дължина – 657 km, площ на водосборната област – 58 000 km²), известна като единствената плавателна испанска река, протичаща транзитно в долното течение, и в обхвата на Андалусия се влива чрез делта в Атлантическия океан. Средният годишен отток, при хидрометричната станция в гр. Кордоба, е 163 m³/s. На територията на областта реката приема няколко леви притока, които се спускат по стръмни склонове от билото на Сиера Невада. Отточният режим отбелязва максимум през зимата (декември–февруари) и минимум през лятото (юли–септември), в отражение на валежния режим, и е с много изразителна вътрешногодишна вариабилност на водните количества. Някои от притоците, извиращи на по-голяма надморска височина, поради късното снеготопене, регистрират пролетен отточен максимум, което удължава с два месеца пълноводната фаза на главната река.

Почвената покривка е представена от плодородни, но на места силно ерозирани канелени горски, жълтоземи и тера роса (червенопръстница). Върху тях, и съобразно с особеностите на климата, се развиват типични средиземноморски храстови съобщества (маквис, гарига, томилар), израз на растителна деградация, настъпила от многовековната антропогенна дейност в региона. Характерни представители са някои сукулентни, но ароматни видове – розмарин, лавандула, олеандър, жасмин, трева „алфа“ и др., скъпо търгувани, поради извличаните етерични масла. Виреят ниски дървета, като лузитански и корков дъб, дървовидна хвойна, кипарис и кумарка, както и единствените диворастващи палми в Европа – нискораслата и финиковата. В Алмерия полупустинните условия са причина за разпространението на кактуси. В Сиера Невада са запазени пасища и ливади. Животинският свят преплита видове от европейската и африканската зона, но е силно редуциран от антропогенизацията. В планините обитават вълци, лисици, диви котки, диви кози и муфлони.

Ендемичен за областта е иберийският рис, а край скалите на Гибралтар, единствено в Европа, живеят маймуни в неопитомено състояние – безопашатият макак.

Административно устройство и социално-икономическо състояние. Андалусия е една от седемнадесетте автономни области в Испания. На второ място по площ (87 268 km²) и на първо място по население (8,135 млн. ж.), в нея се включват осем провинции (табл. 1).

Таблица 1. Административно деление на Андалусия

Провинция	Площ (km ²)	Население, 2014 г. (души)	Окръзи (брой)	Общини (брой)
Алмерия (Almería)	8 774	704 297	8	103
Гранада (Granada)	12 531	915 392	9	172
Кадис (Cádiz)	7 436	1 036 889	14	44
Кордоба (Córdoba)	13 550	741 610	12	75
Малага (Málaga)	7 308	1 629 298	11	103
Севиля (Sevilla)	14 042	1 939 775	15	105
Уелва (Huelva)	10 148	519 596	6	79
Хаен (Jaén)	13 489	648 250	10	97

Източник: Instituto Nacional de Estadística (Spanish Statistical Office).

Административното устройство е представено от регионално правителство, начело с президент (в момента този пост се заема от Мануел Гонсалес). В границите на всяка от осемте провинции съществуват по-малки териториални структури – 85 окръзи (comarcas) (историко-географски делимитирани територии, които групират общини по определени икономически и административни признаци, сред които по-значителни: Сиера Норте (Siera Norte), Сиера сур де Севиля (Siera sur de Sevilla), Сиера де Кадис (Siera de Cadiz), Кампиня сур де Кордоба (Campina sur de Cordoba), Лос Монтиес (Los Monties), Коста дел Оксидентал (Costa del Sol Occidental и др.), заедно с отделните общини, част от тях – общо 778 (табл. 1).

Столица и най-голям град, център на административните служби и икономическите връзки, е гр. Севиля (1,317 млн. ж., с агломерацията, 2014 г.), четвъртият по население в Испания. Други големи градове са: Малага (566 хил. ж.), Кордоба (322 хил. ж.), Гранада (240 хил. ж.), Алмерия (188 хил. ж.) и Марбея (142 хил. ж.). Въпреки че е областта с най-многобройно население в Испания, с наличие на няколко по-големи града, Андалусия е сравнително слабо урбанизирана и индустриализирана. В градовете живеят 73,1% от населението, показател под средния за страната (81,0%), жизненото равнище също е относително ниско. Брутният вътрешен

продукт се изчислява на \$204 300 000 000, към 2014 г., (на второ място в Испания), но показателят, разделен на човек от населението, възлиза на \$17 500, което поставя Андалусия на предпоследно място сред провинциите. Тези характеристики се обясняват с обширните планински и платовидни масиви, с добре усвоените земеделски земи (латифундии).

До 8,5% от БВП на Андалусия се получава от първичния сектор, при средна стойност за страната около 3%. Над 45% от територията на Андалусия представлява обработваема земя. Заливната низина на р. Гуадалкивир изцяло е въвличена в селскостопанския сектор, плодородните алувиални и канелени горски почви, в комбинация с топлия климат, са предпоставка за отглеждането и износа на едни от най-големите по количество реколти в света на следните култури: цитрусови плодове: общо: 13,25 млн. t (портокали: 6,92 млн. t, мандарини: 4,26 млн. t, лимони: 1,20 млн. t, грейпфрути: 0,87 млн. t), маслини: 5,86 млн. t, домати: 4,43 млн. t, грозде: 4,11 млн. t, праскови, кайсии, смокини, фурми, нарове и т.н. В планинските райони на Сиера Невада преобладават малките частни стопанства, в които със стари традиции се развиват овцевъдството и козевъдството. Риболовът също има дълго историческо развитие. В Андалусия съществуват общо 38 пристанища (на второ място след Галисия), специализирани в риболова. Най-голямото речно пристанище и риболовен център е гр. Севиля, но особено значима роля има риболовът за някои типични малки крайбрежни селища край Гибралтар, като Алхесирас, Пунта Умбрия и Сан Фернандо.

Преработващият сектор е ново направление за Андалусия. Индустриализацията в Испания, с изключение на Каталуния и района на Мадрид, настъпва едва след 1960 г., по време на управлението на Франко, когато започва постепенното излизане от дългата изолация на страната след Гражданската война от 30-те години на XX век и последвалата продължителна икономическа криза. Този период е наричан „индустриалното чудо“ и е белязан с преориентиране от аграрния сектор към металургията, машиностроенето и химическата промишленост. От своя страна Андалусия е от последните индустриализирани области на Испания – първите по-значителни предприятия възникват около 1975 г. и днес този сектор осигурява около 14% от БВП на областта (значително по-малко от средната стойност за страната – 25%). С особена значимост са предприятията на хранително-вкусовата промишленост (зехтин, консерви), пряко обвързани с добре развития земеделски сектор, те осигуряват до 16% от заетостта на населението и до 27% от приходите във вторичния сектор в Андалусия. Следват предприятията на машиностроенето, особено на селскостопанските машини, и металургията –

като заводите за трактори и комбайни в Кордоба, за черни и цветни метали в Алхесирас и Уелва, за електротехника в Севиля, вагоноремонт в Линарес. С национално и наднационално значение са самолетостроителните заводи в Севиля: монтаж на Airbus и корабостроенето в Кадис. Известни андалуски търговски марки, предимно със седалища в административния център Севиля, са: Cruzcampo (за пиво, под лиценза на Heineken), Domesq (за вина и ликьори), Santana Motors (за автомобили и джипове, по английски и японски лиценз, с преустановена дейност през 2011 г.) и др.

Развитието на отраслите от третичния сектор в Андалусия, подобно на голяма част от страната, е особено перспективно, предпоставяно от редица фактори. С най-важно значение е туризмът, който формира до 54,8% от БВП на областта. Красиви пясъчни плажове, впечатляващи архитектурни обекти, са само част от причините, които привличат чуждестранните туристи. По цялото протежение на Средиземно море, от Гибралтар до Алмерия, на едно разстояние от 230 km, се простира огромната плажна ивица на Коста дел Сол, която на изток постепенно прехожда в полупустинните пясъци на Алмерия, където се отглеждат кактуси и финикови палми, на фона на типична мавърска архитектура (каменни къщи с плоски покриви и бетонни блокове). Основен недостатък на крайбрежието е интензивното застрояване в курортните комплекси. Тук се намират някои луксозни курорти, като Марбея и Естепона, които освен с активния нощен живот, предлагат красиви гледки, с множество фонтани, тропични и субтропични градини. Културният туризъм се развива главно под влияние на мавърската архитектура. По крайбрежието над гр. Алмерия се издига арабската крепост Алкасаба, построена през 955 г. Във вътрешността на Андалусия са особено впечатляващи замъкът „Алхамбра“ в гр. Гранада, от XIV в., (бивша резиденция на мавърски владетели), един от символите на световния международен туризъм, дворецът „Алкасар“ и музеите на арабската култура в Севиля и Кордоба и др. За Андалусия са особено характерни вътрешните дворове, наречени „патио“ – с фонтани, висящи градини, арабски стенописи. Останалите отрасли от сектора на услугите също се развиват с напредващи позиции в последните години. Областта е свързана с транспортната мрежа на страната чрез националните шосейни и железопътни линии – от Мадрид до Севиля, през Мерида, с разклонение за Лисабон (Португалия) и по същия маршрут през Кордоба, с второстепенни разклонения за Малага и Гранада. Всички железопътни линии са електрифицирани и удвоени, обслужват се от високоскоростни съвременни мотриси, общата им дължина по територията на

Андалусия се изчислява на 6800 km, малко под средната за страната. През 1992 г. се открива високоскоростната железопътна отсечка Севиля–Мадрид, по която от октомври 2010 г. стартира движението на мотриси местно производство (от завода в Линарес) с максимална скорост на движение до 250 – 320 km/h. От 2009 г. в гр. Севиля функционира метро, а на 21 септември 2017 г. е открита най-новата метромрежа в Испания – в гр. Гранада. Въздушният транспорт е представен от летищата в Алмерия, Кордоба, Малага и Севиля, а водният транспорт се развива на пристанищата по морското крайбрежие и по р. Гуадалкивир (единствената плавателна река в Испания). Географският анализ разкрива, че транспортната мрежа е неравномерно развита, добре обслужени са селищата, разположени в речната низина и по крайбрежията на Средиземно море и Атлантическия океан, но във високопланинските райони на Сиера Невада на отделни места още преобладават неасфалтираните пътища, където придвижването се осъществява с помощта на товарни и впрегатни животни. Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в Андалусия се развиват активно в дискурса на приемането на Испания в Европейския съюз (1986 г.) и последвалото изменение на основните външни търговски партньори. С важно значение за търговските отношения са многовековните връзки на областта със Северна Африка (Мароко). Те осигуряват до 30% от експорта на Андалусия (износ на машини, метали, текстил, субтропични култури и т.н.), част от направленията им са приоритетно „обърнати“ на юг и се развиват дори по-успешно, отколкото към вътрешността на Испания и държавите в Европейския съюз.

Културно и историческо развитие на Андалусия

Стратегическото географско положение, с удобни заливи по крайбрежието (Кадис и Малага), от древността е привличало различни етноси, а много моряци и търговци са намидали препитание по тези места. Първите сведения за население в Андалусия със сигурност показват, че областта е била заселена от иберите през IX в. пр.н.е. В района на днешните градове Севиля и Гранада е съществувал древният полис (град–държава) Тартес, който изживява своя апогей около IV в. пр.н.е. и е бил споменаван в трудовете на Херодот, Страбон и Плиний Старши. Те описват две легенди, според които Тартес е основан или от иберийски племена, или от етруски от Тоскана, пътували по тези места, за да търгуват, но еднозначно се посочва, че територията е поддържала трайни контакти с първата финикийска колония – Гадис (дн. Кадис), разположена на няколко километра на юг по крайбрежието.

Гадис е основан според различни източници между XI и VIII в. пр.н.е., първоначално на два острова край брега – Еритея и Котинуса (дн. Сан Педро), по-късно, през VIII в. пр.н.е. финикийците се заселват на територията на днешния гр. Кадис, където създават амфитеатрално селище. Това е един от първите градове, част от европейския континент. Значително архитектурно богатство от периода, чиито руини са запазени и до днес, е Храмът на Мелкарт (древно финикийско божество на силата), датиран от IX в. пр.н.е. Като най-голямо морско пристанище се оформя новосъздаденият гр. Малага, където още през VI в. пр.н.е. е създаден богат плавателен флот, с търговски връзки по отношение на риболова (появяват се специални отделения за транжиране и осоляване на риба). Около VI – V в. пр.н.е. постепенно финикийците изгубват влияние в региона след няколко неуспешни битки с асирийците, а по-късно и с персите. До II в. пр.н.е. Андалусия последователно преминава под картагенско и римско завоевание и представлява тяхна зависима територия. През 201 г. пр.н.е., след Пуническите войни, Андалусия се обособява като римска провинция, с името Бетика, със столица Италика (в предградията на дн. гр. Севиля). Още в това време започва интензивното земеделско развитие на района. Древният философ Страбон описва тази земя като най-плодородна в цялото Средиземноморие и изброява над 250 града, част от нейния обхват, сред които Хадес (Кадис), Кордува (Кордоба) и Хиспалис (Севиля).

След разпадането на Римската империя (V в. н.е.) и с началото на Средновековието, Андалусия става част от Вестготското кралство и остава в него до 721 г. Вестготите са германски племена, които завземат почти цялата територия на разпадналата се Западна Римска империя. Тяхната основна роля се свързва с разпространението на католицизма по тези места. През периода 711 – 721 г. започва експанзия на мавърски племена (араби и бербери) от Мароко към Европа, през протока Гибралтар, което постепенно отслабва позициите, а накрая и разрушава Вестготското кралство. След разгромяване на вестготския владетел Родриго през 711 г., маврите навлизат в Европа и се установяват за първи път именно на територията на Андалусия. През VIII – IX в. маврите започват да изграждат държавност, Андалусия получава наименованието Ал-Андалус, за столица е определен гр. Кордоба. В Ал-Андалус се обособяват отделни региони, известни като „халифати“, с най-голяма площ е столичният халифат, основан от Абдераман III през 912 г., а долината на р. Гуадалкивир се оформя като „гръбнак“ на развитие за новосъздаденото държавно формиране. Макар множеството конфликти на интереси, които се зараждат в Ал-Андалус, главно през периода от 880 г. до 918

г., по времето на халиф Омар ибн Хафсун, повлияни от междуособиците на араби, бербери, испано-римляни, мозараби и евреи, държавността се запазва устойчива във времето. Това поставя началото на едно огромно течение в историческото, културното и цивилизационното пространство не само на Андалусия, но на целия Средиземноморски регион, което постепенно се разпространява по цялото морско крайбрежие – от Испания на запад до Сирия на изток. Изражението на мавърската култура е в изключително ценни и конструктивни нововъведения, отразени главно в архитектурата, но също в образованието и религията, наложени благодарение на широките познания на арабите и берберите в области като математика, астрономия, физика, картография, медицина и т.н. Маврите строят множество религиозни храмове, които обаче са унищожени от Реконкиста. В наши дни са запазени много замъци, дворци, музеи, дворове. Впечатляващи са „Алкасар де Севиля“ (от VIII – XI в.), „Ел Хенералифе“ и „Алхамбра“, в Гранада (XII – XIII в.), „Алкасаба“ в Алмерия (X в.), музеите на мавърското изкуство в Севиля, голяма част от днешните обществени сгради (банки, университети) в Севиля, Кордоба, Гранада и мн. др., изградени предимно с цел да бъдат резиденции на халифи. Маврите остават на Иберийския полуостров повече от осем века. Те започват да бъдат гонени скоро след навлизането си в Европа още от VIII в. със зараждането на Реконкиста – поредица от военни стратегически ходове, стремящи се да разпространят християнската религия и да отблъснат зараждащия се ислям. Първата битка е от 732 г., предвождана от Пелайо Аустрийски. До 739 г. маврите са прогонени от Галисия чрез символичното откриване на катедралата в Сантяго де Компостела. До края на този век са изтласкани от Навара, Арагон и Каталуня. През IX в. значителна част от днешна Испания е освободена под влияние на настъпващите от север кастилски народи, които през 1085 г. гонят маврите от най-големия им по територия (тогава) халифат – Толедо. Последната „крепост“ на мавърската култура остава Андалусия. Едва в XIII в. започва постепенно превземане на някои от големите градове в тази част – столицата на Ал-Андалус – Кордоба (1236 г.), следвана от Севиля (1248 г.). Маврите успешно удържат своята последна „крепост“ – Гранада, още почти 250 г. (до окончателното превземане на полуострова от кастилците, през 1492 г.), с което се маркира краят на Средновековието.

От изключително значение за световния културен напредък, освен с мавърската култура, Андалусия се слави с още едно забележително историческо събитие, което се състоява по долното течение на р. Гуадалкивир, край бреговете на залива Кадис. От това

място (пристанището в Палос де ла Фронтера, дн. предградие на гр. Севиля), на 3 август 1492 г., отпътува екипажът на Христофор Колумб в търсене на морски път към Индия. В това пътешествие се включват много местни андалусийци – от Севиля, Уелва, Пинзон де Ниньо и др. След два месеца в открити води, на 12 октомври с.г., те достигат суша, без да подозират, че откриват непознат до този момент континент, който по-късно е наречен Америка. През следващото десетилетие (1493 – 1495 г., 1498 – 1500 г., 1502 – 1504 г.), се реализират нови пътувания с екипажа на Колумб от същата отправна точка. През XVI и XVII в. стартът на зараждащите се контактни връзки с Америка, от страна на кастилците, се осъществява почти изцяло в Андалусия, което е причина за истински културен и икономически подем на областта под влияние на внесените от новите земи различни продукти на бита, храната и т.н. Тези мореплавателни ходове и последвалите колониални експанзии поставят началото на Великите географски открития и задават нови параметри и достижения в глобалната история на човечеството.

След ключовите събития от 1492 г. Андалусия преминава към Кастилската корона (Кралство Кастилия и Леон), като територията на областта е разделена на три отделни кралства с местно самоуправление – Севиля, Кордоба и Хаен, подчинени на върховната власт в главната столица на Кастилия и Леон (това първоначално е гр. Бургос, по-късно държавната власт се мести съответно в Леон и Толедо, а от 1561 г., с указ на крал Филип II, столица става Мадрид). Държавното формиране просъществува до 1715 г., но по силата на Великата испанска инквизиция (продължение на Реконкиста, особено силно проявена върху арабите и евреите в Андалусия, изгонени или насилствено покръстени в християнска вяра по силата на Алхамбрийски декрет или Едиктът от Гранада), отделни управленски органи остават да функционират до 1834 г. Годишите до края на XIX в. са белязани с няколко бурни исторически, политически и културни промени за областта. През периода 1856 – 1868 г. настъпват идеологически сблъсъци между местната власт в Андалусия и централното правителство на Испания поради провеждана целенасочена политика, насочена към изолация на областта от търговските и културните връзки на държавата със Западна Европа. Ескалация на напрежението настъпва през 1873 – 1876 г., когато с приемането на нови конституционни закони, уреждащи функционирането на двукамерен парламент в испанското правителство, в състава му не се предвиждат андалусийски политически представители. Това е причина на политически съвет в Малага от 1877 г. да се обяви

автономна република Андалусия с главен гр. Севиля и засилени функции на местно самоуправление. Периодът е белязан и с някои социални недоволства, като „Революция на кантоните (Revolución cantonal)“ – въстание, в което се включват няколко испански области (Андалусия, Мурсия и Валенсия), настояващи заедно да учредят федерална република и да се отцепят от централната власт в Мадрид. В това недоволство участие вземат андалусийските градове: Севиля, Кадис, Малага, Лолита, Мотрил, Гранада, Тарифа и Херес. Политическите промени са последвани от дестабилизация и забавяне в икономическото развитие на областта – от втори по степен на стопанско развитие район в страната (1856 г.), Андалусия достига до предпоследна позиция (1900 г.), с редица социални проблеми, особено задълбочили се от Световната икономическа криза (1929 – 1933 г.), последвана с Гражданската война в Испания (1936 – 1939 г.) и продължителната външноикономическа изолация на страната (до 1960 г.).

В най-новото време Андалусия е със стабилизирани политически позиции, с осезаем напредък в множество направления, но с все още влошени демографски и икономически показатели спрямо стандартните за страната. Областта се ориентира към демократично развитие, с прилагане на определени политики, насочени за преодоляване на социалните неравенства и икономическото изоставане. Преобладаващата „посока“ на главните комуникационни връзки е към страни от Европейския съюз (особено след членството на Испания от 1986 г.), но при запазване на старите традиции на контакт със Северна Африка (Мароко) и някои бивши колонии на Испания в Латинска Америка и Карибския басейн. Съвременното културно богатство на Андалусия е огромно и всеобхватно. Тя е от водещите териториални единици в света, с най-осезаемо участие на обекти в списъка на ЮНЕСКО (от общо 40 обекта, с които Испания участва в списъка, 13 се намират в Андалусия – двореците „Алхамбра“ край Гранада и „Алкасар де Севиля“; „Алкасаба“ в Алмерия; катедралата със стария град в Кордоба; амфитеатърът в Кадис; историческите руини на плажа в Коста дел Сол, заедно с дългата над 200 km пясъчна ивица и т.н. Съществена част от асоциативните културно-цивилизационни образи и конкретни обекти, свързани с Андалусия, са резултат от дългото историческо развитие на областта, белязано с осемвековно мавърско присъствие по тези места.

Културно-цивилизационни символи на маврите в Андалусия

Участието на маврите в културно-цивилизационния „портрет“ на Андалусия се забелязва предимно по отношение на архитектурата на замъци, музеи, библиотеки и т.н.

Отличителни черти, които превръщат в разпознаваема мавърската архитектура, са:

- Геометрични форми (кръгове, триъгълници, правоъгълници, квадрати и т.н.);
- Астрономически елементи (Слънце, Луна, звезди);
- Флорални и зооморфни елементи;
- Дребни, надвисващи конзолни ниши – изработвани от гипс или теракота, с ефект на хвърлена сянка на едната ниша върху другата;
- Калиграфски украшения с арабска азбука;
- Ниски, каменни къщи (за предпазване от топлина), плоски покриви, малки прозорци;
- Използване на червеникави материали за строеж (камък, керамика);
- Висящи градини по външните стени;
- Вътрешни дворове (патио), с фонтани и арки в полукръгла форма.

За по-детайлно разкриване на културните символи на маврите е извършен поетапен преглед и анализ на отделни емблематични сгради.

Символът на мавърската култура в Андалусия е дворецът „Алхамбра“ (в превод от арабски – червената крепост), в гр. Гранада. Сградата е в Списъка на ЮНЕСКО за културно наследство и е официално предложение за едно от „Новите седем чудеса на света“. Представлява внушителна сградна конструкция, с размери 740 m (дължина) x 205 m (широчина), или обхваща 142 000 m² площ. Дворецът е изграден от червеникави камъни, със сложни каменни обкови, керамични украшения и с разкрити калиграфски послания.

Дворецът „Алхамбра“ – гр. Гранада; снимки: www.es.wikipedia.org

„Алхамбра“ се издига на хълма Сабика, своеобразна отбранителна и наблюдателна точка. През 666 г., когато Андалусия все още е част от Римската империя, се споменава за строеж на сгради по терасите на хълма, но същинското построяване на „Алхамбра“ е през XIII – XIV в. Дворецът се строи с главната цел да бъде резиденция на халифа на Ал-Андалус. През 1238 г., с идването на власт на Мохамед Ибн Наср, започва съвременното изграждане на комплекса. Освен със смайващата архитектура, впечатление правят някои големи приноси за времето си във връзка с бита – напр. прокарването на водопровод. Сградата се изгражда в неправилна, удължена форма, проследява очертанията на хълма. Към нея водят няколко входа – Пуерта де ла Армас (Порта на оръжието), отвежда до оръжейната кула в северната част на

комплекса; вторият подстъп е от Куеста де лос Чинос и води от една страна до същата кула (през коридорите на Пасео де лос Тристес), а от друга – до централната част; и главният вход, който се нарича Вратата на Еспланадата, или Портата на виното, и отвежда към терасите с изглед към гр. Гранада (тази част се изгражда от Юсуф I, през 1348 г. и дава достъп до всички седем етажа на „Алхамбра“). От централния вход се достига и до предверието Барка във формата на обърнат корпус на лодка – то е инкрустирано с флорални мотиви, нарисувани върху замазка от бял мрамор и теракота. На север се намира Цитаделата – спомената оръжейна кула, тя се отличава с трапецовидна форма и е най-старата част от комплекса. Завършва със стръмна наблюдателна тераса, наречена Де ла Торе дел Кубо – в кръгла форма, от която се открива изглед към целия град. От 1273 г. започва разширение на двореца – построява се южната част, която е най-масивна, тук се намира кулата Торте де ла Вела, завършваща с плосък покрив. По това време се изработват голяма част от декорациите по фасадата, включително вътрешните дворове, арките и градините с фонтаните. Най-големи размери има дворът Ел Патио де лос Леонес – в превод Двор на лъвовете, който се гради през 1377 г., по нареждане на Мохамед V – син на Юсуф I. Получава името си от кръглите фонтани, украсени с каменни лъвски глави. Край тях по стените се спускат висящи градини с олеандър и бръшлян, а по-голямата част от двора е засят с чемшири. С подобна конфигурация са още Патио де лос Араянес (Миртов или понтийски двор – от големите насаждения с миртов храст), Патио де лос Рейес и др. До 1385 г. окончателно завършва строежът на вътрешните съоръжения. При управлението на Мухаманд II (1382 – 1389 г.), се построяват отбранителни стени, ограждащи отвсякъде двореца – максималната им височина достига 13 m, целта им е да спрат нашествията на християните (кастилците).

Символ на мавърската архитектура, също в списъка на ЮНЕСКО, е и катедралата Мескита де Кордоба, построена в едноименния град, върху площ 23 400 m², като първоначално, при изграждането през XII в., е джамия (втората по големина в света, след тази в гр. Мека, Саудитска Арабия). Нейното изграждане е много продължително, започва през 855 г., при управлението на халиф Адермарман II – тогава са построени 24 m, но почти всичко е било разрушено от варварските нахлувания на кастилците и вестготите от север, в опит да превземат Кордоба и да изтласкат маврите на юг. През 972 г. започва да се гради наново и тогава е построена централната, най-високо издигнатата част. По различни извори на историческа информация окончателното завършване, е между 1100 – 1115 г., като до този момент са били

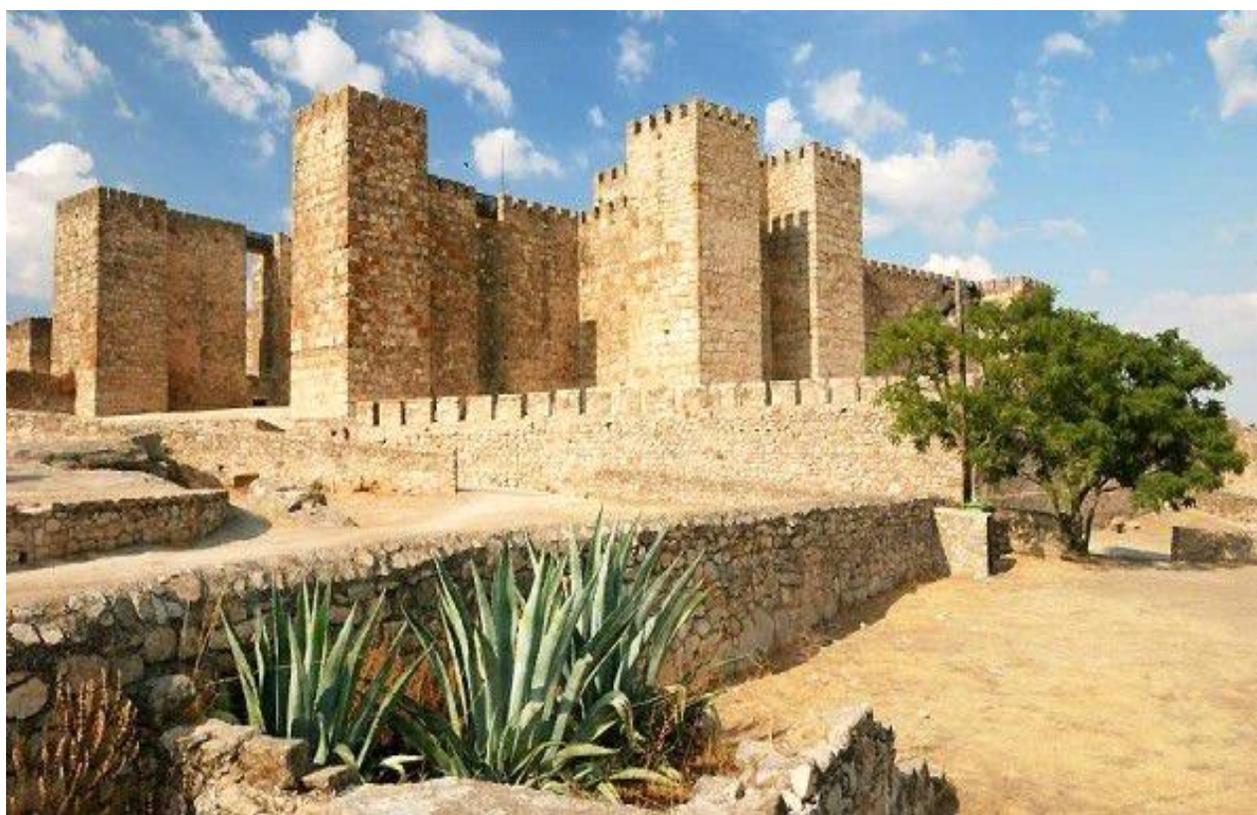
изографисвани орнаментите.

Катедралата Мескита де Кордоба; снимки: www.es.wikipedia.org

Храмът е изграден от червена тухла, върху която е облицован бял мрамор, с полукръгли арки, с бял и червен цвят, черни колони от гнайс и плосък покрив. На места маврите са изградили двойни арки, които да поддържат масивната конструкция – долна арка, която да служи като подложка, и горна, която да поддържа покрива. Входните арки са общо шест на брой (Пуерта де лос Деанес, Пуерта де Сан Естебан, Пуерта де Сан Мигел, Пуерта дел Еспириту Санто, Пуерта де Паласио и Пуерта де сан Алфонсо), всяка от които с височина 4 m и каменен обков по стените. Главен вход е триумфалната арка Пуерта де Града Леона (Лъвската порта), през която преминава халиф Хакам III за първи път, след встъпването му на поста (1118 г.), с което се открива дейността на храмовия комплекс. Основна отличителна черта е, че поклонническото място (зигълът), не е ориентиран традиционно в посока към Мека, а на юг, към Мароко – нещо обичайно за

мавърските храмове в Ал-Андалус. След Реконкиста джамията се преустройва в християнски храм от архитекта Ернан Руис и първия католически епископ – Лопе Фитеро. През 2016 г. катедралата е посетена от 1,82 млн. туристи и така е вторият най-посещаван културен обект в Андалусия след „Алхамбра“.

Крепостта „Алкасаба“ край Алмерия; снимки: www.es.wikipedia.org

Крепостта „Алкасаба“ над гр. Алмерия, е шедевър в мавърската архитектура, датиран от X век. През 955 г. халифът на Ал-Андалус, Абд ал Рахман III, разпорежда строителството на отбранителна крепост, която да гледа едновременно към гр. Алмерия и към пристанищата по брега на Средиземно море и да запази територията от разграбвания и набези. Това обуславя нейното изграждане да бъде на стратегически разположения хълм Рабида (Рапида). Крепостта се строи активно в периода 961 – 969 г., когато се изграждат крепостните стени и джамията, заключена между тях. През XI в., „Алкасаба“ представлява добре укрепена военна точка, но и седалище на правителството (халифата). През периода 1012 – 1018 г. се построява Съдебната палата. Главният вход, наречен „Лавърската порта“, има 12 m височина и от него се достига до „Залата на огледалата“, където се подрежда галерия от цветни стъкла в триъгълна форма – според исторически извори това помещение е имало окултни функции. До 1074 г. окончателно завършва строителството, с общо 70 помещения, заключени зад крепостни стени. Целият комплекс е разположен върху площ от 14 300 m². Изгражда се върху настилка от груб каменен паваж, с подобен материал се строят и външните стени на крепостта. Отвътре исторически документи от XI в., описват картини досущ Райска градина – малки, павирани улички, фонтани със статуи, градини от кипариси, лавър и олеандър. Любопитен факт е, че непланирано „Алкасаба“ се превръща крепостно селище, подобно на тези в Русия и други европейски държави през времето на Средновековието – с улици, къщи, места за обменна търговия и т.н. През 2016 г. крепостта се посещава от 1,45 млн. туристи и е особено привлекателна с жълтия си оттенък, сливащ се с пясъците на полупустинната околност край Алмерия.

С подобна история и конфигурация, в сходство с „Алхамбра“ в Гранада и „Алкасаба“ в Алмерия, е и замъкът „Алкасар“ в гр. Севиля, част от списъка на ЮНЕСКО. Също построен с цел да бъде резиденция на халифи, днес е известен с това, че горните му етажи, още се ползват за почивна база от членове на настоящето кралско семейство в Испания.

Маврите създават „Алкасар“ първоначално под името „Ал Муварак“ – букв. Крепост на маври. Първи сведения за съществуване на подобна сграда се черпят от исторически извори, датирани от XI – XII в. В тях се съобщава за несравнимо инкрустирана крепост от мрамор и теракота, разположена над гр. Хиспалис (дн. Севиля). Уникални полукръгли назъбени арки, масивни колони от мрамор, широки тераси, са само част от описаните архитектурни чудеса. В сградата се разкриват десетки градини с фонтани (Дансан, Галера, Принсипе, Флорес, Дамас, Леон), в които виреят финикови палми. Богато декорираните арки, като Пуерта де Привилегио

и Пуерта де Марчена, имат височина над 8 m и впечатляват с каменни фигури, изваяни в съвършени геометрични форми. За разлика от много други мавърски символи, унищожени под действие на Реконкиста, дворецът „Алкасар“ е подобрен и разширен от кастилската корона, като са запазени първоначалните му функции – място за отдых на управляващите. През Бароковата епоха дори се строят няколко пристройки към крепостта, превърнати в манастир на католически монаси, тръгнали на поклонение по тези места. Комплексът, който е върху площ 84 000 m², е посетен от 1,62 млн. туристи към 2016 г.

Лятната резиденция „Хенералифе“ в гр. Гранада се намира в централната част на града, изградена за почивна база за халифите в Ал-Андалус, с идея за „вила в покрайнините“, но замисълът е видоизменен при съвременното урбанистично развитие на Гранада. Построява се от поданиците на Назари и халиф Мохамед II през 1273 – 1302 г. и също е в списъка на ЮНЕСКО за световно културно наследство. Атракция са малките стаи, вградени в каменни стени, наподобяващи ниши, планирани да са „квартири“ за летен отдых. „Хенералифе“ се състои от централен корпус с три големи тераси и отделни стаи. Пред главната арка бликат фонтани, пейзажът се допълва от субтропични градини, обединени в „Патио дел Аква“ (Дворът на водата). Характерните за мавърската архитектура полукръгли арки, мраморни колони, каменни стени и паважи, са запазена марка и за „Хенералифе“.

„Кулата на Калахора“ е мавърска крепост в центъра на гр. Кордоба. Тя се извисява на десния бряг на река Гуадалкивир, с мост над реката. Построява се през 1226 г., за да защити града от настъпващите от север кастилски народи. По-късно се построяват още две кули и по този начин, съоръжението наподобява форма на цилиндър. В наши дни в кулата се помещава Живият музей на Ал-Андалус – истинска съкровищница, събрала исторически сведения и културни образи на мавърското присъствие. Интересен факт е, че музеят е създаден през XIX в. със съвместни усилия на християни (преди това провеждали серия от гонения срещу маврите) и евреи, като чрез него отдават благодарност на араби и бербери за културното богатство в областта.

„Златната кула“ (Torre del Oro) е сграда, построена от маврите през XIII в. Намира се в гр. Севиля, край брега на р. Гуадалкивир. Изградена е в периода 1220 – 1221 г., по заповед на един от последните халифи на Ал-Андалус – Алмохад. Маврите строят кулата върху масивна основа от бетонна плоча с дебелина 5 m, тъй като почвата край речния бряг е алувиална (изключително ронлива). Над плочата поставят дебели мраморни колони и едва на тях

съграждат самата кула от жълти камъни. Тя има максимална височина 36 m и поради златистия оттенък, който отразява в речните води, е получила името си. Тази кула има историческа значимост при прогонването на маврите – през 1248 г., при обсадата на гр. Севиля кастилците, предвождани от адмирал Рамон Бонифаз срутват каменния мост на р. Гуадалкивир непосредствено до кулата и блокират група маври. „Златната кула“ се явява последната им „крепост“, преди превземане на града. Съвременното използване на кулата, освен като важен туристически обект, се предопределя и от построените изби (шато Сенгрия де Севиля) за съхранение на местни реколти вино.

„Хиралда“ (El Giralda) е друга кула, построена от маврите в Севиля. Тя е по-висока от „Златната кула“, като се извисява на 104 m. Подобно на нея е изградена по заповед на халиф Алмохад през 1184 – 1198 г., в изпълнение на известните архитекти, математици и астрономи Ахмад Бен Басо и Хабир Ибн Афлах. „Хиралда“ е замислена като джамия, за което свидетелстват исторически извори, според които днешният връх на кулата е преустроен до XIV в. е представлявал минаре. Значение за тази промяна оказва и силно земетресение от 1356 г., което срутва горната част на конструкцията, по-късно, при новото изграждане, нейният облик директно се видоизменя от кастилците. През 1365 г. сферите на минаретата са заменени с кръст и камбанария. Впечатляваща е мавърската архитектура на „Хиралда“ – външните стени на кулата са инкрустирани с фини дървени резбовки и изваяни форми от теракота, в ромбовидна форма. Сградата е строена от глина, вътрешността е покрита с мраморна облицовка, с малки прозорчета, в типичната за този стил полукръгла форма.

Известен обект на мавърското изкуство в Андалусия – огромен със своите размери и внушителен с историческото си развитие, архитектурен комплекс, представлява „Ал-Медина Аз-Захра“ (в превод от арабски – „блестящият град“).

Руини и открити символи от Ал-Медина аз-Захра, снимки: www.es.wikipedia.org

Намира се в западните покрайнини на гр. Кордоба и е един от най-старите мавърски архитектурни символи в Андалусия. Изграждането му започва при управлението на халиф Рахман III Ал Насир, през 836 г., а окончателното завършване е през 961 г. Представлява огромен средновековен град, подобен на тези в Северна Африка и Арабския полуостров. Между *крепостните стени се разполагат администрацията и правителството на Ал-Андалус, макар официално да няма столичен статут, фактически е главният град в областта през XI – X в. Градът включва бани, резиденции, казарми, джамии, обществени зали, работилници, градини. Водоснабдяван е чрез акведукти. Изгражда се с основна идея да покаже силата и могъщието на маврите и техните халифи. Според мавърските разбирания достойнството на управляващия халиф се определя от разкоша и красотата на селищата, на сградите и градините, които обитава. При управлението на Абд Ал-Рахман III, през X в., средновековният град се разширява, построяват се още сгради и съоръжения, тогава селището достига апогея си. В града се строят пътна и водоснабдителна инфраструктура, за което днес свидетелстват запазените павирани улици и водни канали, обвити в мрамор. Ал-Медина аз-Захра се построява на три нива – на централното се намира главния площад, в квадратна форма, с площ 112 ha, останалите две нива, са свързани със стълби, те представляват жилищна част и са застроени във вид на лабиринт, със съвършено прави ъгли на улици и градини.

След 1010 г. започва постепенен „зalez“ на селището в резултат на вътрешни войни и размирици между маври, испано-римляни и евреи, довели до общо отслабване и децентрализиране на халифатство Кордува (Кордоба). В периода странстващи племена разграбват и плячкосват богатствата на Ал-Медина аз-Захра, а при експанзията през XII в. кастилците изтриват селището от картата на света, прогонват останалото население и разрушават почти цялата изградена инфраструктура. За продължителен период от време днешното население в Испания не е подозира за съществуване на това селище, то буквално е „погребано“ под руини. Едва в началото на XX в. (1910 – 1911 г.), при разкопки в района, археолози случайно се натъкват на огромна урбанистична система. От тогава започва нейното активно разкопаване и проучване. До момента са разкрити следи от селищни системи върху територия 263 000 ha – впечатляващ мащаб за едно средновековно населено място. По стените на сгради се откриват следи от калиграфски символи на арабски език, а обществените бани са покрити от ситни плочки керамика и теракота, с идеална геометрична точност. Късното опознаване на обекта, е причина за още непълното разчитане на архитектурния замисъл на маврите при неговото изграждане.

Приноси и значение на мавърската култура за комплексното географско развитие на Андалусия

С присъствието си маврите внасят широки, интердисциплинарни познания на Европейския континент, и в частност в Андалусия. Развитие на науката, изкуствата и човешкото развитие през периода VII–XV в., в значителна степен, е повлияно от нововъведенията им. Освен с поставения акцент в това изследване върху мавърската архитектурата в Андалусия, арабите развиват културното дело и със следните дейности:

- Разширяват образованието в Андалусия; внасят широки знания в области като математика, картография, физика, химия, астрономия и медицина;
- За първи път разпространяват в Европа арабските цифри;
- Създават инструменти за научните изследвания – като астролабия, с който се локализира местоположението на звездите и планетите;
- Създават 17 университета, на територията на областта: в Севиля, Кордоба, Гранада, Малага, Кадис, Хаен, Уелва, Утрера и Алмерия – една впечатляваща цифра, тъй

като до X в. включително броят им надвишава всички университети в Англия, Франция и Италия, взети заедно;

- Създават много библиотеки, най-голямата се е намирала в Кордоба и в нея са се съхранявали около 6000 ръкописа;
- За първи път в Европа, на територията на Андалусия, внасят непознати до този момент музикални инструменти и стилове – лютня, саз, уд, дайре, тарамбука;
- Имат съществен принос и за разширяване на кулинарията – със себе си донасят непознати до момента храни – фурми, смокини, хумус, нарове, джинджифил.

Мавърската култура в Андалусия е с възхитителни по влияние мащаби за своето време. Последиците от присъствието на маври и бербери по тези земи днес не само имат значение за развитие на туризма, но представляват част от комплексния житейски път на андалусийците – повечето от тях, наследници на един забележителен народ.

Литература

Бешков, А., Л. Динев, З. Борисов. 1966. История на географията и географските открития. – С., „Наука и изкуство“, София.

Бродел, Ф. 2014. Граматика на цивилизациите. – С., София.

Зарринкуб, А. 2007. История на ислямската цивилизация. – С., АИ „М. Дринов“.

Николов, Б. 1974. Средиземно море – неговите врати и „ключове“. – С., „Държавно дело и сигурност“.

Перес., Х. 2005. История на Испания. – С., „История, археология, краезнание“.

Попов, Н. 2005. Пространствени параметри на европейската колониална политика. – *Сб. доклади от Първа младежка научна конференция, Велико Търново.*

Попов, Н. 2015. География на Средиземноморието. Културно-цивилизационно пространство Средиземноморски страни. – С., „Колбис“.

Славейков, П. 2006. Етногеография. – С. УИ „Св. Климент Охридски“.

xxx Instituto Nacional de Estadística (Spanish Statistical Office): <http://www.ine.es/>;

xxx Food and Agriculture Organization of the United Nations: www.fao.org;

xxx Spanish Wikipedia: www.es.wikipedia.org/.(снимки)

Социално-икономически особености на стопанството на Швеция

Ивайло Тотев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

e-mail: ivailo_totev@yahoo.com

Кралство Швеция е една от най-големите държави в Европа. Тя заема по-голямата част от Скандинавския полуостров, който споделя с Норвегия. Площта ѝ е 450 хил. km². Швеция се характеризира с дълга брегова ивица, голяма горска площ и множество езера. Страната се простира на 1600 km от север на юг, а най-голямата ѝ широчина е 500 km. На запад граничи с Норвегия, на североизток с Финландия, на изток и югоизток с Ботническият залив и Балтийско море, на юг с проливите Скагерак, Категат и Йоресунд, които я отделят от Дания. На Швеция принадлежат двата балтийски острова Готланд и Йоланд. Границите ѝ не са променяни от 1905 г. Тя не е била въвличана във война от 1814 г.

Във физикогеографско отношение Швеция се дели на три части - Норланд (Северна Швеция), Свеаланд (Средна Швеция) и Йоталанд (Южна Швеция). В Норланд се намира най-високият връх в страната – Кебнекайсе (2123 м) и всички нейни ледници. Свеаланд включва Средношведската низина – основният земеделски район, и възвишенията Даларна. В Йоталанд преобладава хълмистият релеф на възвишенията Смоланд, а най на юг е разположен полуостров Сконе.

Като част от старият Феноскандски щит, Швеция е богата на **полезни изкопаеми**. По-голямата част от мините са разположени в три региона: Норботен, Вестерботен и Бергслеген. Швеция е най-големият снабдител с метали за ЕС. Тя добива 92% от желязната руда в общността, а най-големите мини са в Кируна, Еливаре и Кирунавааре (USGS, 2014). Рудата е с високо метално съдържание (61 – 70%), голяма чистота и ниско съдържание на сяра. Страната е също сред най-големите производители на олово, цинк, сребро, мед и злато на стария континент. Тук се намира най-голямата медна мина в Европа – Айтик. Швеция е богата на уран и пирит, а също и на редки метали – молибден, графит. От нерудните полезни изкопаеми по-съществени са залежите на фелдшпат и варовик. Варовик се добива на островите Готланд и Йоланд.

Швеция се радва на сравнително мек **климат**, най-вече заради топлото течение Гълфстрийм. На север зимите са мразовити и студени. Тя е богата на **води и хидроресурси**. Тук има повече от 95 700 езера. Половината от населението се снабдява от повърхностни течащи води, а другата половина – от подземни. Хидроенергийният потенциал е най-голям при реките в Северна Швеция. Най-дългата река е Клар-Гьота, а от езерата най-големите са Венерн, Ветерн и Меларен.

Преобладават глинестите почви. Изключение са плодородните кафяво-горски почви на полуостров Сконе. 56% от територията на страната е заета от гори, основно иглолистни. Най-разпространените дървесни видове са норвежки смърч (40%), бял бор (38%) и бреза (12%). Обработваемите земи са 6,5%. Страната се обитава от мечки, вълци, лосове, северни елени, сърни, лисици, зайци и др. През 1909 г. Швеция става първата европейска държава с национален парк. В страната се наблюдават киселинни дъждове и еутрофикация.

Населението на Швеция към 2018 г. е 10,2 млн. д. Тя е слабо населена. Гъстотата е 22,6 д/км². 90% от населението живее в южната част на страната. Раждаемостта е 11,4‰, смъртността – 9,1‰, естественят прираст е 2,3‰ (2017). Официалният език е шведски. Швеция е мултинационална държава и не се води статистика за малцинствата. За техния брой може да се съди от петте признати езика на националните малцинства – саамски, финландски, торнедалски, ромски и идиш. Смята се, че най-голям е броят не шведските финландци – около 600 хил. д. Заедно с Германия и Австрия, Швеция е сред трите страни приели най-много мигранти през кризата от 2015/2016 г. и е на първо място в Европа на глава от населението. Днес 1/5 от шведското население има имигрантски корени (2,4 млн. д. за 2017), а 2 млн. души са под 18 годишна възраст. Най-големите групи мигранти са от Сирия, Финландия, Ирак, Полша, Сомалия и бивша Югославия. Около 70% от населението на Швеция се числят към християнската религия (2015 г.). Преобладава лутеранският клон на протестанството. Други по-важни конфесии са католицизъм, ислям и будизъм. 28% не се самоопределят. Швеция е известна като една от най-социалните държави в света. Тя е първата страна в света, дала свобода на словото (1766 г.) и първата създала Национална пенсионна система (1913 г.). Страната е дала много известни личности като АББА, Ингмар Бергман, Астрид Линдгрен, Алфред Нобел, Стиг Ларшон и др. Градското население в Швеция е 85%. Най-големите градове са Стокхолм, Гьотеборг, Малмьо, Упсала, Линшьопинг, Вестерос, Йоребро, Норшьопинг и Йоншьопинг.

Швеция е конституционна монархия. Глава на нацията е крал Карл XVI Густав. Той няма политическа власт, но има представителни функции. Законодателната власт се осъществява от еднокамерен парламент, наречен Риксдаг, който се състои от 349 депутати. Глава на изпълнителната власт е министър-председател. В административно отношение Швеция е разделена на 21 лени и 290 общини.

Брутният вътрешен продукт (БВП) на Швеция за 2018 г. е 550 млрд. \$. БВП на глава от населението е 52 311 \$. Страната е 21-та най-голяма **икономика** в света. Валутата на Швеция е шведска крона (SEK). Икономически активното население е 5,1 млн. д. (2013 г.). През XX в. Швеция преживява „икономическо чудо“ – бедната земеделска страна се превръща в една от най-проспериращите нации в света в рамките на две десетилетия. Основите на това „икономическо чудо“ са няколко. На първо място обширните горски масиви в Северна Швеция, богатите находища на полезни изкопаеми, както и хидроенергетиката. За развитието на страната са оказали значение и три събития – способът за получаване на целулоза, методът Гилкрист-Томас и откриването на електричеството (Дойков, 2008). Въпреки малкото си население днес страната има голям брой транснационални корпорации, като „Волво“, „Сааб“, „Ериксон“, „Астра Зенека“, „СКФ“, „Ватенфал“, „Електролукс“, „АСЕА/АББ“ и др.

В **земеделieto** са заети по-малко от 2% от икономически активното население. За сравнение през 1950 г., дялът му е бил 20%. Първичният сектор генерира 1,8% от БВП на Швеция. Култивираните земи са 2,7 млн. ха (6,5%) от територията на страната. Годишно земеделieto носи печалба от около 4 млрд. евро (40 млрд. крони). Потреблението надвишава производството и се налага внос на значителни количества храни и напитки от други страни.

Най-добре развито е животновъдството. В страната има 1,5 млн. говеда и около 1,6 млн. свине. Най-развит животновъден район е полуостров Сконе. На островите Готланд и Йоланд се отглеждат овце, а в Северна Швеция – елени-карибу.

Около 40% от обработваемата земя е засята със зърнени култури – овес, пшеница, ечемик и ръж. В южните и централни части на страната се отглежда рапица. Картофи се отглеждат в цяла Швеция, а захарно цвекло – на полуостров Сконе. Производството на трайни насаждения, зеленчуци и цветя е разпространено в Южна Швеция. Най-отглеждани зеленчуци са морковите и салатата-айсберг. Последните години правителството насърчава земеделците да произвеждат биомаса за енергопроизводство.

Вторичният сектор генерира 27,4% от БВП на Швеция.

Най-голям дял в **електропроизводството** на страната има водната енергия – 46%, на второ място е ядрената енергетика с 34%, следвана от ветровата – 10%, биомасите – 7% и фосилните горива – 2% (US Energy Administration Energy, 2015). Най-големи хидроресурси има река Люле в Северна Швеция. Общата инсталирана хидроенергийна мощност в страната е 16 155 MW (2014). Тя заема 9-то място сред най-големите страни производителки на хидроенергия. Развитието на ядрена енергетика е под въпрос. Швеция има три ядрени електроцентрали с 10 реактора (Форсмарк, Оскарсхамн и Рингхалс). Тя си е поставила за цел до 2040 г. да се снабдява изцяло с възобновяема енергия. Най-голямата офшорна вятърна ферма е разположена близо до протока Йоресунд. В Скандинавските страни са доста разпространени „когенеративните централи“ (CHP Plant). Швеция има много малък геотермален потенциал.

Главни райони на черната **металургия** в Швеция са Бергслаген (Бурленге, Хофорс, Авеста, Съдерфорс) и Лапландия (Люлео). За 2017 г. са произведени 4,9 млн. т стомана. В Сундсвал има завод за алуминий.

Важно място в икономиката на страната заема **автомобилостроенето**. Произвеждат се леки автомобили, камиони и автобуси. В него директно са заети 140 хил. души. Първият автомобил в Швеция е произведен през 1897 г. („ВАБИС“). Три десетилетия по-късно, през 1927 г. е основана компанията „Волво“. Днес тя е част от китайския концерн „Джийли“ и произвежда също автобуси и камиони. Град Гьотеборг се счита за автомобилна столица на Швеция. Друга голяма компания в бранша е „Скания“, с главен производствен център Съодертеле. До скоро в Тролхетан се произвеждаха и автомобили „Сааб“, а днес там се строят електромобилите „НЕВС“ (NEVS-National Electric Vehicle Sweden). В Енгелхолм се конструират спортните коли „Кьонигсер“. Към автомобилното машиностроене се отнася и компанията за съчмени лагери „СКФ“ – най-голямата по рода си в света, произвеждащи 20% от сачмените лагери на Земята.

Авиокосмическа индустрия е исторически добре развит отрасъл в Швеция. Днес обаче той бележи спад и е фокусиран най-вече в отбранителния сегмент. Най-важните производители са „Сааб“ и „ГКН“. Първата произвежда изстребителите „Грипен“, карго врати, елерони и компоненти за самолетни крила за компании като „Боинг“ и „Еърбъс“ в град Линшьопинг. До 1998 г. се занимава и с разработването на пътнически самолети.

Британската „ГКН“ конструира компоненти за военни самолети и мотори. Единственият им завод е в Тролхетан. Космическата индустрия е по-слабо застъпена. Близо до Кируна се намира ракетната база с изследователски център Есрейндж, откъдето се пускат балони за изледване на високите слоеве на атмосферата и полярното сияние. Има идея тя да бъде превърната в космодрум. Шведската „Сааб Ериксон Спейс“ държи почти целия дял на пазара за сателитни адаптери в света. Тя произвежда още компютри, сепаратори, микровълнова електроника, сателитни антени, навигационни системи и др.

Днешно време **корабостроенето** в Швеция е много по-слабо развито, отколкото в миналото. Произвеждат се основно военни кораби и подводници, като отрасълът е почти изцяло държавен. Той е развит в градовете Малмо, Карлскруна и Мюскьо. По-малки съдове се произвеждат в град Хелсингбори. Шведските стелт-корвети клас „Висби“ впечатляват с футуристичната си форма.

Електронно-техническото машиностроене е важен стълб за скандинавската страна. Произвеждат се телефонно оборудване и софтуерни изделия в градовете Стокхолм, Съодерхамн, Карлскруна, Линшьопинг и Гьотеборг („Ериксон“). В град Вестерос шведско-швейцарската компания „АСЕА/АББ“ се занимава с електротехническо машиностроене. В миналото тя е произвеждала още локомотиви и ядрени реактори. В Хускварна се конструират металорежещи инструменти, моторни резачки, косачки, тримери, шевни машини, а също и кросови мотори. В южния град Юнгбю се правят перални машини („Електролукс“), а в Лунд-топлообменници („Алфа Лавал“).

Химическата индустрия в Швеция е сравнително по-малка в сравнение с немската или ниделбандската. Към 2010 г. в нея са заети около 34 000 души. Произвеждат се лекарства, пластмаси, органични вещества, бои, лакове, покрития, лепила и др. Тя е локализирана най-вече в три метрополни региона: Стокхолм/Упсала, Гьотеборг и Малмьо/Лунд. Отрасъла е доминиран от малко на брой, но големи компании. Фармацевтичното и биохимическото производство са развити в университетските градове на Южна Централна Швеция и п-в Сконе, като Лунд, Упсала и Гьотеборг. Най-големите компании са шведско-британската „Астра Зенека“, „Октафарма“, Суедиш Орфан Биовитрум“ и др. Главните производствени цехове на „Астра Зенека“ са в градовете Съодертеле и Мьолндал. В град Стенугсунд се произвежда полиетилен („Бореалис“). Безспорен лидер в производството на бои, лакове, лепила и разтворители е нидерландският

концерн „Акзо Нобел“. Негови заводи има в Малмьо/Сеге, Гамлеби, Кристинехамн, Ангеред, Гьотеборг, Стенугсунд, Кумла, Стоквик, Йорншолдсвик, Алби и Бохус. В страната функционират четири петролни рафинерии, като само тези в Гьотеборг и Люсешил притежават 80% от общия нефтообработващ капацитет на страната.

Дървообработването и целулозно-хартиената промишленост е друг важен стълб на шведското стопанство. Тя е развита в горските региони. Производството на целулоза и хартия е локализирано в устията на реките, течащи през горски области и най-вече по крайбрежието на Ботническият залив и езерото Венерн. Основният шведски концерн е „Свенска Цулулоза АБ“.

Текстилната индустрия е много добре развита в Швеция. Оборътът за 2013 г. е 206 млн. шведски крони. Град Норщюпинг е известен като „шведският Манчестър“. Тук се произвеждат основно вълнени платове и нетъкан текстил. В град Борос се произвежда интериорен автомобилен текстил. Други важни текстилни центрове са Малмьо (юта), Шина и Свенлюнга. Световно известни са марките „Марк`О Поло“, „Хенес и Мориц“ („Н&М“), „Ж. Линдберг“, „Бьорн Борг“ и пр. Страната е водещ производител на кожи, особено от норки.

Производството на храни и напитки е четвъртият най-голям отрасъл на шведското стопанство. Заетите тук са над 56 000 души. Страната произвежда много риба и морски храни. Рибноконсервената промишленост е най-добре развита в крайбрежните градове. В страната има над 230 производители на шоколадови и захарни изделия, като най-важен център е град Юнгсбрю. Традиционни за страната са кюфтетата и хрупкавият хляб „кнекебрød“. Най-популярните алкохолни напитки са водката и виното. Водка се дестилира в Охус и Сундсвал. Произвеждат се още лагерна бира и ябълкови сайдери. Цените на алкохолните напитки са доста високи.

Третичният сектор генерира 70,8% от БВП на страната.

В Швеция са развити всички видове **транспорт**. Основите на националната шведска пътна система са положени през 1961 г. Първата магистрала „Малмьо-Лунд“ е открита през 1953 г. Днес в Швеция има 14 автомагистрали. Максимално разрешената скорост по тях е 120 km/ч. През 1999 г. в експлоатация е пуснат най-дългият мост в Европа между Малмьо и Копенхаген. Най-дългият път в Швеция е Е45, свързващ Гьотеборг с Каресуандо-1680 km. Други главни пътища са Е4, Е6, Е18, Е20, Е22 и Е65. Интересно е, че до 1967 г. трафикът е

бил от лявата страна. Дължината на железопътните линии е 13 000 km, като по-голямата част от тях се намират в южна Швеция. Първата жп линия е пусната през 1856 г. между Йорребро и Нора. В страната действат високоскоростни влакове, свързващи Стокхолм, Гьотеборг и Малмьо. Единственият град с подземна железница е Стокхолм, а в три града има трамваи: Стокхолм, Гьотеборг и Норщьопинг. Най-големите пристанища са Гьотеборг, Трелебори, Хелсингбори, Стокхолм и Малмьо (2016 г.). Гьотеборг е най-голямото пристанище в Швеция, като неговият хинтерланд надхвърля Скандинавският полуостров. Обработените карго товари на Гьотеборг са 4 пъти повече от второто по товарооборот шведско пристанище – Трелебори (41 млн. т., 2016 г.). С повече от 12 млн. обслужени пасажери за 2017 г. стокхолмското пристанище е едно едно от най-големите в Европа пътнически пристанища. Причината за това е бумът на туристическата индустрия в столицата. В страната е развит и вътрешният воден транспорт. Най-важните плавателни канали са Гьота канал и Тролхете канал. Към 2012 г. в Швеция има 230 летища. Само Стокхолм се обслужва от четири основни аерогари – Арланда, Брома, Скваста и Вестерос.

Туризмът в Швеция се развива с добри темпове. За 2016 г. пристигналите чуждестранни туристи са 29 млн. души. Най-много са гостите от Дания, Норвегия, Финландия, Германия и Великобритания. Най-известните забележителности на Швеция са музеят Ваза, дворецът Дротингхолм, музеят на открито „Скансен“, Щадсхузет в Стокхолм, Гамла Стан, небостъргачът „Търнин Торсо“, катедралата в Упсала, Кируна Кирка, НП „Сарек“ и др. Концертната зала „Ериксон Глоуб“ в Стокхолм е най-голямата сферична сграда в света. Най-важните университети на Швеция са в Упсала и Лунд. Доста известен е Стокхолмският институт за мирни изследвания (SIPRI).

Най-големите търговски вериги са „ИКЕА“, „ДУКА“, „Аксфауд“, „Бергендалс Фууд“, „ИКА-групен“, „Кооп“, „Мениго“ и др.

Страната е разделена на 8 статистически района NUTS 2: Стокхолм, Източна Средна Швеция, Смоланд и островите, Южна Швеция, Западна Швеция, Северна Средна Швеция, Среден Норланд и Горен Норланд.

Литература

Биго, Г., Ж.К. Баро. География на света. С., Рива, 2008.

Дойков, В., А., Дерменжиев. Европа. Икономическа география. С., изд. Ковачев, 2008.

Финдайзен, Й. П. Швеция – от наченките до наши дни. С., Рива, 2008.

<http://www.portsofstockholm.com/>, сайт на пристанище Стокхолм.

<https://ec.europa.eu/>, сайт на Европейската комисия.

<https://www.trafikverket.se/>, сайт на шведската транспортна администрация.

<https://www.vinnova.se/>, сайт за шведска правителствена агенция „Vinnova“.

<https://www.business-sweden.se>, шведски сайт за икономика „Business-Sweden“.

<https://www.transportforetagen.se/>, сайт за транспортната система в Швеция.

<http://www.usgs.com/>, сайт на Геоложката служба на Съединените щати.

<http://www.jordbruksverket.se/>, сайт на Шведската камара за земеделие.

<https://www.wttc.org/>, сайт на Световният съвет за пътувания и туризъм

<https://www.scb.se/en/>, сайт на Националното статистическо бюро на Швеция

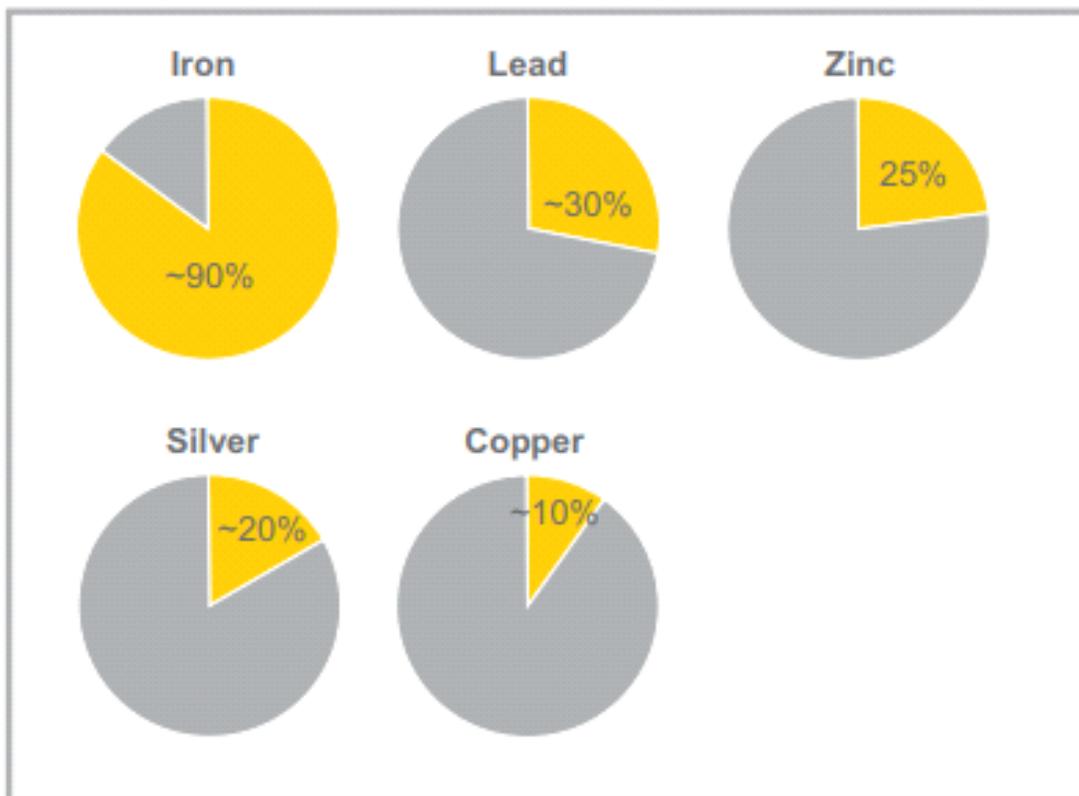
<https://www.statista.com>, сайт на Немското статистическо бюро

<https://www.researchgate.net>, сайт за наука „Research Gate“

Sweden's share of European production

Mine production, EU27+3 (EU and Norway, Switzerland and Island)

Source: SGU; UNCTAD; WBMSA

Дял на Швеция в добива на някои полезни изкопаеми в ЕС (желязо, олово, цинк, сребро и мед)

Източник: SGU.

Остров Гамла Стан – сърцето на Стокхолм

Източник: Flickr.

Антарктида – труднодостъпната ледена красавица

Гергана Лаптева

Български антарктически институт

Основател и координатор на програмата за култура ЕКОАНТАР на

Българския антарктически институт

e-mail: gergana_lapteva@abv.bg

Изглед от хребета „Чаруа”, о-в Ливингстън (сн. Гергана Лаптева)

Суровата красота на най-студения, най-ветровития и най-пустинния континент на Земята – Антарктида, неудържимо привлича хората от дълбока древност до наши дни. Полярните изследвания са блестящ пример за авантюристичната натура на човешкия дух, търсещ винаги новото и неизвестното.

При описанието на Ледения континент почти винаги се употребяват превъзходни степени – най-студеното, най-ветровитото, най-сухото място на Земята. Този изолиран заледен континент се намира на 1000 km от Южна Америка, на 2800 km от Южна Африка и заема 1/10 част от земната повърхност. Антарктида има средна височина над 2000 m. Континентът е покрит с 25 –30 млн. km³ лед, дебел средно 2450 m, като на места ледената шапка достига близо 5000 m. Тази огромна ледена маса представлява 75% от сладководните запаси на Земята. Ако само една малка част от леда се стопи, нивото на световния океан ще

се повиши значително, което би имало катастрофални последици за останалите континенти. Затоплянето на климата в района на Антарктическият полуостров е тревожен сигнал за цялото човечество. Космически студове, ураганни ветрове и снежни виелици – това е представата за континента, но Антарктида е преди всичко свят на дива, предизвикателна и неистово привличаща природна красота.

Всеки стъпил на суровите леденокаменни брегове с мързеливо изтягащи се тюлени и трмаво поклащащи се пингвини, които ловко се гмуркат в студените и кристално чисти води, където айсберги с форми на изящни замъци искрят във всички цветове на дъгата, остава завинаги пленен от обгръщащата го неземна красота. Който веднъж се е докоснал до Антарктида, остава влюбен в нея за цял живот.

Днес България може да се гордее, че е една от полярните нации, разполагаща със собствена база на Ледения континент и нашите учени, заедно с колегите си от цял свят правят сериозни научни изследвания в различни области.

Историята на антарктическата ни база „Св. Климент Охридски“, както и началото на българските антарктически експедиции са изключително интересни. Всичко започнало през 1987 г., когато няколко преподаватели от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ решават да отбележат предстоящата 100-годишнина на най-старото ни висше учебно заведение. След края на 60-те години, когато Цончо Чапанов и Васил Захариев са били включени в състава на Съветски антарктически експедиции, нито един българин не е работил на Ледения континент.

Те получили подкрепата на ректорското ръководство, което одобрило идеята за българска експедиция до Антарктида. След няколко месеца двама български геолози били поканени от Британската антарктическа служба (British Antarctic Survey – BAS) да участват в изпълнението на съвместен научен проект с английските си колеги в състава на Британската антарктическа експедиция на о-в Александър. Почти по същото време от Института за изследване на Арктика и Антарктида идва съобщение за участието на четирима българи в състава на 33-та Съветска антарктическа експедиция, както и за построяването на две къщички в района на Антарктическият полуостров като основа на бъдещата Българска полярна база.

През ноември 1987 г. Христо Пимпирев и Борислав Каменов (и двамата геолози от Софийския университет) в състава на Британската антарктическа експедиция на борда на

кораба „Джон Бискоу“ („John Bisco“) достигнат базата „Ротера“, където в продължение на два месеца на палатков лагер работят в околностите на о-в Александър. Друга група геолози - Златил Вергилов, Асен Чакъров, Стефан Калоянов и Николай Михневски, от 1988 г. работят на борда на съветския ледоразбивач „Михаил Сомов“ цели четири месеца. Както често се случва с малка доза късмет и повече упоритост след неуспешен опит да се положат основите на бъдещата ни база на о-в Александър, поради лошото време, няколко месеца по-късно съветските полярници посочват на българските си колеги място в Южния залив на о-в Ливингстън, където с тяхна помощ е поставено началото на Българската полярна база.

Българската база преди и сега (сн. 1 архив БАИ, сн. 2 Ники Давидов)

Сгушена уютно сред снега, в подножието на вр. Фризленд и само на стотина метра от морския бряг, Базата е построена почти изцяло с ентузиазма и доброволния труд на българските полярници и най-вече на проф. Пимпирев. Те в продължение на 30 години превръщат двете бараки захвърлени сред ледената пустош в цяло селище, разполагащо дори с пощенски клон и параклис.

Официално през 1993 г. с указ на президента Желю Желев тя е наречена в чест на Св. Климент Охридски, средновековен просветител и първи български епископ, работил под егидата и по поръчение на княз Борис I Михаил.

Базата се намира на $62^{\circ}38'29''$ ю. ш. $60^{\circ}21'53''$ з. д., на източния бряг на Южния залив, о-в Ливингстън в архипелага Южните Шетлъндски острови, Западна Антарктика. Мястото се оказва изключително подходящо избрано. Лятно време през района протича Резовския поток, осигуряващ необходимото водоснабдяване. В близост се намира платото Балкан, хребетите Бърдик, Плиска и Боулс, Тангра планина и други вътрешни райони на остров Ливингстън. Испанската база „Хуан Карлос I“ се намира на 2,7 km на юг-югозапад и е достъпна или с лодки Зодиак, или по сухопътен 5,5-километров маршрут през платото Балкан, седловината Чаруа и ледника Джонсън.

Българската база „Св. Климент Охридски“ (сн. Христо Пимпирев)

Днес Базата разполага с една основна жилищна постройка, в която освен спалните помещения се намират кухнята и всекидневната, както и две пирамидални къщи, в които са разположени медицинският център, научните лаборатории и допълнителни спални помещения. На Базата през летния полярен сезон могат да живеят и работят до 25 души и тя е едно съвременно, модерно съоръжение. Използват се алтернативни източници на енергия, като ветрогенератори и слънчеви панели за производство на електро- и топлоенергия, пречиствателна станция за отпадни води и инсинераторно помещение за изгаряне на твърдите отпадъци.

На 9 декември 2001 г. на територията на Българската полярна база „Св. Климент Охридски“ са поставени основите на първия православен храм в Антарктида - българския параклис „Св. Иван Рилски“. Той е завършен окончателно в началото на 2003 г. Неговата камбана е дарение от бившия вицепремиер на страната Никола Василев, работил като лекар в „Св. Климент Охридски“ през 1994 г. Първата икона в храма „Иисус Христос Нимфиос“ е дело на художника Георги Димов. През 2016 г. след тригодишна работа по изграждането ѝ

е завършена новата постройка на параклиса. Пред входа е поставена 40-килограмова камбана. Целият иконостас, както и всички икони в храма са изографисани на място, в продължение на три експедиции от художничката Ганка Павлова.

Православният параклис „Св. Иван Рилски“ (сн. Христо Пимпирев)

Първите постройки на Българската полярна база „Св. Климент Охридски”, сглобени през 1988 г., представляват два фургона – единият, пригоден за живот на нашите дървесекачи в Коми (затова всички го наричат „Руската барака”), а другият „Куцото куче“ (произведен в Пазарджик), се нарича така, защото след един тежък зимен сезон, постройката е заварена подскачаща от вятъра с повредени през зимата подпори. Дълго време се е използвал като център за комуникации и при необходимост има условия за спане на петима души. От октомври 2012 г. е обявен за музей - филиал на Националния исторически музей. Като най-стара съхранена сграда на о. Ливингстън (от 2009 г., когато старите постройки на испанската база Хуан Карлос I са демонтирани и заменени с нови), „Куцото куче” и свързаните с него музейни експонати се смятат за част от културното и историческото наследство на острова и Антарктика. От 1995 г. Базата разполага с пощенски клон 1090 на Български пощи.

Българските учени работят заедно със свои колеги от Испания, Аржентина, Чили, Португалия, Турция, Монголия, Полша, Обединеното кралство и др. по редица проекти в областта на геологията, биологията, глациологията, метеорологията, медицината, топографията и географията. Базата се посещава редовно от представители на българските институции, отговорни за дейността на България в Антарктика, включително президентът Георги Първанов през януари 2005. На гости понякога се отбиват и туристически кораби от отдалечения само на 12 km нос Хана, една от най-популярните дестинации на антарктическият туризъм.

През 2018 г. освен че отбелязахме 30 години от провеждането на Първата българска антарктическа експедиция, бе по-особена и с факта, че за пръв път научните проекти, по които ще се работи през настоящия полярен сезон са избрани на конкурсен принцип. В изпълнение на Националната програма за полярни изследвания, Министерство на образованието и науката отпуска средства за финансиране на изследвания в направленията Науки за Земята и Биологични науки. Така наред с продължаващите проекти с международно участие, на Българската база, ще се работят учени от седем екипа, като резултатите от тях ще бъдат публикувани в списание, което Българският антарктически институт и Националният център за полярни изследвания ще издават ежегодно.

„Куцото куче“ (сн. архив БАИ)

Гергана Лаптева и ледникът „Перуника”, о-в Ливингстън (сн. Васил Котев)

Антарктида е определян често като последния все още слабо засегнат от човешката дейност континент. Той не принадлежи към нито една държава. Различни страни имат области, в които са разположени научноизследователските им бази. От 1959 г. насам Антарктида се смята за политически неутрална територия. Това е регламентирано от Антарктическият договор, подписан през тази година от дванадесет държави, сред които Съветският съюз (и по-късно Русия), Великобритания, Аржентина, Чили, Австралия и Съединените щати. Антарктида е свободен континент, използван на научни изследвания и защита на околната среда. Там съществува забрана за военна дейност. Това е първото споразумение за контрол над въоръженията, установено по време на Студената война. Република България е член на Антарктическият договор от 1978 г.

През 1983 г. страните от Договора започват преговори за сключване на спогодба за регулиране на добива в Антарктида. Коалиция от международни организации стартира обществена кампания за предотвратяване на добив на минерали. Грийнпийс създава своя собствена научна станция - World Park Base - в море Рос и провеждат годишни експедиции

за документиране на околната среда и реакциите на хората на континента. През 1988 г. беше приета Конвенцията за регламент на минерални ресурси на Антарктика (CRAMRA). На следващата година обаче Австралия и Франция обявяват, че няма да ратифицират конвенцията. Те предлагат вместо това един всеобхватен режим за опазване на околната среда в Антарктида. Протоколът за опазване на околната среда към Антарктическият договор (Мадридски протокол) е подписан и на 14 януари 1998 г. Той забранява всички мини в Антарктика и определя континента като „природен резерват, посветен на мира и науката“.

Китове в Южния залив (сн. Васил Котев)

Опазването на флората и фауната на Антарктида е един от главните приоритети на всички държави, имащи бази там. Климатът не благоприятства развитието на растителността. Съчетанието от отрицателни температури, бедни почви и отсъствие на влага и слънчева светлина ограничава растежа им. В резултат на това разнообразието на флората се ограничава главно до лишей и мъхове. Автотрофното съобщество се състои главно от протисти, а флората – предимно от лишей, бриофити, водорасли и гъби. Растежът обикновено протича през лятото в продължение на едва няколко седмици.

Антарктически лишеи (сн. Гургана Лантева)

На континента се срещат над 200 вида лишеи, около 50 вида бриофити, 700 вида водорасли, повечето от тях фитопланктон. Многоцветните снежни и диатомови водорасли

са особено изобилни в крайбрежните райони през летния сезон. На Антарктическия полуостров растат и два вида покритосеменни растения – многогодишна антарктическа пластица *Deschampsia antarctica* и *Colobanthus quitensis*. През последните години са открити няколко форми на древни бактерии, оцелели във вътрешността на антарктическите ледници.

Колония, гнездящи пингвини Папуа. Червеният цвят на гуаното се дължи на факта, че се хранят с крил.

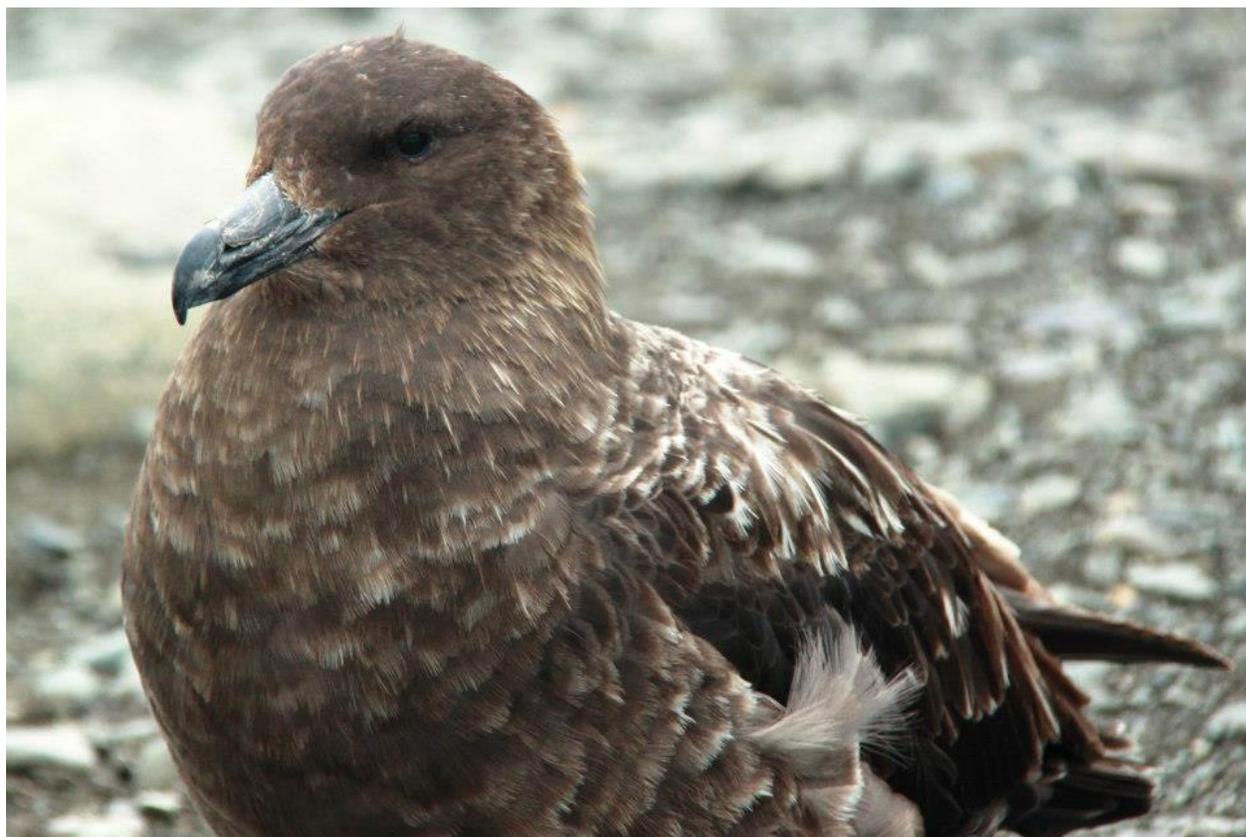
(сн. Гургана Лаптева)

Пингвини полицаи (сн. Гергана Лантева)

В Антарктида живеят ограничен брой сухоземни гръбначни. Безгръбначните включват микроскопични акари, като пухояди, кръгли червеи, бавноходки, ротифери, крил, колемболи. Нелетящата муха *Belgica antarctica*, достигаща дължина 6 mm, е най-едротото изцяло сухоземно животно в Антарктида

По крайбрежието на континента се срещат множество морски животни, които пряко или непряко разчитат за съществуването си на фитопланктона. Антарктическата морска фауна включва пингвини, сини китове, косатки, колосални калмари, перконоги. Императорският пингвин е единственият вид, който се размножава в Антарктида през зимата, а пингвинът на Адели е най-южно гнездящият вид.

Скуи (сн. Гургана Лаптева)

Антарктически чайки (сн. Васил Котев)

Петрли, нос Хана (сн. *Гергана Лаптева*)

Ушат тюлен и тюлен Уедъл (сн. *Васил Котев*)

Антарктида е рай за учените от различни области. Пластовете сняг и лед пазят историята на нашата планета. Откритите в тях мехурчета въздух разкриват измененията на климата в продължение на хиляди години. Най-дълбокият до момента сондаж дава сведения каква е била земната атмосфера преди 800 000 години, но в североизточната част на континента предстои да се сондира на дълбочина 3 km – очаква се да се получат данни

отпреди 1 000 000 г. В антарктическите ледове се е отбелязал радиоактивният облак от експлозията в Чернобил през април 1986 г. Част от този облак е достигнала дотук и се е изляла върху Антарктида под формата на валежи от сняг. Уви, наличието на такъв слой показва, че няма място на земното кълбо, където аварията в Чернобил да не е дала отражение. Това важи и за забранения в началото на 70-те години пестицид ДДТ – натрупвания от него все още се откриват в кости и пера на тукашни пингвини. Всъщност светът не е толкова голям и Антарктида го отразява като едно ледено огледало. На Ледения континент най-много се усещат климатичните промени. Това е най-голямата природна лаборатория на света. Ледниците се топят, което е следствие от измененията в атмосферата – за което несъмнено човешката дейност оказва влияние. Ледената обвивка на Антарктида е 5 km. Под нея има сладководни, доста големи езера, които са затрупани от лед, в продължение на 1 млн. години. Очаква се в тези води да се намерят организми на повече от милион години.

Южният залив, о-в Ливингстън (сн. *Гергана Лаптева*)

Освен за учените, през последните години Антарктида става все по-привлекателно място за фотографи, художници, артисти и творци от различни сфери на изкуството. Организирането на пленери, творчески работилници и изложби под открито небе, вече се е превърнало в традиция за много полярни станции, като тези на Аржентина, Уругвай, Чили, САЩ, Бразилия и др. Радост буди фактът, че и на нашата база се организират такъв тип изяви.

Изкуството в най-общ смисъл представлява уменията за представяне на определена информация на зрителя или слушателя посредством една от формите за естетическо възприятие и възпроизвеждане на света чрез субективните знания и впечатления на твореца. То е също така форма на обществено съзнание и съставна част от културата на човечеството. Екологичното изкуство или „еко арт“ е съвременна форма на изкуство, насочена към творене в синхрон с околната среда. То е създадено от артисти, които са загрижени за местни и глобални екологични ситуации, вярващи, че възстановяването на връзката на човека с природата е един от приоритетите за съвременното общество.

Еко-изкуството включва сътрудничество между артисти и учени. Изразява се най-често под формата на инсталации, природосъобразни скулптури, ландшафтен дизайн, рисунки, музикални и литературни произведения и др. Всички те имат пряка връзка с околната среда и обикновено използваните материали са естествени и органични. Творбите са богати на визуална изразителност и показват от една страна загриженост към проблемите на околната среда, а от друга вдъхновение за нови начини на взаимодействие между хора и природа. В последно време еко-арт набира скорост и са все повече еко-артфестивалите, резиденциите и работилниците, където хората могат да творят и да отправят послания към света.

Целта на програмата ЕКОАНТАР е да съчетае естетическите възможности на съвременното изкуство с текущи въпроси, отнасящи се опазването на околната среда и влиянието на човешкия фактор на планетата и в частност Антарктида. Това е континентът, който се смята за „кухнята на времето” и все още е слабо засегнат от човешкото влияние. Антарктида е най-чистият континент на планетата с уникална флора и фауна, тъй като за опазването ѝ се полагат много грижи и мерки. Създаване на художествено изследователски (арт) проект, включващ изследвания и разработки в различни дисциплини и съчетаващи изкуството и науката. По този начин се дава по-широк достъп до Антарктида на хора, които нямат възможност да достигнат до континента и връзка чрез изкуството с тях. С представяне на изложби и художествени изяви, пленери и създаване на арт-инсталации, се задълбочават връзките между природните и хуманитарните науки, насърчава се взаимодействието на хора, работещи в различни дисциплини и направления. Цел е и разработване на националната идеология, насочена към засилване на отговорността за нашето наследство - околната среда. Чрез тези художествени изяви се надяваме проблема за опазване на природата на Белия континент да достигне до повече хора и всеки един от нас да се замисли с какво би могъл да помогне за запазване на уникалните екосистеми в Антарктида.

Преди две години, съвместно с Националното училище за изящни изкуства в София „Илия Петров”, реализирахме проект по повод отбелязването на 25-та годишнина от подписването на Мадридския протокол към Договора за Антарктида, според който континентът е свободна територия, която може да бъде използвана само и единствено за мирни цели. Учениците чрез изразните средства на живописата, графиката, скулптурата и

графичния дизайн изразиха своята гледна точка, по проблемите, свързани с екологията на Ледения континент и отношението си към дейността на България в Антарктида. Наградените творби бяха изложени в своеобразна галерия на открито пред базата ни на о-в Ливингстън. Преди това бяха показани в Софийския университет и по покана на Чилийския антарктически институт и на почетния консул на България в Чили г-н Андрес Пивчевич в гр. Пунта Арена. Събитието бе уважено от регионалния директор на Съвета по културата и изкуствата на Чили, г-н Гонсало Баскунян.

За този уникален свят са написани много книги, направени са филми, заснети са редица предавания. По този антарктическият континент става по-достъпен за хората. Чрез изкуството в различните му форми, доближаваме зрителите, слушателите и читателите до иначе труднодостъпната Ледена красавица.

Изложба на наградните творби от конкурса Еко Антарктида (сн. Драгомир Матеев)

Географски срещи в Кали

Димитър Желев, Велислава Симеонова

¹*Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

²*Университет на Каталуня*

e-mail: zhelev@gea.uni-sofia.bg; velislavasimeonova@gmail.com

През ноември 2017 г. имаме възможността да посетим и опознаем колоритната и завладяваща Република Колумбия в Южна Америка. Причината за нашето пътуване бе поканата за изнасяне на лекции в Университета Вайе (Universidad del Valle) в град Кали. Поводът за отправената покана бе едномесечната празнична програма, отбелязваща 15-годишнината от основаването на Департамента по география във Факултета по социални науки на университета. В рамките на 4 седмици домакините бяха организирали серия от публични лекции за техните студенти и преподаватели с гост-лектори от Колумбия, САЩ, Мексико, Куба, Аржентина, Испания и България. Наш любезен домакин бе д-р Хайме Васкес, ръководител на Департамента по география.

Историята на Университета Вайе в Кали датира от 1945 г., когато усилията на местни плантатори, индустриалци, търговци и общественици дават резултат и се създава образователното заведение. Първоначалното име на университета на испански е било Universidad Industrial del Valle del Cauca (Индустриален университет в долината на р. Каука). В наши дни е известен само като Universidad del Valle или само като Univalle. Ежегодно в университета се обучават над 30 000 студенти, което го прави най-голямото висше учебно заведение в югозападната част на страната. Той е държавен университет и дава възможност на много младежи от по-бедните слоеве на обществото да достигнат до висше образование и да получат по-добър шанс за реализация в живота. Факултетите са разположени в два големи кампуса.

Любопитен момент е, че плантаторите на захарна тръстика, които са дарили обширни земи за изграждането на университета, са посочили като клауза за дарението, че тази земя може да бъде използвана само изграждане на учебни корпуси и научно-изследователски центрове. В резултат на това около университетските сгради в наши дни има обширни паркови площи с алеи, които са обособени като кампус. Достъпът в кампуса не е свободен

и само чрез идентификация с електронна карта преподавателите, служителите и студентите могат да влязат вътре след преминаване през КПП.

Самият град Кали е основан под името „Сантяго де Кали“ на 25 юли 1535 г. от испанския конкистадор Себастиан де Белалкасар. Името „Кали“ произхода от дума на местните американски племена, наричащи се „Калима“. Разположен е в югозападната част на страната в долината на р. Каука на надморска височина от около 1000 m в Андите и тяхното подножие (фиг. 16). Главен административен център е на департамент Вайе дел Каука. Селището е главен транспортен, стопански, образователен и културен център (фиг. 1). Населението му е над 2 млн. души. Освен с високия процент убийства (един от най-високите в страната), градът е известен и със салса музиката. Съществуват редица заведения със собствени школи в танца, които привличат почитатели от цял свят. Основни забележителности на града са старинният квартал Сан Антонио, разположен на един от хълмовете в града, и статуята на Иисус (но по-малка от тази в Рио де Жанейро!), „кацнала“ на един от по-високите ридове на Андите край града (фиг. 3). Символ на града са котките. Статуи и рисунки на котки могат да се видят навсякъде и в най-различни художествени приумици (фиг. 2).

Подобно на повечето градове в Колумбия има части, които са доста добре уредени и благоустроени, но съществуват и квартали, в които хората живеят при крайно примитивни условия. Един интересен географски момент, който открихме и в други градове на страната бе индексацията на дърветата и големите палми по улиците и парковете с уникални идентификационни номера (фиг. 4). Всички те са вкарани в база данни за вид, възраст и здравен статус и чрез ГИС общината успява да управлява интелигентно процесите за поддръжка, подмяна и контрол на дърветата в публичните пространства.

Сградата на Департамента по география се намира в „ъгъла“ на Факултета по социални науки, където всяко звено разполага със самостоятелна сграда. Парковото пространство около сградите създава усещането за непосредствена връзка с природата – десетки колибрита гъмжат сред клоните на фикуси-баниани, палми, лиани и други екзотични растения (фиг. 5, 6), а геконите пълзят навсякъде. Същевременно студентите по география са обсипали с тематични графити сградата на своя департамент (фиг. 7, 8, 9). Колегите преподаватели там споделиха, че всеки графит си има послание и история. Изображенията се възприемат за част от общностната идентичност на географите в

университета. Самата сграда на департамента е изключително функционална и включва етаж с офиси на преподавателите, кафетерия, социално пространство за общуване, етажи с аудитории и лаборатории (фиг. 10, 11).

Темите, които представихме бяха посветени на европеизацията на пространственото планиране и управлението на територията (фиг. 12) и съвременните аспекти в изследването на антропогенизацията на ландшафтите (фиг. 13). Лекциите бяха разделени на две групи – за студенти по география (фиг. 14) и за студенти по социология и политология (фиг. 15). Въпреки различните типове проблеми, които се срещат в европейските и южноамериканските общества, тематиката предизвика интерес сред студентите и преподавателите и породила редица дискусии: за ролята на регионалната политика в ЕС; за перспективите за регионално развитие на Колумбия и латиноамериканския регион; за липсата на осъзнатост при опазване на околната среда в Южна Америка, възприемането на антропогенизацията на ландшафтите като крайна необходимост за местните общности и др.

Престоят ни в Кали и в Колумбия като цяло допринесе много за разширяването на географския ни кръгозор и опознаването на местните хора, култура и общество. Пребиваването ни в колумбийските градове ни вдъхнови да направим проучване и да представим пред българските читатели своеобразната система за [социална страфикация на обществото в южноамериканската страна](#).

В дните след като приключиха нашите лекции в университета съвместно с д-р Хайме Васкес и други колеги от Департамента по география се отправихме на познавателно пътешествие към живописния регион на [Пръстена на кафето](#). Това бе техният подарък към нас за участието ни в образователната програма на департамента им.

Фиг. 1. По улиците в центъра на Кали

Фиг. 2. Монумент на котка в един от градските паркове

Фиг. 3. Спасителят „бди“ над Кали.

Фиг. 4. Индексирано дърво №275 102 в гр. Кали

Фиг. 5. Из парка на университетския кампус

Фиг. 6. Фигус-баниан в кампуса

Фиг. 7. Географски графит на гърба на сградата

Фиг. 8. Антирасистки географски графит

Фиг. 9. Графит с лика на убит от крадци студент по география

Фиг. 10. Коридорът с преподавателски офиси в Департамента по география

JORNADAS GEOGRÁFICAS Y DE LAS CIENCIAS SOCIALES CICLO DE CONFERENCIAS

Commemoración de los 15 años del pregrado en Geografía,
celebración del Día del Geógrafo y de la Acreditación de Alta Calidad
del Programa de Licenciatura en Ciencias Sociales

JUEVES 23 DE NOVIEMBRE

Conferencia: *El Estudio integral de los riesgos en México*
Luis Miguel Espinosa, Doctor en Geografía,
UNAM. Profesor de la Universidad Autónoma
del Estado de México (UAEM).

Conferencia: *Globalización y territorio. Debates contemporáneos.*
Ovidio Delgado Mahecha, Magíster en
Geografía EPG. Profesor Universidad
Autónoma de Colombia,
Hora 10:00 a. m.

Lugar Auditorio Luis Ángel Baena,
Edificio 315.

Conferencia: *Los sismos de septiembre de 2017 en México.*
Luis Miguel Espinosa, Doctor en Geografía
(UNAM), profesor de la Universidad
Autónoma del Estado de México (UAEM).

Conferencia: *Globalización y territorio. Debates contemporáneos.*
Ovidio Delgado Mahecha, Magíster en
Geografía EPG. Profesor Universidad
Autónoma de Colombia.

Hora 6:15 p. m.
Lugar Auditorio 2 Edificio 332.

VIERNES 24 DE NOVIEMBRE

Conferencia: *Humanización de los paisajes: Enfoques modernos de Investigación.*
Dimitar Zhelev Doctor en Geografía,
Universidad de Sofía Sanclemente de Ohrid,
Bulgaria

Conferencia: *Europeización de la planificación espacial: Enfoques de transferencia de políticas.*

Velislava Simeonova, Doctora en Geografía,
Universidad de Barcelona.
Hora: 10:00 a. m.

Lugar Edificio 386 Salón Postgrados Trabajo
Social 4023

Conferencia: *Humanización de los paisajes: Enfoques modernos de Investigación.*
Dimitar Zhelev Doctor en Geografía,
Universidad de Sofía Sanclemente de Ohrid,
Bulgaria

Conferencia: *Europeización de la planificación espacial: Enfoques de transferencia de políticas.*

Velislava Simeonova, Doctora en Geografía,
Universidad de Barcelona
Hora: 6:15 p. m.

Lugar Auditorio 2 Edificio 341

Organizan:
Programa de Licenciatura en Ciencias Sociales
Programa de Geografía
Colegio Profesional de Geógrafos

Фиг. 11. Информационен афиш в сградата на Департамента по география, канещ студенти и преподаватели да посетят презентациите на гост-лекторите от чужбина

Фиг. 12. Д-р Велислава Симеонова

Фиг. 13. Д-р Димитър Желев

Фиг. 14. Студенти по география в университета

Фиг. 15. Студенти по социология и политически науки в университета

Фиг. 16. Панорама към Кали и долината на р. Каука

Български социални предприемачи проучиха опита на свои колеги в Швеция

Пламена Димитрова
Reach for Change Bulgaria

e-mail: plamena.dimitrova@reachforchange.org

Между 24 и 28 април 2018 г. 10 социални предприемачи – финалисти в конкурса ПРОМЯНАТА, и екипът на Reach for Change България пътуваха до Стокхолм.

Пътуването имаше две цели. От една страна – българските и шведските социални предприемачи да обменят опит, да се срещнат и да се учат едни от други. Опитът на Reach for Change показва, че стартиращите социални предприемачи ценят много подкрепата, която могат да получат от общност от единомишленици. Често въпреки че решават различни социални проблеми или че работят в различни държави – социалните предприемачи преминават през едни и същи етапи на развитие и едни и същи предизвикателства. Пътуването даде възможност на 10-те български предприемачи да прекарат четири дни заедно, както и да се срещнат и да опознаят близо 10 шведски предприемачи.

Другата цел на пътуването беше социалните предприемачи и българският екип на Reach for Change да почерпят опит от методологията на централния офис на Reach for Change по три теми: скалиране, системна промяна и управление на социалния ефект. Фокусът беше върху тях, защото опитът на Reach for Change от 17 държави на 3 континента показва, че точно тези три теми са ключови за успеха на всеки един социален предприемач в начален етап на развитие.

Първият ден в Стокхолм започна с работилница за стратегии за разрастване на организации на социални предприемачи, ръководена от глобалния програмен мениджър на Reach for Change Кимбърли Хендлър. Разрастването е процес на бързо репликиране на решението на даден социален проблем, за да може той да бъде решен в голям мащаб. Разрастването може да става чрез растеж на организация – например чрез назначаването на нови служители или чрез работа в други населени места. Reach for Change поставя акцент върху разрастването на социалното въздействие. На практика това е стратегията, която една организация избира, за да стигне максимално бързо и качествено до значима част от целевата група, чийто живот се стреми да подобри.

Двама български социални предприемачи - [Географ БГ](#) и [Loveguide](#), както и шведските предприемачи от [Young Innovation HUB](#) споделиха своя опит по темата

Следобедна на първия ден предприемачите посетиха [Impact Hub Stockholm](#) – споделено работно пространство за социални предприемачи, където се срещнаха с техния екип и с основателя им Йеспер Шелрерос. Той им разказа за историята и мисията на Impact Hub в Стокхолм. Йеспер изслуша представянето на всички социални предприемачи от България и предостави на всеки поотделно информация за организации в Швеция, които могат да им бъдат полезен контакт и партньор.

Ден втори беше посветен на постигането на системна промяна и отново бе ръководен от Кимбърли Хендлър. Системната промяна е промяната в правилата на играта. Това е процесът на промяна на взаимоотношенията в екосистемата, заобикаляща даден социален проблем и превръщаща го в статукво. За да постигнат системна промяна, социалните предприемачи имат амбицията не само да предложат решение на проблема, а да предизвикат революция в статуквото.

На практика системната промяна може да се изразява в промяна на публични политики или нагласи, в създаване или промяна на пазари и пазарни практики, или в създаването на обществени движения.

Стояна от [Социалната чайна](#) във Варна и Соои от Nabibi (Швеция) споделиха своя опит по темата и как от идея са достигнали до работещ модел, който въвлича различни заинтересовани страни и може да доведе до промяна в системата около проблема, който решават.

Nabibi беше една от организациите, които най-силно впечатлиха българските предприемачи. Те помагат на деца-бежанци без придружител в Швеция да получат информация и психологическа подкрепа като първа крачка към тяхната интеграция. Те са част от тематичния инкубатор Innovation for Integration на Reach for Change и носител на престижната награда [Child 10](#) за 2017 г.

Следобедът беше посветен на посещение на офиса на Reach for Change в Стокхолм, където социалните предприемачи се запознаха с централния и шведския екип на фондацията и имаха среща с изпълнителния директор София Брейтхолц.

Третият ден беше посветен на една от най-важните теми в социалното предприемачество – измерването и управлението на социалния ефект от дейността на предприемачите.

Социалният ефект (или въздействие) е позитивната промяна, която социалните предприемачи целят за обществото. Много организации и инициативи измерват дали постигат своите цели спрямо това дали са изпълнили планираните от тях дейности или не. Този подход обаче не им дава информация за това дали наистина са постигнали позитивната промяна, която искат да видят в обществото. Работилницата беше ръководена от Ида Йохансон – Експерт „Социален ефект“ в Reach for Change.

Двама български предприемачи – Стояна от Социалната чайна и Даниела от [ParaKids](#), споделиха своя опти с всички и показаха инструментите, които използват, за да проследят развитието на децата, с които работят.

В края на работилницата, както всеки ден, участниците споделяха по екипи своите предизвикателства, свързани с темата на работилницата и получиха обратна връзка и и съвети от колегите си от други организации. Всички споделиха, че подобна възможност е много ценна за тях и че си вземат много идеи и насоки, които ще приложат в работата си.

Следобеда на същия ден предприемачите посетиха Наташа Фрай от [Kompis Ungdom](#) - програма за създаване на приятелства между шведски младежи и младежи-мигранти, наскоро пристигнали в Швеция, за да премахне социалните и културните бариери и предразсъдъци сред шведските младежи. Българските предприемачи обмениха опит с нея по отношение на работа с училища и бизнес моделиране.

Наташа разведе българските предприемачи из споделеното работно пространство [Norrskan Foundation](#), където се намира офисът ѝ. Norrskan House се намира в центъра на Стокхолм и предлага 2400 m² пространство, което свързва над 300 социални предприемачи.

Освен десетки зали за срещи и споделени работни пространства, в Norrskan имаха и зала за заснемане на видеа и много други услуги, от които един социален предприемач има нужда, за да развива дейностите си и да се разраства.

Екипът на Reach for Change България и всички 10 социални предприемачи от България в края на пътуването – Маргаритка, Сингъл Степ, Оле Мале, Живот на килограм, Географ БГ, ParaKids, Дневникът на мама и татко, Фондация „Здраве и социално развитие“, Loveguide и Социалната чайна.

Пътуването беше финансирано по проект „Трансфер на иновативни практики за повишаване на социалното въздействие от дейността на социалните предприемачи" по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014 – 2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд, изпълняван от фондация Reach for Change, България.

В резултат от него българската фондация разви методологията си и в следващите месеци на 2018 г. приложи иновативни методи и техники от Швеция за подкрепа на социални предприемачи. Част от тях, както и още интересни примери за успешни социални предприемачи, можете да видите [тук](#).

ГЕОГРАФСКИ СЪБИТИЯ И НОВИНИ

Географският фестивал събра стотици участници

край брега на Дунав

Географ БГ

e-mail: hello@geograf.bg

За четвърта поредна година и за пръв път в Северна България се организира Българският географски фестивал. Най-големият ни дунавски град се превърна в достоен домакин на най-голямото събитие, популяризиращо науките за Земята. В периода 20 - 22 април 2018 г. Русе бе столица на българската география. Организатори на събитието бяха Географ БГ, Българското географско дружество, Община Русе и СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“ (фиг. 1). Генерален спонсор на събитието за пореден път бе издателство „Булвест 2000“.

Партньорската мрежа на фестивала и през 2018 г. продължи да се развива и разраства, което засвидетелства институционализирането на фестивала като национално значимо събитие за географското образование в Република България (фиг. 2). Четвъртото издание на фестивала бе посветено на 150-годишнината от рождението на акад. Анастас Иширков и на 100-годишнината от основаването на Българското географско дружество.

Над 500 души от цялата страна се включиха във фестивалната програма. Традиционно в деня преди официалното откриване в града-домакин се провеждаха географски събития за местната общност. През деня бе организирана серия от научни презентации на Географ БГ в русенски училища (фиг. 3). Вечерта на 20 април 2019 г. в Доходното здание се проведе публичната лекция „Светът и всичко в него“ на почетния член на Българското географско дружество Симеон Идакиев (фиг. 4) и презентацията „Аз още броя дните“ на доц. Георги Бърдаров, посветена на дебютния му роман.

Слънчевото пролетно време в дните на фестивала допринесе още повече за приятната атмосфера на събитието. Още от рано сутринта в деня на официалното откриване десетки участници бяха изпълнили парковото пространство пред сградата на Доходното здание (фиг. 5), където се проведе официалната част от събитията. За поредна година тематичното

щандово пространство позволи на гостите на фестивала да се запознаят с дейността на различните организации партньори, да си купят географска литература или сувенири, да оставят своя автограф върху „фестивалната карта“, да се снимат с приятели, с известни учени и пътешественици (фиг. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12).

Точно в 12:00 ч. на обед на 21 април 2018 г. с „Горда Стара планина“ и „Одата на радостта“ фестивалът бе официално открит (фиг. 13). Бяха прочетени приветствия от името на кмета на община Русе Пламен Стоилов³ (поднесено от г-н Сашо Щерев) и на председателя на организационния комитет на фестивала [проф. Румен Пенин](#) (поднесено от д-р Димитър Желев). Лични приветствия към участниците поднесоха г-жа Петя Лазарова (фиг. 14), експерт по гражданско образование от РУО-Русе, доц. Стоян Недков (фиг. 15), председател на Българското географско дружество, и г-жа Добромира Николова, директор на СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“. Участниците бяха поздравени и с [видео обръщение от г-жа Ани Салич](#) от Нова телевизия. Последва богата културна програма, подготвена от училището-домакин (фиг. 16, 17).

Важна и образователна част от откриващата програма бяха презентациите на трима от водещите учени в областта на науките за Земята в България и преподаватели в Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. „България – география на свободата“ бе емоционалната презентация на доц. Георги Бърдаров (фиг. 18). Тя бе посветена на живота на Анастас Иширков, историята на Българското географско дружество и на българската география. Проф. Христо Пимпирев (фиг. 19) очарова аудитория със своя обзор на 30-те години български антарктически изследвания на о. Ливингстън и българския принос в световните полярни изследвания. Светът на модерните технологии и тяхната пресечна точка с географията представи доц. Стелиян Димитров (фиг. 20), който показва най-новите тенденции в областта на геоинформационните технологии и тяхното приложение в управлението на територията, развитието на бизнеса и опазването на околната среда. Краят на официалната част бе отреден за обзорната презентация за дейностите и приносите на Географ БГ, която бе поднесена от д-р Димитър Желев (фиг. 21), съосновател на организацията.

Състезателната програма традиционно включи отборния формат „Географиада“ – [квалификационен кръг](#) и [финал](#), и индивидуалния формат „[Разходка с изненади](#)“. Над 200 ученици се включиха в състезанията (фиг. 22, 24, 25, 27, 28, 29). По време на ученическите

състезания за учителите бяха организирани два семинара, посветени на професионалната им квалификация и възможностите за извънкласни дейности по учебния предмет География и икономика (фиг. 23, 26). За поредна година в месеците преди фестивала се проведоха и [национални географски конкурси за учители, ученици и студенти](#).

Щастливи сме, че наш любезен домакин бе СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“. Неоченима е помощта на цялата русенска географска колегия, на РУО - Русе (г-жа Петя Лазарова и г-жа Росица Георгиева), на община Русе (г-н Сашо Щерев), на Българското географско дружество (доц. д-р Стоян Недков, доц. Климент Найденов, доц. Стелиян Димитров, доц. Георги Железов, д-р Димитър Атанасов). Фестивалът нямаше да се осъществи по толкова организиран и впечатляващ начин, ако не бе всеотдайната помощ на екипа от доброволци и партньори. Пълна фотогалерия от фестивала е достъпна в [сайта на Географ БГ](#).

През 2019 г. предстои поредното издание на географския фестивал. На 20 и 21 април 2019 г. ще се проведе Българският географски фестивал – Стара Загора 2019. Изминалите четири успешни фестивала са предпоставка за поставяне на високи цели за следващото издание и същевременно огромна отговорност към най-важните хора – участниците във фестивала. Очакваме ви в Града на липите, поетите и правите улици на петия по ред географски фестивал!

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

проф. Р. Пенин, председател, доц. Г. Бърдаров, доц. Ст. Недков, доц. Кл. Найденов, доц. Ст. Димитров, доц. Н. Тодоров, гл. ас. Д. Желев, гл. ас. А. Китев, Д. Николова, М. Иванов, Т. Стефанова, д-р Н. Иванова, Ж. Щерева, Б. Василева, Л. Семерджиева, Д. Христова, И. Иванов, К. Николов

ОРГАНИЗАТОРИ

• Географ БГ • Община Русе • Българско географско дружество
• СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“

С ПОДКРЕПАТА НА

• Регионално управление на образованието – Русе

В ПАРТНЬОРСТВО С

• Reach for Change Bulgaria • National Geographic България
• Географика • Български антарктически институт • Here Bulgaria
• Издателство „Атласи“ • Уикипедия България
• Център за иновации и компетентности • Time Heroes
• Геолого-географски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“
• Катедра „География“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

В МЕДИЙНО ПАРТНЬОРСТВО С „Нова Броудкастинг Груп“ АД

ГЕНЕРАЛЕН СПОНСОР Издателство „БУЛВЕСТ 2000“

ПРОГРАМА НА ФЕСТИВАЛА

21.04.2018 г., събота

- 10:00 – 13:00 Регистрация на участниците (*Доходно здание*)
 11:30 – 12:30 Дроновете в географската наука (*демонстрация пред Доходно здание*)
 13:00 – 14:00 Официално откриване на фестивала (*Доходно здание*)
 14:00 – 15:45 Географски презентации (*Доходно здание*)
 „БЪЛГАРИЯ – география на свободата“, доц. Г. Бърдаров
 „АНТАРКТИДА – непознатата Южна земя“, проф. Хр. Пимпирев и БАИ
 „ГЕОГРАФИКА – технологичното лице на географията“, доц. Ст. Димитров
 „ГЕОГРАФ БГ – година на промяната“, гл. ас. Д. Желев
 17:00 – 18:00 Географиада (*дейност за ученическите отбори, квалификационен кръг, СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“*)
 20:00 – 23:00 Официална вечеря (*за регистрирани участници*)

22.04.2018 г., неделя

- 07:45 – 09:45 Разходка с изненади (*индивидуално ученическо състезание, СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“*)
 08:30 – 09:45 Географско образование (*семинар за учители, СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“*)
 11:00 – 12:00 Географиада (*финал, Доходно здание*)
 12:00 – 12:15 Награждаване и закриване на фестивала (*Доходно здание*)

20.04.2018 г., петък – Предфестивални събития

- 18:00 – 19:00 „Светът и всичко в него“ – публична лекция и среща с пътешественика Симеон Идакиев (*зала „Европа“, Доходно здание*)
 19:00 – 20:00 „Аз още броя дните“ – презентация на доц. Георги Бърдаров във връзка с дебютния му роман (*зала „Европа“, Доходно здание*)

- Организаторите запазват правото си да правят промени в програмата при възникване на непредвидени обстоятелства.

Фиг. 1. Официален плакат на Българския географски фестивал – Русе 2018

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ”

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

ПОЗДРАВИТЕЛЕН АДРЕС

ДО ОРГАНИЗАТОРИТЕ НА
БЪЛГАРСКИЯ ГЕОГРАФСКИ ФЕСТИВАЛ – РУСЕ 2018

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ ГЕОГРАФИ,

От името на ръководството и академичния състав на Историческия факултет и катедра „География“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ Ви поздравяваме най-сърдечно с реализирането на настоящата проява.

Провеждането за четвърта поредна година на Българския географски фестивал е гаранция за успех, традиция и устойчивост. Тя е свързана и с отбелязването на 150-годишнината от рождението на Патриарха на българската география акад. Анастас Иширков, което е доказателство за безрезервно преклонение към достойното му дело.

Уважаеми участници, почитайки своите учители географи, наши дълг е да помним и продължим делото им. Нека работим за съхраняване на нашата идентичност и за разширяване на българските географски успехи. Съвместното участие на ученици, студенти, учители, преподаватели, представители на бизнеса и на обществеността ще даде възможност за обмяна опит и за намиране на решения на редица проблеми.

Позволете да отправим своите най-сърдечни благодарности към домакините от Русе – града с най-автентична европейска визия и пример за привлекателна културно-туристическа дестинация.

Пожелаваме Ви сили в опазването и умножаването на географските успехи!

ПРОФ. Д.И.Н. ИВАН ТЮТЮНДЖИЕВ
Декан на Исторически факултет

ДОЦ. Д-Р ДИМИТЪР СИМЕОНОВ
Зам.-декан по учебната дейност на ИФ и председател на БГД – клон В. Търново

гр. Велико Търново
21.04.2018 г.

Фиг. 2. Поздравителен адрес от ИФ и катедра „География“ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Фиг. 3. Научна презентация в СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“

Фиг. 4. Почетният член на БГД Симеон Идакиев по време на публичната му лекция

Фиг. 5. Участници в географския фестивал преди откриването му

Фиг. 6. „Аз съм географ“

Фиг. 7. Фестивалната карта на България

Фиг. 8. Фестивални срещи

Фиг. 9. С ученици на фестивала

Фиг. 10. Щанд на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Фиг. 11. Географски издания за малки и големи

Фиг. 12. Пред щанда на СУ „Св. Климент Охридски“

Фиг. 13. Официално откриване на фестивала с химна на Република България

Фиг. 14. Госпожа Петя Лазарова приветства участниците във фестивала от името на РУО – Русе.

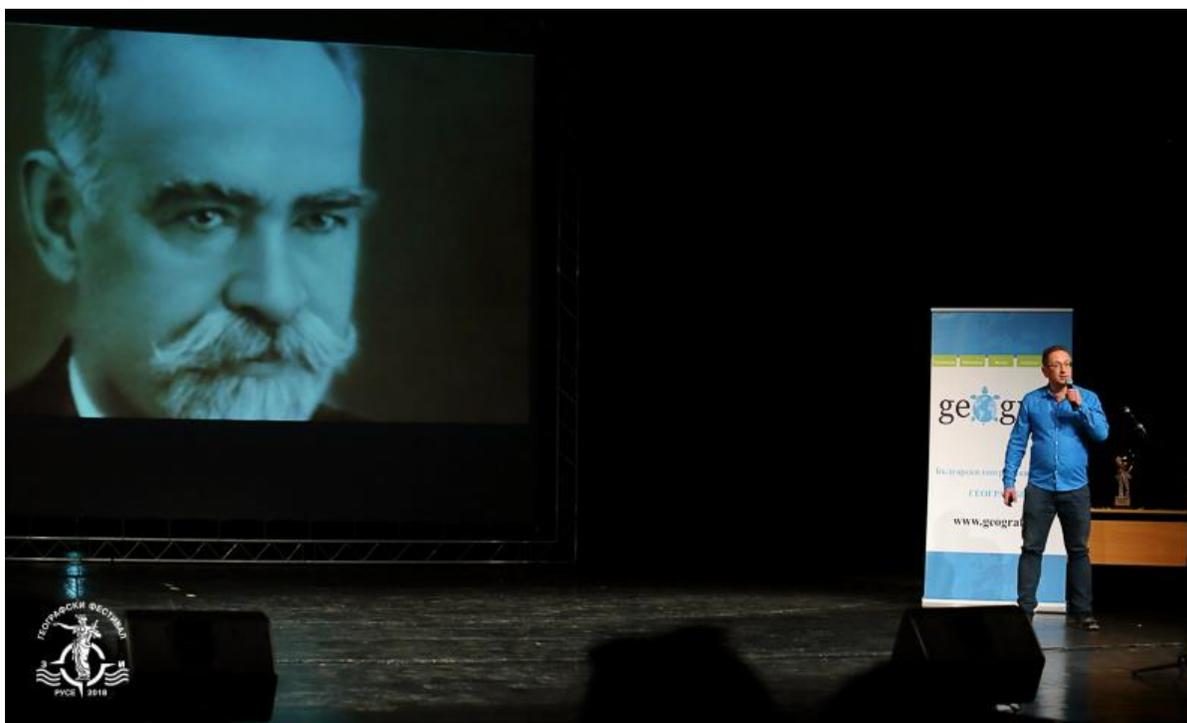
Фиг. 15. Доц. Стоян Недков приветства участниците във фестивала от името на БГД.

Фиг. 16. Танцова програма при откриването на фестивала

Фиг. 17. Откриване на фестивала с добро настроение и българска музика

Фиг. 18. Доц. Георги Бърдаров

Фиг. 19. Проф. Христо Пимпирев

Фиг. 20. Доц. Стелиян Димитров

Фиг. 21. Димитър Желев от Географ БГ

Фиг. 22. Географиада – квалификационен кръг

Фиг. 23. Г-жа Добромира Николова, директор на СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“ приветства учители, участващи във фестивала, в своето училище.

Фиг. 24. Разходка с изненади

Фиг. 25. Тест (изненада) след разходката

Фиг. 26. Учителски семинар по време ученическото състезание

Фиг. 27. Географиада - финал

Фиг. 28. За поредна година победителите се излъчиха след „дузпи“.

Фиг. 29. Победителите от отборните и индивидуалните формати на сцената на Доходното здание в Русе

Българското географско дружество отбеляза достойно юбилейната 2018 г.

Гл. ас. д-р Димитър Желев
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
e-mail: dimitar@geograf.bg

За географската общност в България 2018 г. се превърна в период на консолидация, гордост и надежда. Причината бе отбелязването на поредица от знакови годишнини. На 19 март 2018 г. се отбелязаха 120 години откакто акад. Анастас Иширков изнася първата лекция по география в Софийския университет, с което се полага началото на университетската география в България. На 5 април 2018 г. се навършиха 150 години от рождението на основоположника на географската наука в страната акад. Анастас Иширков, а Българското географско дружество (БГД) навърши 100 години от създаването си на 9 ноември 2018 г.

Всички тези събития демонстрираха, от една страна, поводи за гордост на географите в България, а от друга – поставиха на изпитание съвременната географска общност по отношение на нейното единство и достойнство. В историята на българската нация моментите на национално единение са рядкост. Членовете на Българското географско дружество и най-вече на инициативния комитет, организиращ честванията, успяха през 2018 г. да демонстрират умения за добра екипна работа и чувство за принадлежност към една истинска общност. Още от средата 2017 г. УС на Българското географско дружество инициира поредица от работни срещи, които да положат основите на юбилейните чествания. Още тогав бяха утвърдени и юбилейните логота на честванията – на английски и на български език (фиг. 1).

Мащабът на честванията и дейностите покрай тях са без аналог за българската география в най-новата ни история. Те получиха широк медиен и обществен отзвук. В рамките на 2018 г. бяха организирани:

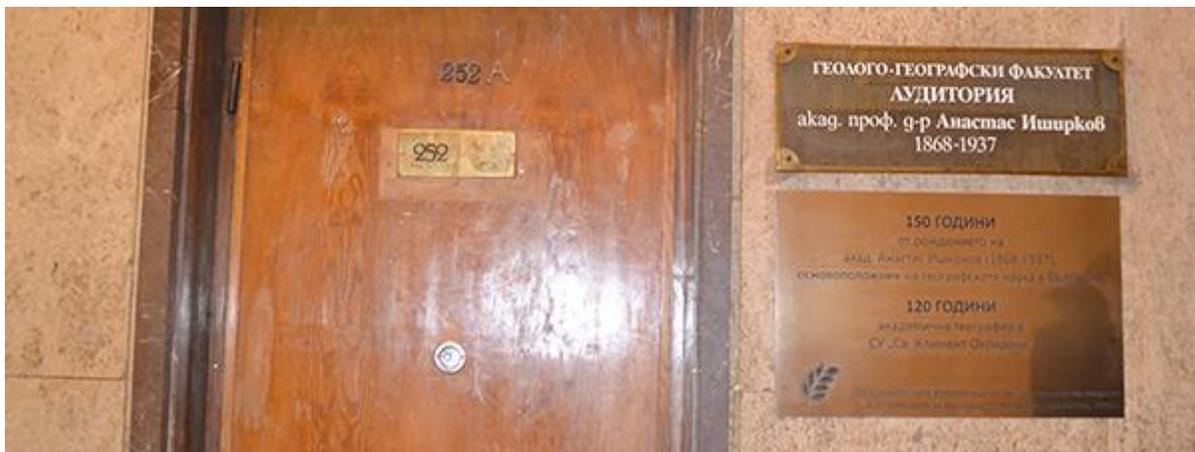
- [Юбилейна научна сесия в аулата на СУ „Св. Климент Охридски“ чест на 150-та годишнина от рождението на акад. Анастас Иширков](#) (фиг. 3, 4 и 5);
- Валидиране на юбилейна пощенска карта на „Български пощи“ в чест на 150-годишнината на акад. Анастас Иширков (фиг. 6);

- Откриване на паметна плоча в сградата на Ректората на СУ „Св. Климент Охридски“ в чест на 150-годишнината от рождението на акад. Анастас Иширков и 120 години от първата лекция по география (фиг. 2);
- Полагане на цветя пред бюст-паметника на Анастас Иширков в СУ „Св. Климент Охридски“ (фиг. 7);
- [Тържествено честване на 150-та годишнина от рождението на акад. Анастас Иширков в с. Професор Иширково](#) (фиг. 8);
- Изработване и откриване на [документална фотоизложба в СУ „Св. Климент Охридски“](#), посветена на 150-годишнината от рождението на акад. Анастас Иширков (фиг. 11);
- Изработване и откриване на документална фотоизложба в СУ „Св. Климент Охридски, посветена на 100-годишнината от основаването на БГД;
- Представяне на [документалните фотоизложби в Пловдив](#) и в Стара Загора (фиг. 12);
- Организиране на документална архивна изложба в Университетска библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“;
- [Посвещаване на Българския географски фестивал – Русе 2018](#) на 150-годишнината от рождението на акад. Анастас Иширков и 100-годишнината от основаването на БГД;
- [Организиране на „Географски редактор“ в Уикипедия на български език](#) – кампания за обогатяване на географското съдържание на Уикипедия на български език и селекция на статията „[Анастас Иширков](#)“ за избрана статия, т.е. призната за еталон на пълна енциклопедична информация;
- Възстановяване на [списанието на „Известия на Българското географско дружество“](#);
- Провеждане на [международна научна конференция „Smart Geography“](#) в София под патронажа на президента на Република България Румен Радев (фиг. 9 и 10);
- Поставяне на [паметна плоча по случай 100 години Българско географско дружество](#) в сградата на Софийския университет;
- Изработка на поредица от сувенири, посветени на 100-годишнината на БГД: тениски, шапки, календари, вино и др.
- Издаване на книгата „[Непознатият и неразпознатият Анастас Иширков](#)“ на доц. Пело Михайлов;

- Издаване на книгата „Задача и съдържание на днешната географическа наука“ на Анастас Иширков;
- Издаване на автобиографията на Анастас Иширков;
- Презентация [„България – география на свободата“](#) на доц. Георги Бърдаров, представена на Българския географски фестивал – Русе 2018 и на Софийския фестивал на науката 2018;
- В рамките на 2018 г. на Анастас Иширков и БГД бяха посветени редица други издания, публикации и събития (фиг. 13).

Фиг. 1. Юбилейните логa на Българското географско дружество

Фиг. 2. Новата паметна плоча пред 252 ауд. в Ректората на Софийския университет

Фиг. 3. Доц. д-р Георги Бърдаров, зам.-декан на Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ приветства участниците в юбилейната научна сесия.

Фиг. 4. Доц. д-р Стоян Недков, председател на Българското географско дружество (2014 – 2018), приветства участниците в юбилейната научна сесия.

Фиг. 5. Проф. Марияна Николова, Национален институт по геофизика, геодезия и география на Българската академия на науките, приветства участниците в юбилейната научна сесия.

Фиг. 6. Валидирана пощенска карта в чест на Анастас Иширков и Българското географско дружество

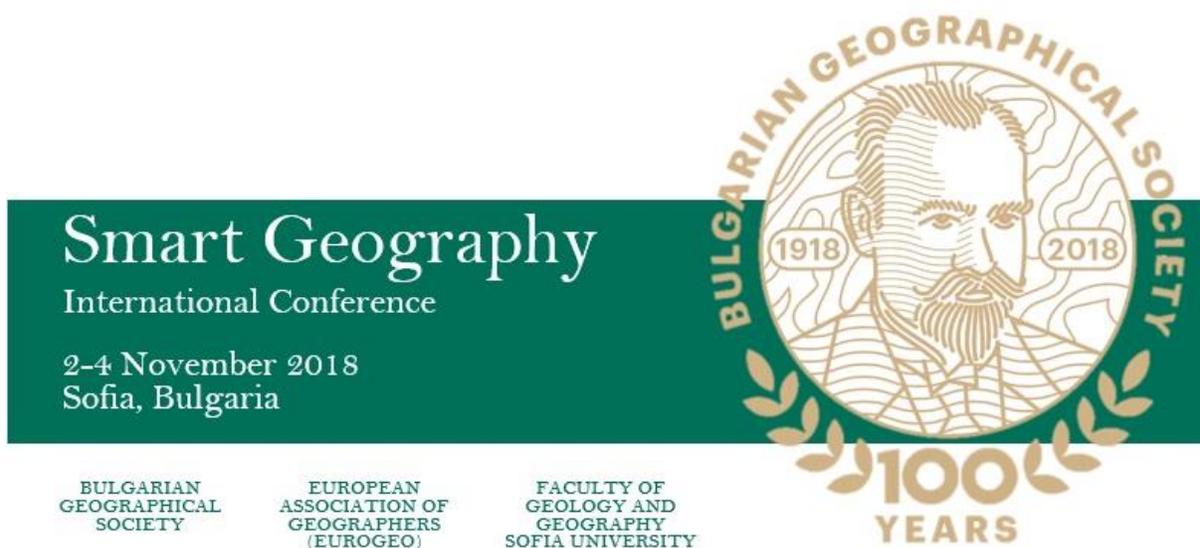

Фиг. 7. Венец от студентите и преподавателите в ГГФ

Фиг. 8. Приветствие от доц. Климент Найденов, председател на Българското географско дружество (от ноември 2018 г.) на тържеството в с. Професор Иширково

100 YEARS BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

Smart Geography
International Conference
2-4 November 2018
Sofia, Bulgaria

BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY
EUROPEAN ASSOCIATION OF GEOGRAPHERS (EUROGEO)
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY SOFIA UNIVERSITY

100 YEARS

Фиг. 9. Банер на международната конференция „Smart Geography“

Фиг. 10. Участници в международната конференция „Smart Geography“

Фиг. 11. Откриване на документална фотоизложба в Софийския университет

НБ „ИВАН ВАЗОВ“ – ПЛОВДИВ
 БЪЛГАРСКО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО
 ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
 НА СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
 НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ПО ГЕОФИЗИКА,
 ГЕОДЕЗИЯ И ГЕОГРАФИЯ ПРИ БАН

представят изложба

**„150 години от рождението
на акад. Анастас Иширков“**
основоположник на географската наука в България

11 – 27 септември 2018 г.

Откриване:
 11 септември 2018 г.
 11.00 ч.
 фойе Изкуствотeka на
 НБ „Иван Вазов“ – Пловдив

Анастас Иширков

Фиг. 12. Покана за документална фотоизложба в Пловдив

Географски изследвания

Първите сведения за географски наблюдения и описания на територията на България са от началото на XIX век. Те са свързани с името на френския географ и геолог Ами Буе, който неколнократно посещава Мизия, Македония и Тракия. Неофит Рилски изработва първия у нас глобус ¹⁶. Интересни географски бележки се откриват в книгата на австро-унгарския учен Феликс Каниц, наречена „Дунавска България и Балканът“.

Географията започва да се изучава за пръв път в Софийския университет през 1898 г. Първи професор по география е Анастас Иширков ¹⁵. През XX век започва бързото развитие на географските изследвания. През 1918 г. е създадено Българското географско дружество.

Сред най-известните географи са Жеко Радев, Иван Батаклиев, Димитър Яранов, Анастас Бешков и др. И днес специалисти географи работят по редица въпроси, свързани с природата, населението, стопанството и екологичните проблеми на страната.

¹³ Устието на Резовска река

¹⁵ Анастас Иширков

Да научим още за...

Академик Анастас Иширков е първият български изследовател географ. Роден е през 1868 г. в град Ловеч. Специализира във Франция и Германия. Създател е на университетската география. Постава основите и развива българската физическа и икономическа география. През 1906 г. е избран за академик. Ректор е на Софийския университет през периода 1915 – 1916 г. Основател и председател е на Българското географско дружество. Негови трудове са преведени в редица европейски страни ¹⁶.

Фиг. 13. Учебно съдържание за Анастас Иширков и Българското географско дружество в учебник по География и икономика за 7. клас на издателство „Булвест 2000“

Случилото се през 2018 г. може да се отъждестви като успех за географската общност в България. То е категорично ясен индикатор, че Българското географско дружество функционално обединява географите около своята организационна кауза и просветителска дейност, защото „дела трябват, а не думи!“ Организацията си поставя ясни цели и постига конкретни резултати, които допринасят за утвърждаването на обществения образ на географията и популяризирането на географската професия в страната.

Успешното отбелязване на годишните е достоен акт от страна на съвременното поколение георафи в памет на първопроходците на нашата наука и с почит към делата им. Същевременно мащабните събития от изминалата година загатнаха за потенциала и възможностите, които Българското географско дружество има за работа в международен и национален план по отношение на научни, образователни и културни форуми.

180 години от рождението на Старозагорския митрополит Методий Кусев – обзор на честванията

Благовест Илиев

Експерт „Връзки с обществеността“, Старозагорска света митрополия

e-mail: blagovest_iliev1@abv.bg

Палитрата от събития, посветени на честването на 180 години от рождението на митрополит Методий Кусев съвпадна с празника на град Стара Загора – 5 октомври, а сред гостите бе и Негово Светейшество Българският патриарх Неофит, придружен от Св. Синод на БПЦ – БП.

Празничният 5 октомври през 2018 г. започна с Божествена Св. Литургия в храм „Св. Николай“, гр. Стара Загора, където с камбанен звън посрещнаха Негово Високопреосвещенство Старозагорският митрополит Киприан, След приключването на службата владиката, областният управител Гергана Микова, кметът на града Живко Тодоров, заместниците им и представители на местната и държавната власт, поведоха шествието до парк „5-ти октомври“, където бяха поднесени венци и цветя на паметника „Защитниците на Стара Загора“.

„Ще разпеем с думите на псалмопевица: Какво да сторя за всички благодеяния, които Господ ни изпрати? И ето днес, събрани в името на Бога, на празника на Стара Загора и на нашата родна история, възхитени от подвига на всички онези предшественици наши, които съхраниха православните ни традиции, общобългарските народни традиции и християнските и семейни добродетели. Ето днес всички възпитаници на онова време сме

заедно, за да ги предадем в бъдещето на нашата родна българска история и нашата родна прекрасна Стара Загора. Благопожелавам на всички да имате крепко здраве, мир и душевно спокойствие, благопросперитет на нашия роден град, мъдрост на всички, които ни управляват, мъдрост и за нас, за да може да възприемаме всичко ново, което се сътворява в името на нас, гражданите на България. Ако някой се усъмни, нека изчака, за да се увери, че наистина всичко се прави за добро, а доброто е от Бога, а щом е от Него, значи е над всички ни. Честит и благословен празник на нашата Стара Загора – перлата на Равна Тракия.“, приветства старозагорците, събрали се на Античния форум, митрополит Киприан, след отслужване на празничен водосвет за града и живеещите в него.

Малко след 17:00 часа на кръстовището на булевардите „Цар Симеон Велики“ и „Княз Александър Батенберг“, пред парк „Тракия“, митрополит Киприан посрещна Чудотворната икона на Пресвета Богородица „Скоропослушница“ от гр. Ананиев, Украйна. Освен пред нея миряните се поклониха пред икона на Св. Киприан и пред извезана плащеница, която идва от Яш, Румъния и е стояла върху мощите на св. Петка. Дрехата, донесена от протосингела на Софийска митрополия архимандрит Василий, е подарък от Румънския патриарх Даниил I за Българския патриарх Неофит.

„Иконата дойде тук от Бога и за всички нас, за да може да осъзнаем своята същност на православни християни и че без Него нищо не може да вършим. Най-вече, за да може молитвата на майката Божия Скоропослушница да ни спомага и закриля, да ни дава сили, мир, здраве, вдъхновение и православна Христова любов. Обичани в Господа мои чеда, днес, на празника на град Стара Загора, с благословието на Светейшия Български патриарх Неофит и Св. Синод на БПЦ, на които изказвам братската си обич и благодарност, Вие имате възможност да бъдете заедно, събрани в името на Господа наш Иисус Христос, на майката Божия, които са наши спътници в живота и закрилници днес. Има ли любов към Бога, има любов към всеки нас. Нека да е благословен празникът ни, и Божието благословение и милост да бъде всякога върху вас.“, обърна се към стотиците миряни в храм „Св. Николай“ митрополит Киприан.

В църквата бе отслужено вечерно богослужение, в което участваха Любомир Игнатов и квартета при Шипченския манастир „Св. Рождество Христово“ с диригент Мария Бошнакова.

Ето и историята на иконата:

Светинята на Дохиар е иконата „Света Богородица Скоропослушница“. Историята на манастира разказва, че през 1664 година Господ прославил Своята Пречиста Майка със следните чудни събития. Образът на Дева Мария бил изписан на стената на монашеската трапезария, там имало проход, през който често минавал монахът, отговарящ за трапезарията. Един ден послушникът Нил чул преминавайки следните думи: „Не преминавай с димящи ястия покрай мен и не опушвай моя образ“. Нил не се вслушал в тези думи и един ден чул следните слова: „Монаше, ти не си достоен за това звание! Дълго ли ще опушваш моя образ?!“.

Нещастникът паднал пред иконата на колене в покаяна молитва и сълзи до момента, когато на сутрината, ослепял не го намерили братята. Изплашените монаси решили да правят ежедневно молебен пред иконата, преградили специално помещение, където стоял образът. Ослепялият монах не се откъсвал от светия образ, докато Богородица не му проговорила отново. Тя му казала следното: „Нил, твоята молитва е чута, и ти си простен. Нека от сега нататък всички братя и православни християни се обръщат в своите нужди, и аз никого няма да оставя нечут и моят образ ще се нарича Скоропослушница, защото аз ще давам бърза милост за всички, които с благоговение се обръщат към мене“.

След това монасите заградили прохода, така че вече никой да не преминава и построили параклис в чест на иконата, като украсили с красиви стенописи. Пред иконата сложили постоянно горящи кандила. Тук се случили много чудеса и изцеления. През лятото на 1996 година чудотворната икона предоставила неவிжданo благоволение както за монасите, така и за православните християни. Зад иконата имало позлатена част и реставраторът Антоний Глинос разкрил стенопис, датиран от 1563 година, който бил самата чудотворна икона.

В съботния 6 октомври, точно в 9:30 бе даден стартът на тържествената сесия на Общинския съвет в Стара Загора. С отличие „Почетен знак на Стара Загора“ за съществен и значим принос за развитието на общината и заслугите към нейните граждани бяха удостоени номинираните за почетни граждани, но не събрали достатъчно гласове от местните старейшини – председателят на НЧ „Св. Климент Охридски“ д-р Иван Аяров и легендарният борец Иван Иванов, както и художникът Христо Танев, автор на герба и знамето на Стара

Загора и комисар Стоян Колев, директор на Регионална дирекция „Противопожарна безопасност и защита на населението“.

Преди официално да открие научната конференция, посветена на дядо Методий, Негово Светейшество Българският патриарх Неофит връчи орден „Св. Ап. Карп I-ва степен“ на кмета на община Стара Загора Живко Годоров. Решението за това е на Епархийския съвет на Св. Старозагорска митрополия. Патриарх Неофит бе удостоен със знак за особени заслуги на община Стара Загора, а митрополит Киприан – с благодарствен плакет за заслуги от името на кмета Живко Годоров и община Стара Загора. Отличията връчи Председателят на Общинския съвет Таньо Брайков.

„Поднасяме ви този орден не само за заслугите Ви като градоначалник и достойните Ви дела за утвърждаване на авторитета на БПЦ – Българска патриаршия, но и като ясно послание, че родната ни Църква оценява по достойнство всеки труд в подкрепа на народа ни, на нашите братя и сестри, и на спасителната ни вяра. Вие направихте и правите много народополезни дела за нашата прекрасна Стара Загора – престолния град на Старозагорска епархия, и се потрудахте да бъде още по-обаятелна „перлата на Равна Тракия“, както обичаше да назовава града ни блаженопочиналия митрополит и мой духовен отец дядо Панкратий. Римските философи имат поговорка, в която се казва „Времето разкрива всичко“. Това безспорно е така, а годините от първия Ви мандат и сега при втория, разкриват не само привързаността Ви към Стара Загора и нейните жители, но и огромното Ви желание, подплатено с много дела, нашият град да бъде едно от най-предпочитаните места за живеене в Родината ни, което благодарение на Вас и ръководения от Вас екип се случва. С Вашите дела Вие подпомагате духовния възход на Стара Загора. Божие то благословение да пребъдва над Стара Загора, над нашия български народ, над нашата прекрасна родина – България“, каза митрополит Киприан от трибуната на зала „П. Р. Славейков“.

„Синовен и свещен наш дълг и историческа отговорност е за светата ни Православна църква да помни и да почита паметта на всички свои достойни предци, отдали силите и живота си за нейното съграждане през вековете и за осъществяването на нейната свята и спасителна мисия. Сред всички тях особено ярко грее образът на един от достойните синове на православния български народ и заслужил архипастир на светата ни Църква – приснопаметният и многообичан от целия ни православен народ

Старозагорски митрополит Методий. В годината, когато се изпълват 180 години от неговото благословено рождение, за нас е висока чест и истинска духовна радост да открием настоящата научна конференция, посветена на неговата светла личност и епохално дело – не само за богоспасаемата Старозагорска епархия, но и за цялата ни света Църква, отдавна оценила и признала значителната роля и заслуги на митрополит Методий. Въпреки това личността и делото му и до днес продължават да заслужават вниманието на историците и да бъдат обект на изследване и доразкриване, защото стореното и оставеното от него за бъдещите поколения е истински богато по своите мащаби и е светъл пример за ревностно църковно-обществено служение. Ето защо в този празничен ден, полагайки началото на настоящата научна конференция и на тържествата по повод годишнината на митрополит Методий, изказваме всесърдечна благодарност от наше име и от името на Св. Синод на Високопреосвещения ни събрат, Старозагорския митрополит Киприан, и на всички организатори и домакини на настоящото събитие, като благопожелаваме много сили и ревност по Божието дело и мисията на Христовата църква сред православния ни народ, защото паметта за родилите ни в Господа предци и почитта ни към тях са сигурна гаранция за напредъка и благопреуспяването ни като достойни чедра на Църквата и Родината. Божието благословение да бъде над всички Вас и над цялата ни света Православна църква!“, каза при откриването на конференцията Българският патриарх Неофит

В конференцията с научни доклади се включиха д-р Николай Атанасов, проф. Петко Петков, д-р Румяна Лечева и директорът на ТД „Държавен архив“ Галинтин Караславов. Доклад изнесоха и близки на блаженопочившия Старозагорски митрополит Методий Кусев, след което бе излъчен документален филм за делото и живота му, реализиран от екипа на Телевизия СКАТ. Старозагорският митрополит Киприан благодари на Областна администрация и община Стара Загора за доброто и успешно партньорство в организацията на честванията, на всички участници в конференцията и на екипа, който създаде филма, в който се видя нов прочит на живота на дядо Методий и делото му, което носи българщина и вяра – добродетели така необходими за нашето младо поколение.

През деня патриархът освети ремонтираната сграда на неделното училище към храм „Св. Троица“. „Нека това малко усилие, което ние в нашата енория правим, да се разпали

като огън в нашия град и цялото ни отечество!“ каза секунди след освещаването отец Евгений Димитров, председател на църковното настоятелство при храма.

За близо 18 години стотици старозагорски деца са заявили своята свободна воля и са преминали през Неделното училище. Днес то се посещава от 70 деца, като най-малките са едва тригодишни. В обновената сграда е изградена рампа за деца с увреждания, подредена е библиотека и зала за занимания. Ремонтът на сградата е струвал над 30 хиляди лева, събрани чрез дарения и ред благотворителни инициативи, организирани от самите деца, които поздравиха с програма гостите на празника. Припомняме, че през 1999 година, Българският патриарх, тогава Доростоло-червенски митрополит и вр. и. д. Старозагорски митрополит е осветил параклиса към храма.

Гостите поднесоха венци пред паметника на митрополит Методий Кусев, разположен в подножието на парк „Аязмото“, след което посетиха сградата на Старозагорската митрополия. Изключителен интерес за всички предизвикаха домашните любимци на дядо Киприан – две кученца от породата чау-чау.

В неделния 7 октомври, Българският патриарх Неофит оглави Божествената св. Литургия в катедралния храм „Св. Николай Мирликийски Чудотворец“. В нея се включиха и представители на Св. Синод на БПЦ, поместните православни църкви, Вселенската патриаршия, Румънската патриаршия, Кипърската църква и други. Стотици изгледаха службата на монтирана видео стена в градинката пред храма, тъй като той се оказва тесен за всички желаещи да присъстват на службата.

Мелнишкият епископ Герасим прочете решението на Св. Синод, с което храм „Св. Николай“ става катедрален.

„Днес е ден на голяма радост за православните християни от Старозагорска епархия. С Божията милост в 109-тата годишнина от построяването и освещаването на храм „Св. Николай Мирликийски чудотворец“, той отново да блесне с онзи блясък, който нашите предци са вложили за неговата благоукраса и духовен живот. И така, с Божията помощ, чрез молитвите на всички Ви, този храм отново беше възроден и с благодатта на Светия Дух осветен. Нека Бог да даде този храм, наистина да бъде радост и утеха за всички, които ще влязат в него. Бих искал да благодаря на всички, които са допринесли за възраждането на тази величествена катедрала. На Негово Светейшество Българския Патриарх Неофит, на Св. Синод и на всички Архиепископи, които взеха участие в св.

Богослужба. На Негово Високопреосвещенство Западно- и Средноевропейски митрополит Антоний, който благослови, като временно управляващ Старозагорска епархия, започване реставрацията, на Негово Високопреосвещенство Старозагорския митрополит Киприан, под чието вещо ръководство бе реставриран и благоукрасен този величествен храм. За финал, но не последно място благодаря на реставратора Лука Делийски за усърдната работа. “, изрази радостта си председателят ставрофорен свещеноиконом Емилиан Димов. Той бе удостоен с орден „Св. Игнатий Старозагорски“ за особени заслуги към Старозагорска епархия, респективно за храм „Св. Николай Мирликийски чудотворец“, а Мина Николова-Ангелова – с орден Св. ап. Карп I-ва степен, за особени заслуги към БПЦ – БР, респективно Старозагорска епархия.

„Вглеждайки се в делото и народополезния живот на първия Старозагорски митрополит Методий, ние виждаме и особения промисъл Божии, в дните, когато отдаваме почит към достойния архиерей да провъзгласим за Катедрален храм този, чиито строеж е започнат с благословията на неговата ръка. Благодарим на Всеблагия Бог за милостта му, благодаря на всички, които с присъствието си изпълняват Божията воля да бъдем в „пълно единство“. Изказваме нашата синовна признателност към Вас, Ваше Светейшество, като още веднъж Ви засвидетелстваме нашата обич и уважение към Вас и Вашето богоблагословено архипастирско дело. Вие сте първоиерархът на родната ни Църква, съхранила и пренесла през времето светото православие.“, каза в словото си митрополит Киприан.

„В светлите тържествени за Стара Загора дни, когато този прекрасен град чества своя официален празник, по Божия милост се удостоихме да изпросим от Всеподателя Бога Неговата божествена помощ и закрила за всички нас – за този град и за цялото ни скъпо Отечество. Радостта ни е още по-голяма, защото храмът, който ни събира днес за нашето общо благодарение към Небесния ни Отец, се провъзгласява за Катедрален храм на богохранимата Старозагорска епархия и заема полагащото му се място като център и сърце на църковно-богослужебния живот в цялата епархия.

Нека това ново начало, което се полага днес тук, бъде добро и благословено от Бога, защото само с Неговата благодатна помощ можем да принасяме с успех своя дял от голямото богочовешко дело на светата Христова Църква и уверено да вървим напред по спасителния път на светото Православие, като се утвърждаваме в апостолската и

отеческа вяра, завещана ни вярно от нашите приснопаветни предци. Нека този така велелепен храм и истински свят Божи дом, бъде за всички вас място за богоблаговолено общение в молитвата, за духовно възрастване, непомятана радост и благоволение на всяко доброполезно дело в този град и в цялата Старозагорска епархия.

По молитвите и небесното застъпничество на дивния Божи угодник и Чудотворец Николай Мирликийски, на Пресветата наша Владичица и всякога Дева Богородица и на всички светици Божията любов, Неговата велика милост и общението в Светия Дух да бъдат с всички нас!“, обръна се към миряните в края на службата патриарх Неофит.

С кръщаването на пет момченца в катедралния храм започна второто издание на кампанията „Направи го за България“, която има за цел да насърчава раждаемостта като помага на родителите, децата им да приемат св. Кръщение. Други 26 бяха кръстени в храм „Св. Въведение Богородично“.

През миналата година кампанията бе осъществена в 9 града в страната, и в нея са се включили близо 10 000 души – бебета, деца, родители, роднини, близки и приятели. Инициаторите на идеята с радост споделят за изповедта на една майка, която по време на миналото издание се е разубедила да направи аборт, а през настоящата, вече като щастлива родилка, очаква да кръсти новороденото си дете. Кръстник на едно от децата – Янислав Генчев, стана градоначалникът Живко Годоров.

На честванията присъстваха Сливенският митрополит Иоаникий, Великотърновският митрополит Григорий, Пловдивският митрополит Николай, Врачанският митрополит Григорий, Западно- и Средноевропейският митрополит Антоний, Н.В. митрополит Атенагорас Белгийски от Вселенската Патриаршия, Тернопольски и Кременецки митрополит Сергей, Н.П. епископ Порфирий Неаполски от Кипърската църква, Н.П. епископ Виктор Коцаба от Украинската църква, Мелнишки епископ Герасим, Знеполски епископ Арсений, Велички епископ Сионий, Архимандрит Василий Савов – протосингел на Софийска митрополия, Архимандрит Нектарий Йоану, Архимандрит Емилиянос Богиану, Архимандрит Атанасий Султанов, стварофорен иконом Нелуц Опрля, представител на Румънската патриаршия в България, свещеници от Московска Патриаршия и други. Сред официалните гости бяха заместник-председателят на НС Емил Христов, народните представители Радостин Танев и Донка Симеонова, областният управител Гергана Микова, кметът на община Стара Загора Живко Годоров, председателят на

Общинския съвет Таньо Брайков, заместник-кметовете Иванка Сотирова, Красимира Чахова и Янчо Калоянов, заместник-областните управители Петя Чакърва и Красимир Червилков, общински съветници, директорът на РД ПБЗН комисар Стоян Колев, епархийският съветник Деян Русенов, представители на консулството на РБ в Одрин, ОДМВР и институциите в града.

Пред иконата на Пресвета Богородица „Скоропослушница“ през месеца се поклониха в градовете Чирпан, Нова Загора, Харманли, Раднево, Свиленград и Казанлък.

IN MEMORIAM

Мимоза Георгиева Контева (1952 – 2018)

На 7.06.2018 г. загубихме голям приятел, колега, учен и Човек – доц. д-р Мимоза Контева. Внезапната ѝ кончина изненада и покрусил всичките ѝ близки, приятели и познати.

През 2016 г. доц. Контева се пенсионира след 38-годишна научно-преподавателска дейност в катедра „Ландшафтознание и опазване на природната среда“ към Геолого-географския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и направени множество приноси за развитието на природната география и ландшафтознанието като наука в България.

Всеотдаен преподавател с голяма отговорност към обучаваните студенти, принципна в своите оценки и действия, доц. Контева бе пример за всички колеги в Университета. С голямо желание и професионализъм провеждаше практиките по Ландшафтна екология в

Земенския научен стационар. Незабравими за студентите в магистратурата ще останат летните научни теренни експедиции, организирани от доц. Контева и колегите ѝ. Намираше добра дума за всеки, който се обърнеше към нея за съвет и помощ. С голяма отговорност се отнасяше към своите дипломанти и докторанти, всички защитили успешно дипломните и докторските си тези.

Мимоза Контева е родена на 22.12.1952 г. в гр. София. Завършва висшето си образование в Софийския университет "Св. Кл. Охридски", Геолого-географски факултет, специалност География през 1974 г. Защитава една от първите дипломни работи с ландшафтна тематика. Редовен докторант към катедра „Ландшафтознание и опазване на природната среда“. През 1981 г. защитава дисертация на тема „Ландшафти на Карловската котловина и оградните ѝ склонове, тяхното използване и опазване“.

През 1978 г. започва преподавателска работа като асистент по Физическа география на континентите, Физическа география на България, Ландшафтознание и др., води учебни практики по Ландшафтознание и Физическа география на България. Била е на специализация в университета „М. Лутер“ в гр. Хале. През 1995 г. е избрана за доцент. Води основни лекционни курсове за образователно-квалификационна степен бакалавър: Природна география на континентите, Ландшафтна екология, Околна среда и природни ресурси, Природна география на Балканския полуостров, Геоекологични проблеми и защитени територии на избрани региони в света; както и за образователно-квалификационна степен магистър: Ландшафтно картиране и картографиране и Регионални проблеми на природоползването.

Научните ѝ интереси са насочени към изследване структурата и динамиката на ландшафтите, оценката им за нуждите на селското и горското стопанство, рекреацията, геоекологични проблеми и тяхното решаване и др. Участва в разработването на редица практико-приложни теми по линия на НИС – за община Кремиковци, деривацията Джерман – Скакавица, Бурел, Берковска и Козница, Влахина, в проекти на ЕС – като Network for Intercultural Dialogue and Education: Turkey and Bulgaria, Project Number: TR0604.01-03/071 и др. Доц. Контева е автор и съавтор на повече от 70 научни статии и доклади, няколко научно-популярни статии, едно учебно ръководство и две монографии, съставител на атласи за средното училище. Три мандата е член на редколегията на Годишника на Софийския университет, кн. 2 – География. В периода 2002 – 2006 г. е ръководител на катедра Ландшафтознание и опазване на природната среда. През 2003 г. изнася цикъл лекции в университета в гр. Кьолн. Научен ръководител е на повече от 30 дипломанти и двама

защитили докторанти. Участвала е в научни журита за хабилитация и за получаване на научна степен „доктор”.

Тези данни не изчерпват работата на доц. Контева като учен и преподавател. Зад тях се крие и отговорността и прецизността ѝ към работата в различни редакции, комисии и административни звена. Тя бе активен член на Съюза на учените в България, на Българското географско дружество и др. Съвместно сме участвали в десетки експедиции и екскурзии и винаги съм разчитал на помощта ѝ при подготовката и провеждането им.

Позволявам си да споделя и нейното отношение към чудесното ѝ семейство. Винаги с любов и загриженост говореше и споделяше за своите най-близки хора и винаги бе незабавно готова да се отзове при поява на каквито ѝ да е проблеми около близките ѝ.

Ще запомним доц. Контева като човек и учен, изживял достойно своя житейски път, пример за професионализъм и човечност!

Светла ѝ памет!

Румен Пенин

IN MEMORIAM

Никола Стойчев Тодоров

(1955 – 2018)

На 26 октомври 2018 г. ни напусна скъп приятел, незаменим Учител, изтъкнат географ, безрезервно отдаден на науката за Земята, на теренните изследвания и на работата със своите студенти, дипломанти, докторанти, на които толкова много ще липсва – доц. д-р Никола Стойчев Тодоров.

Неоспорими са приносите на доц. Никола Тодоров в областта на природната география и особено за развитие на ландшафтознанието като наука в България. Три години

след завършването на своето висше образование – от 1980 г. той започва работа като специалист в основания през 1974 г. учебно-научен стационар за ландшафтни изследвания към катедра „Ландшафтознание и опазване на природната среда“ на Софийския университет в гр. Земен. Там благодарение на извършените от него комплексни ландшафтни изследвания в различни типове ландшафти се залагат основните на ландшафтно-геофизичните изследвания в страната.

Научноизследователската му дейност продължава с редовна докторантура в Тбилиския държавен университет в периода 1986 – 1990 г. Под научното ръководство на проф. Н. Л. Беручашвили той прави сравнителен ландшафтно-геофизичен анализ на планинските ландшафти в Югозападна България и Източна Грузия, с което допринася за опознаването на ландшафтните особености на Витоша, Земенска и Конявска планина, Западните погранични планини, масивите на Рила, Пирин и Славянка. По това време той е водещият автор в разработването на втората класификационна система на ландшафтите в

страната и създаването на общонаучна ландшафтна карта на България в М 1:500 000, което е един от основните му приноси. Ландшафтната карта е докладвана на последния конгрес на Географите през 1989 г. във Велико Търново, в секция Картография. През следващите две десетилетия тази класификационна система е цитирана и използвана в над 80 регионални ландшафтни изследвания, докторски дисертации и дипломни работи. Ландшафтната карта е поместена като приложение в издаденото през 2004 г. от Никола Тодоров „Ръководство за практически занятия по Природна география на България“. По-късно тя заема достойно място в колективната монография „Ландшафтна география на България“ от 2011 г., резултат от съвместното му научно сътрудничество с именитите географи Ангел Велчев, Румен Пенин и Мимоза Контева. Вследствие на натрупаните през годините нови данни, ландшафтната карта е допълнена и коригирана, като през 2014 г. е публикувана в М 1: 1 000 000 в монографията „Ландшафти на България – пространствена структура“ от 2014 г. (в съавторство с А. Велчев). През 2016 г. на международна научна конференция в гр. Вършец той докладва „Актуализация на класификационната система на ландшафтите в България“, която през 2017 г. е публикувана в списание „Проблеми на географията“ (в съавторство с А. Велчев и М. Контева). На основата на ландшафтната карта от 1989 г. през 2003 г. А. Велчев, Н. Тодоров и Р. Пенин предлагат ландшафтно-екологично райониране на България.

Изключително важен и приносен момент в научноизследователската му дейност е и разработената класификационна система на антропогенните изменения и нарушения на ландшафтите в България, публикувана през 1997 г. В светлината на възможностите за приложение на ландшафтно-геофизичните изследвания при решаване на екологични проблеми, той разработва многостепенна класификационна система, в която умело интегрира вертикалната градация – таксономията с хоризонталната диференциация на определено таксономично ниво – типологията. Така по „вертикала“ той отчита факторите, водещи до антропогенните изменения и въвежда таксони (клас-тип-род-вид) в антропогенен и функционален план, а по „хоризонтала“ обособява всички съвременни природно-териториални комплекси според характер и степен на изменение на природната среда в четири категории в рамките на род ландшафти (незначително-средно-силно-екоцид-геоцид).

Богато е неговото творческо наследство – многобройни самостоятелни и съавторски научни публикации за специфични в ландшафтно отношение територии от страната: субалпийски ландшафти в Западна България; планински умерени хумидни ландшафти в басейна на р. Струма; понтийски и субпонтийски ландшафти в Странджа; хидроморфни и субхидроморфни ландшафти в централните части на Дунавската равнина; карстови ландшафти в Беляковско плато; планински семиаридни и семихумидни ландшафти в Земенска планина; високопланински горско-храстови ландшафти и много, много други, в които важно място е отделено и на проблема за изменението на ландшафтите под влияние на антропогенната дейност с мерки за решаването му.

В последните години има значимо участие в няколко последователни изследователски проекта за оценка на състоянието на съвременните ландшафти и геоекологичните проблеми в Габерска котловина – Бурел, по южните склонове на Витоша, в планините Берковска и Козница, в планините Влахина, Малешевска и Огражден, Осоговска и др.

Академичният му професионален път е свързан с две висши учебни заведения в България – Софийски университет „Св. Климент Охридски“, където през 1990 г. е назначен като асистент, а през 2004 г. е избран за доцент и Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ – от учебната 2004 – 2005 г. Чете основни и специализирани курсове в бакалавърски и магистърски програми по География: Ландшафтознание, Геофизика на ландшафта, Антропогенно ландшафтознание, Ландшафтна география на България, Природна география на България, География на почвите и биогеография и др. Вдъхновява поколения студенти и много млади изследователи със своята ерудиция и ораторски умения.

Доц. Никола Тодоров беше мой учител, научен ръководител, колега, мой духовен баща! Любим сезон за срещите ни във Велико Търново за мен беше есента – много често след часовете вървахме пеша от Университета към центъра на града и той ме учеше как да разпознавам дърветата по есенната им окраска, не спирахме да коментираме особеностите и разпространението на дървесните видове и какво ли още не и времето минаваше сякаш за миг. Тази есен обаче вместо разпалено да обсъждаме промените в природата, вървейки по обичайния ни маршрут, ние се сбогуваме с него. Но той ще бъде винаги до мен, не само през есента, а през всеки сезон от годината... Ще чувам насърчителните му думи, че знам и мога, че ми вярва! Неговите уроци – професионални и житейски – ще останат завинаги в сърцето и съзнанието ми, ще прозират във всеки слънчев лъч, ще звучат при всяка капка дъжд, ще обагрят всяко клонче и листо!

Дълбок поклон и вечна памет!

Мария Петрова

Условия за публикуване в е-списание „Географ БГ”

Желаещите да публикуват в електронното списание могат да изпратят своите материали до на адрес: spisanie@geograf.bg. Авторските текстове трябва да са на български език в обем заедно с илюстрациите до 12 страници (размер: 12, шрифт: Times News Roman, междуредие: 1,5, формат .doc, .docx). За публикуването на статии, надхвърлящи посочения обем, решение взема Редакцията колегия.

Структура на текста и оформление:

- заглавие на статията, без съкращения;
- по-големите статии да се структурират с подзаглавия;
- сведения за автора (авторите) - име, фамилия (написани без инверсия и титли), имейл, месторабота (в посочената последователност);
- таблиците, фигурите и другите приложения се номерират. В полето под таблицата/фигурата се поставя заглавие, номер или обяснителна бележка за връзка с текста;
- илюстративните материали – снимки, илюстрации и др., се изпращат в отделни файлове във формати TIFF/JPG;
- литературата трябва да включва всички автори, споменати в текста, подредени по азбучен ред. Да се спазват стандартните библиографски изисквания и съкращения.

Всеки автор трябва да изпрати и отделен документ-декларация за авторство:

Аз.....(три имена) от.....(име на институция/населено място) декларирам, че написаното от мен и приложените материали са резултат от авторския ми труд и не са обект на чуждо авторско право и съм съгласен те да бъдат използвани при развитието на образователната дейности на Българския географски портал - Географ БГ (www.geograf.bg).

Позволено е използването на графични и други източници със съответното цитиране, които са с публично право на ползване.

При възникнали въпроси, не се колебайте да пишете на посочения електронен адрес до екипа, подготвящ е-списание „Географ”.

